

**OFRE, BØDLER OG OKKUPANTER:
EN DISKURSTEORETISK ANALYSE AV
RUSSISKE OG LATVISK-RUSSISKE AVISERS
FRAMSTILLING AV RUSSISK-BALTISKE
KONFLIKTER OM DEN NÆRE FELLES FORTID**

Sigbjørn Litland

Veileder Pål Kolstø

Masteroppgave RUS4590 ved ILOS, HF

Universitetet i Oslo

Vår 2011

**OFRE, BØDLER OG OKKUPANTER:
EN DISKURSTEORETISK ANALYSE AV
RUSSISKE OG LATVISK-RUSSISKE AVISERS
FRAMSTILLING AV RUSSISK-BALTISKE
KONFLIKTER OM DEN NÆRE FELLES FORTID**

Sigbjørn Litland

ILOS, HF, Universitetet i Oslo

Vår 2011

Sammendrag

Den 9. mai markerer Russland Seiersdagen, da Sovjetunionen vant over Hitler-Tyskland, og reddet Europa fra fascismen. Dagen markeres også andre steder i det post-sovjetiske territoriet, deriblant i Latvia og Estland. Men i disse landene, hvor ”russerne” utgjør store minoriteter, er majoriteten av befolkningen av den oppfatning at den tyske okkupasjonen ble erstattet av en (andre) sovjetisk okkupasjon. Estland og Latvias krigshistorie er vanskelig, fordi både frivillige og soldater utskrevet med tvang deltok på begge sider av krigen, og ofte kjempet mot hverandre. Krigsfortellingene har også vært formørket av Nazi-Tysklands og Sovjetunionens propagandakampanjer, som fra hver sin kant delte verden opp i to enkle leire av fiender og allierte, henholdsvis jøde-bolsjeviker og fascister.

I denne oppgaven ser jeg på hvordan minnet om den andre verdenskrig har blitt ivaretatt blant den russiske minoriteten i Latvia, sammenlignet med hvordan det har blitt ivaretatt i Russland. Dette har jeg gjort ved å lese tre latvisk-russiske aviser opp mot tre russiske aviser, i deres dekning av to begivenheter hvor en russisk-patriotisk versjon av historien er kommet i konflikt med en baltisk-patriotisk versjon: Bronsenatten, store opptøyer i forbindelse med flyttingen av et sovjetisk krigsminnemerke i Tallinn, og Legionærdagen, en årlig markering til minne om soldatene fra Den latviske legion, en avdeling av Waffen SS.

Siden den sovjetiske okkupasjonen av Latvia og Estland er sett som illegitim, ble de fortrinnsvis russiskspråklige sovjetiske migrantene forstått som okkupanter, og fikk ikke automatisk rett på statsborgerskap i de nye republikkene. Til tross for en del hindre, har det store flertallet likevel valgt å bli i landene. Siden krigen har vært et stadig tilbakevendende tema de baltisk-russiske relasjonene, og siden russiske myndigheter synes å ha lagt mer vekt på både Den store fedrelandskrigen og forestillingen om en russisk diaspora, siden Vladimir Putin først kom til makten, er det av interesse å se om, og eventuelt hvordan, minnet om krigen har forandret seg blant minoriteten i disse landene, hvor det til stadighet har blitt konfrontert. I oppgaven argumenterer jeg for at den latvisk-russiske dekningen så absolutt har forandret seg, og har blitt om ikke latvisk, så mer fremmed for Russlands synspunkter. Dette har kommet til uttrykk ved en mer differensierende dekning, hvor det enkle formularet latvier/ester = nazist har blitt oppløst, uten at de passivt har gjengitt skillet mellom de russiske avisene. Også de russiske avisene har gitt uttrykk for at de baltiske russerne er annerledes enn russerne i Russland.

Forord

I denne oppgaven har jeg valgt å forholde meg til Harvard-stilen¹ i referanser og litteraturliste. I referansene til alle avisartiklene har jeg også tatt med dato i tillegg til årstall. Transkriberingen i denne oppgaven følger Språkrådets anbefalinger (Språkrådet 1995), men jeg har valgt å gjengi alle direkte sitater på russisk. I litteraturlisten er det empiriske materialet oppført for seg, sortert etter hendelse, avis, forfatter og dato, i den rekkefølgen.

Jeg vil rette en stor takk til min veileder Pål Kolstø for klare og konstruktive tilbakemeldinger og innspill. Jeg ønsker også å takke Peder Erik Fischer-Griffiths for teknisk hjelp, og min far, Audun Litland, for god språkvask. Alle eventuelle feil står for undertegnede egen regning. Sist, men ikke minst vil jeg takke Hilde for hennes tålmodighet med meg mens jeg har jobbet med denne oppgaven.

Sigbjørn Litland, Oslo, 9. mai 2011

---

¹ Tilgjengelig fra: <<http://www.hf.uio.no/tjenester/bibliotek/sitat/kompendium.pdf>>[01.05.2011]

Innholdsfortegelse

Kapittel 1: Innledning	1
<i>Sovjetunionens sammenbrudd</i>	1
<i>Historie og minner</i>	6
<i>Den store fedrelandskrigen</i>	7
<i>Det latviske motminnet</i>	9
Kapittel 2: Historien	12
<i>Russere i Latvia før andre verdenskrig</i>	12
<i>Den første sovjetiske okkupasjonen</i>	13
<i>Den tyske okkupasjonen</i>	13
Holocaust på latvisk jord.....	13
Den latviske legionen.....	15
<i>Rettsoppgjøret etter krigen</i>	15
Den sovjetiske fortolkningen	16
Den latviske fortolkningen	16
<i>Den andre sovjetiske okkupasjonen 1944-1991</i>	18
Sovjetrussisk immigrasjon.....	18
<i>Selvstendigheten</i>	19
Russisk representasjon i latvisk politikk.....	20
Kapittel 3: Diskursanalyse	21
Laclau og Mouffe	21
Forholdet mellom språk og virkelighet.....	21
Diskurs og hegemoni	23
Artikulasjon, forankringspunkter og flytende betegnere	24
Kapittel 4: Bronsenatten	29
<i>Bakgrunn</i>	29
<i>Analysen</i>	32
<i>Dekningen i Russland</i>	32
Rossijskaja.....	32
Komsomolskaja.....	36
Novaja.....	39
<i>Pressedekningen i Latvia</i>	42
Vesti.....	42
Telegraf.....	45
Tsjas.....	48
Kapittel 5: Legionærdagen	52
<i>Bakgrunn</i>	52
<i>Dekningen i Russland</i>	54
Rossijskaja.....	54
Komsomolskaja.....	59
Novaja.....	64
<i>Dekningen i Latvia</i>	65
Vesti.....	65
Telegraf.....	71
Tsjas.....	76
Kapittel 6: Konklusjoner	86

<i>Gruppe 1: Rossijskaja, Komsomolskaja, Vesti</i>	89
<i>Gruppe 2: Telegraf, Tsjas (Vesti)</i>	91
<i>Gruppe 3: Novaja</i>	94
Forkortelser og navnerregister	98
Litteraturliste.....	100
<i>Sekundærlitteratur</i>	100
<i>Empirisk materiale</i>	108
Bronsenatten	108
Legionærdagen	113

Kapittel 1: Innledning

Det er ikke lett å vinne med anstand. Har vi lært nok? Har vi opplevd nok, tenkt nok, følt nok, forstått nok – så vi kan vinne anstendig? Så vi ikke taper – mens vi vinner – den verdigheten som vi gradvis nådde mens vi var de svake, de undertrykte, de som ble trampet på? -Sigurd Hoel, Møte ved milepælen (2009 [1947])

Sovjetunionens sammenbrudd

Da Sovjetunionen brøt sammen og ble oppløst i femten nye nasjonalstater, befant plutselig rundt 43 millioner mennesker seg utenfor sine respektive 'hjemland'. Av disse var det rundt 25 millioner russere som befant seg utenfor Russlands grenser, noe som over natten gjorde den post-sovjetiske russiske diasporaen² *in toto* til verdens nest største, kun forbigått av den kinesiske. Disse var nå strandet (Laitin 1998, Smith 1999, Malmlöf 2006) i land som overveiende ble forstått og formet som andre folkegruppers hjemland³, mens de selv nærmest ble sett på som et kolonialistisk etterslep. Individuelt og som et kollektiv, ble de stilt overfor tre utveier fra denne situasjonen: Å emigrere, å kjempe for sine rettigheter der de befant seg, eller å assimileres inn i den dominante kulturen (Tishkov 2008: 23). Til tross for en betydelig utvandring på 1990-tallet, har de fleste i Latvia – som jeg ser på her – valgt å bli, og har dermed valgt en eller annen variant av de to siste alternativene.

Som Sovjetunionens juridiske etterfølger, har Russland påtatt seg et visst ansvar for denne diasporaen, som i de offisielle retningslinjene er blitt kalt Russlands 'landsmenn utenlands' (*соотечественники за рубежом*). Dette har vært en mer eller mindre viktig del av russisk politikk, både i landets internasjonale relasjoner til de ulike 'vertslandene', og i spørsmålet om hvor grensene for den russiske nasjon skal bli trukket (Brubaker 1996, Laitin 1998, Smith 1999, Kolstø 1999a&b og 2000, Tolz 2001, Malmlöf 2006, Muiznieks 2006, Tishkov 2008 m.fl.).

Et spørsmål som ligger til grunn for denne oppgaven, har vært hvor stor betydning disse russerne, som er blitt værende i 'det nære utland', knytter til det å være russisk, nesten tjue år etter Sovjetunionens sammenbrudd. Hvordan har de forholdt seg til situasjoner hvor de er blitt

---

² Her forstår jeg diaspora helt enkelt som 'en befolkning som lever utenfor et land som de og/eller andre forstår som deres hjemland, og som de har eller forventes å ha meningsfulle bånd til'.

³ Rogers Brubaker beskriver disse som (nye) *nasjonaliserende stater*: «a state of and for a particular ethnocultural 'core nation' whose language, culture, demographic position, economic welfare, and political hegemony must be protected by the state.» (Brubaker 1996: 105).

stilt overfor tilsynelatende motstridende krav fra 'vertslandet' og 'det historiske hjemland'; og hva har disse kravene nå egentlig bestått i? Det er jo nettopp forventningen om at de russiske minoritetenes bånd til Russland kan overstyre lojaliteten til vertslandet, som har utgjort grunnlaget for å se disse 'diasporiske' minoritetene som potensielle femtekolonister (Smith 1999: 511).

Pål Kolstø har pekt på at det kan være misledende å benevne alle russerne i det post-sovjetiske området som én diaspora, eller den russiske diasporaen, og at man heller burde snakke om fjorten russiske diasporaer:

The qualities of each community are influenced by many different factors, such as their size (absolute and relative to the total population in the state), ethnic cohesion, social composition, cultural distinctiveness (the cultural contrast to the dominant ethnic environment), compactness of their settlements, and rootedness in the area, (Kolstø 2000: 83).

Mitt innfallspunkt er situasjonen i Latvia, et valg jeg har tatt fordi jeg kjenner den spesifikke situasjonen der best. Den russiske⁴ minoritetens status har også vært spesielt betent i Latvia, hvis felles historie med Russland har vært preget av løsrivelse og integrasjon. Den første selvstendige latviske statsdannelsen oppstod da Latvia løsrev seg fra Russland i 1918. Selvstendigheten ble kortvarig, da Latvia allerede i 1940 ble tvunget inn i Sovjetunionen, som følge av den hemmelige tilleggsprotokollen til Molotov-Ribbentrop-pakten. Latvia ble erobret av nazistene i 1941, og lå noen krigsår under tysk herredømme før det ble gjenerobret av Sovjetunionen i 1944. Begge okkupasjonsmaktene skrev ut soldater med tvang, men mange meldte seg også frivillig til tjeneste for den ene eller andre parten⁵. Ved flere tilfeller kjempet disse styrkene mot hverandre. Fram til Latvia gjenvant selvstendigheten i 1991, forandret den etniske sammensetningen i landet seg kraftig, både som en følge av verdenskrigene, og gjennom en stor tilflytning av russiskspråklige migranter, under den sovjetiske okkupasjonen. Situasjonen er derfor spesiell fordi det ikke kun er snakk om en 'konflikt' mellom en minoritet og en majoritet innenfor ett lands grenser, men at den også involverer et naboland, som kan forstås som den ene partens beskytter, og som har en vanskelig historie med vertslandet.

---

⁴ Den etniske sammensetningen i Latvia er mer komplisert enn et skille mellom en latvisk majoritet og en russisk minoritet. Selv om etniske russere utgjør den største andelen av den ikke-latviske befolkningen, er også baltiske og andre eks-sovjetiske folkegrupper tilstede, blant annet et betydelig antall ukrainere og hviterussere. Når jeg av språkmessige årsaker varierer mellom den 'russiske', eller 'russiskspråklige' befolkningen i Latvia, eller den 'latvisk-russiske befolkningen', så vil denne nyansen være underforstått.

⁵ Det er blitt anslått at rundt 115 000 latviere tjenestegjorde i ulike tyske avdelinger i løpet av krigen, mens nærmere 100 000 kjempet i Den røde armé (LOM 2005: 80-82, 94).

Siden selvstendigheten har de regjerende latviske partiene ført en de-sovjetiseringspolitikk, som har vært basert på gjenreisningen av den latviske mellomkriksrepublikken. Det er spesielt på tre områder hvor dette har ført til konflikter med den latvisk-russiske befolkningen og/eller Russland: I språkpolitikken, statsborgerskaps spørsmålet og fortolkningen av det 20. århundres historie. Språk- og statsborgerskapsproblematikken i Latvia er blitt fylldig dekket annetsteds (Laitin 1998, Savoskul 2001, Ozolins 2003, Malmlöf 2006, Pavlenko 2008), og den latviske integreringspolitikken som sådan, vil ikke bli gjenstand for en egen drøfting. Ved siden av å stadfeste at latvisk skal være landets statspråk og det eneste offisielle språk, slo det latviskdominerte parlamentet på 1990-tallet fast at retten til automatisk statsborgerskap, var forbeholdt borgere av den latviske mellomkriksrepublikken og deres etterkommere (Kolstø 2000: 113). De sovjetiske immigrantene og deres etterkommere har derimot måttet bevise sin tilhørighet og lojalitet til Latvia for å kunne motta statsborgerskap. De som av ulike grunner ikke har klart, eller ikke har ønsket, å gjennomføre denne prosessen etter myndighetenes ønsker, har havnet i kategorien 'ikke-borgere' (*Nepilsonis, Неграждане*). Dette er en særegen kategori for Latvia og Estland, hvor ikke-borgerne har de fleste sosiale og økonomiske rettigheter, men ikke stemmerett (i Estland har ikke-borgerne stemmerett ved lokalvalg). Den latviske integrasjonsmodellen er blitt akseptert av landets vestlige partnere, men har likevel vært omdiskutert:

While citizenship is recognized as an admissible restriction to suffrage, in particular in elections for national office, the fact that some 17 per cent of voting age long-term residents cannot participate even in local and European Parliament elections remains a challenge. A number of international organizations and institutions [...] have repeatedly advised that voting rights be granted to non-citizens for local elections (OSCE 2010: 5).

Jeg vil kort bemerke at der de latviske myndighetene på 1990-tallet nok bevisst gjorde det vanskelig for ikke-borgerne å motta statsborgerskap (Kolstø 2000: 114-115), så virker det ikke som om de formelle hindringene er særskilt store lengre, hverken økonomisk, tidsmessig eller når det kommer til vanskelighetsgraden på prøvene som må bestås⁶. Naturaliseringsraten nådde en topp rundt EU-tiltredelsen i 2004, men har vært nedadgående i senere år⁷ (OSCE 2010: 5). Inntrykket har vært at mange har *valgt* ikke å ta statsborgerskap, fordi 1) det har vært visse fordeler knyttet til kategorien⁸; 2) ulempene er ikke blitt opplevd som for store⁹; og

⁶ Disse hindringene vil likevel sannsynligvis være større jo eldre ikke-borgerne er, og selv om en russiskspråklig pensjonist muligens kan ha tid til å overkomme vanskelighetene med å lære latvisk godt nok, så lever mange latviske eldre under vanskelige økonomiske kår.

⁷ Ved midten av 2010 var rundt 321,000, eller 14 % av de totalt 2,25 millioner innbyggerne i Latvia fortsatt ikke-borgere (OSSE 2010: 5). Av de 21,146 personene som ble født i landet i 2009 ble 582 (2,75 %) født som ikke-borgere.

⁸ Fritak fra militærtjeneste, som var obligatorisk t.o.m. 2006, billige (-2008) og så (2008-) visumfrie reiser til Russland.

3) at de ikke har akseptert naturaliseringsprosessen, og *er blitt fornærmet av den fortolkningen av historien som har ligget til grunn* (Zjdanoka m.fl. 2006, OSCE 2010: 5 ff.).

Innfallspunktet for min oppgave har dermed vært denne konflikten om hvordan Den andre verdenskrig og den sovjetiske epoken skal forstås, hvor det tilsynelatende har vært to gjensidig utelukkende patriotiske historieforståelser som har stått mot hverandre: en latvisk versjon og en russisk versjon som Kreml har vist økende vilje til å spille på i senere år (Smith 2008). Det sentrale spørsmålet er dermed *hvorvidt russerne i Latvia har gitt uttrykk for å dele Russlands oppfatning av historien*. For å forsøke å besvare dette har jeg valgt å gjøre en komparativ analyse av den russiskspråklige pressedekningen i Latvia og Russland av to ulike, men beslektede begivenheter: 'Bronsenatten' var en enkeltstående hendelse i nabolandet Estland: store opptøyer i forbindelse med flyttingen av et sovjetisk krigsmonument i Tallinn i april 2007 og den internasjonale skandalen som fulgte disse. Den andre begivenheten er 'Legionærdagen' i Riga, en omstridt årlig markering til minne om soldatene i Den latviske legion – en avdeling av Waffen SS under andre verdenskrig.

Jeg mener disse to hendelsene representerer et godt utgangspunkt for en slik lesning av identifikasjonsprosesser (Brubaker 2004: 42-44) av flere grunner. For det første representerer de to ulike dimensjoner av konflikten: Der flyttingen av krigsmonumentet i Tallinn var et direkte angrep på et av russernes egne symboler, så har markeringen av Legionærdagen 'bare' vært en hyllest til den tapende parten i krigen. Hvilken betydning dette har hatt, vil være et empirisk spørsmål, som vi skal komme tilbake til. For det andre, belyser de, med rot i den samme historiske konflikten, et transnasjonalt aspekt ved det å være russer i det post-sovjetiske området: Den latvisk-russiske dekningen av Legionærdagen vil vise hvordan de framstiller sin egen situasjon (forholdet til vertslandet og hjemlandet); mens dekningen av Bronsenatten vil vise hvordan de framstiller, og uttrykker solidaritet med, en annen diaspora, som har det samme historiske hjemland, men som befinner seg i et annet vertsland. Ved parallelt å se på dekningen av de samme begivenhetene i tre aviser i Russland, får jeg et nokså representativt sammenligningsgrunnlag, for å gi et svar på *hvorvidt den latvisk-russiske befolkningen gir uttrykk for å dele Russlands oppfatning av historien, og dens relevans for samtiden*.

---

⁹ Man kan ha de fleste jobber som ikke-borger, og de visum-friheten for reiser opp til tre måneder innenfor Schengen-sonen gjelder også for ikke-borgerne. Fra 2008 kan de dermed reise visumfritt fra Lisboa til Vladivostok.

Ved å knytte den empiriske analysen til slike konkrete begivenheter, følger jeg for det andre Rogers Brubaker og David Laitin, som begge har insistert på at analytikere ikke må se på etnisk konflikt som om det var konflikt mellom håndfaste og klart avgrensede grupper (Brubaker 1996, 2004, Laitin 1998). Foruten at man rent generelt da gjør seg skyldig i å overta nasjonalistenes virkelighetsforståelse, så tjener selve benevnelsen av de russiskspråklige som en diaspora, konglomerat identitet eller noe annet, ifølge Laitin ikke til noe analytisk formål i seg selv (Laitin 1998: 296). Brubaker mener at analytikere heller bør se på hvordan slike 'forestilte fellesskap' a la Benedict Anderson kan bli realisert:

As analysts, we should certainly try to *account* for the ways in which — and conditions under which — this practice of reification, this powerful crystallization of group feeling, can work, (Brubaker 2004: 10, uthevet i original).

Analytikerens oppgave er å se hvordan kategorier som 'russere' kan og er blitt fylt med innhold og blitt brukt som utgangspunkt for *gruppesamhold* i konkrete situasjoner, uten å ta eksistensen av én 'russisk gruppe' for gitt:

Shifting attention from groups to groupness, and treating groupness as variable and contingent rather than fixed and given, allows us to take account of — and potentially, to account for — phases of extraordinary cohesion and moments of intensely felt collective solidarity [...] It allows us to treat groupness as an *event*, as something that «happens» (Brubaker 2004: 12).

Ved å rette blikket mot gruppesamhold som en 'begivenhet' på denne måten kan man i følge Brubaker også fange opp de tilfellene hvor en høy grad av gruppesamhold nettopp ikke finner sted:

[H]igh levels of groupness may *fail* to crystallize, despite the group-making efforts of ethno-political entrepreneurs, and even in situations of intense elite-level ethno-political conflict (Brubaker 2004: 12, uthevet i original).

I tråd med dette ser jeg altså ikke på de to hendelsene *a priori* som uttrykk for en etnisk konflikt mellom russere og baltere (latviere og estere) som grupper. Og som en følge av dette tar jeg det heller ikke for gitt at den latvisk-russiske befolkningen enten deler et «typisk russisk», eller et «typisk latvisk» syn på historien. Jeg spør snarere hvilke alternative, meningsfulle representasjoner av hendelsene, historien bak og følgene av dem som kom til uttrykk i pressedekningen i henholdsvis Latvia og Russland.

Jeg har valgt å anlegge en diskursteoretisk tilnærming til materialet, hvor forsøk på å vinne definisjonsmakten (i dette tilfelle om historien) står sentralt (valget av materiale og diskursteorien vil bli drøftet nærmere i kapittel 3). Sammen med valget av empirisk materiale har dette forvandlet det jeg i utgangspunktet trodde ville være et bidrag til diaspora-

litteraturen til et studie av *hvordan det å produsere, vedlikeholde og utfordre nasjonale fortellinger kan virke både samlende og splittende*.

Historie og minner

Historien er sentral for nasjonalismen og nasjonalstaten, fordi den er en ressurs for å legitimere, danne og vedlikeholde Benedict Andersons forestilte fellesskap: «Every group develops the memory of its own past that highlights its unique identity vis-a-vis other groups,» (Zerubavel 1995: 4). Ved å framheve enkelte fortidige, mytiske begivenheter og fortie andre, kan historien gjøres til en sammenhengende fortelling (en mesterfortelling) om nasjonen, som er knyttet sammen gjennom dens unike ferd og utvikling. Myten om nasjonen er et prinsipp for å lese, og fortolke, så vel samtiden som historien. Med 'historie' forstår jeg her ikke primært vitenskaplig historieproduksjon – selv om den utgjør et sentralt bidrag – men snarere dannelsen og spredningen av *kollektive* eller *sosiale minner* (Connerton 1989, Zerubavel 1995), som kanskje best kan forklares som 'hvermansens historie':

'Whether the general run of people read history books or not, they inevitably picture the past in some fashion or other, and this picture, however little it corresponds to the real past, helps to determine their ideas about politics and society,' (Carl Becker, i Zerubavel 1995: 3; uthevet i original).

Slike minner og deres mening skapes, vedlikeholdes og forandres diskursivt, gjennom nasjonale historieverk, minnemarkeringer, museer, helligdager, reportasjer om disse, koblingen av nyheter til historien, og ikke minst gjennom lærebøker (Zerubavel 1995: 5; Connerton 1989). De står ikke i diametral opposisjon til vitenskaplig historieskrivning, men medierer mellom denne og samtidige politiske og sosiale agendaer. Dette innebærer ikke at historien så å si blir funnet opp i det kollektive minnet, men at skillet mellom objektiv historieskrivning og fiksjon er mindre tydelig: «'Given the constraints of a recorded history [...] the past cannot be literally construed; it can only be selectively exploited,» (Schwartz, i Zerubavel 1995: 5).

Dette understreker at fortiden kan *politiseres* for å rettferdiggjøre handlingsmønstre og verdensanskuelser, og at tradisjoner vi tar for gitt i dag, kan ha vært utfallet av betente stridigheter i tidligere tider. For eksempel var 17. mai-feiringen i Norge gjenstand for kamp langs klasseskiller på slutten av 1800-tallet (Neumann 2001). En slik *minnepolitikk* – en aktiv politisk bruk av fortiden – er i seg selv ikke enestående, men har tvert imot vært gjengs nasjonaldemokratisk og statsbyggende praksis (Miller 2010). Samtidig er det åpenbart at slike historiske fortellinger som har som mål å samle 'nasjonens kollektive minne', også kan splitte

en sammensatt befolkning, hvor det kanskje kan finnes avvikende fortellinger om fortiden, det Zerubavel kaller *motminne*¹⁰, etter Foucault (Zerubavel 1995: 10-12). Jeg vil hevde at dette er spesielt tydelig i Latvia, hvor den kompliserte fortiden innbyr til forenklende avvisninger av motparten langs historiske linjer. Nedenfor vil jeg presentere disse to hovedlinjene.

Den store fedrelandskrigen

Få land led større menneskelige tap under Den andre verdenskrig enn befolkningen i Sovjetunionen. Seieren i Den store fedrelandskrigen (Великая Отечественная война) – som varte fra Tyskland angrep Sovjetunionen i 1941 til de tyske styrkene overgav seg til de sovjetiske den 9. mai – er dermed blant de få historiske begivenhetene som russere flest både kan forholde seg til, og være stolte av. Den blir da også behørig feiret av russere over hele verden. Den mest kjente markeringen er selvfølgelig den i Moskva, hvor den tradisjonelle sovjetiske militærparaden er blitt gjeninnført. De viktigste samlingspunktene har nok likevel vært de utallige minnesmerkene som er spredt overalt hvor sovjetiske soldater mistet livet. I Riga (og Tallinn) har markeringene tradisjonelt vært sentrert rundt nettopp slike minnesmerker til soldatene i Den røde armé, som 'frigjorde' landene fra nazismen.

Selv om Seiersdagen (День Победы) den 9. mai først ble offisiell fridag under Brezhnev i 1965 støttet de sovjetiske myndighetene aktivt opp under og benyttet seg av den og minnesmerkene som symboler på samhold og seier:

[The Soviet] polity was legitimized by certain myths such as those of the [...] Great Patriotic War, which related it to concrete historical actions. These mythical representations were often referred to as historical turning points and constituted frameworks for meaning that ordained them with a structure for both understanding and accepting change (Weiner 2001: 18).

Ifølge Amir Weiner fungerte krigen i en offisiell sovjetisk fortolkning som et 'Revolusjonens Armageddon', sammenstøtet som ville rettfærdiggjøre eller rive ned det sosialistiske prosjektet. Krigen ble naturlig nok også svært viktig for veteranene som spesielt etter Stalins død, ble innskrevet som hovedpersonene i den heroiske striden (Weiner 2001: 17, 364-365) mot den menneskefiendtlige fascismen. Sovjetunionen ble dermed utelukkende sett som Europas frigjører fra fascismen, mens mørkere sider ved historien ble dysset ned. Holocaust fikk heller ingen framtrekkende rolle i den sovjetiske versjonen. Jødeutryddelsene ble ikke fornektet, men ble behandlet som en del av et større fenomen – utryddelsen av sivile – som igjen var en naturlig følge av den rasistiske fascismen (Gitelman 1993: 7).

---

¹⁰ «The alternative commemorative narrative that directly opposes the master commemorative narrative, operating under and against its hegemony» (Zerubavel 1995: 10).

Stalin selv skal ha deltatt aktivt i produksjonen av en sovjetisk framstilling av årsaken til verdenskrigen, pamfletten *Historiens forfalskere*, utgitt i 1948 og videreformidlet via Sovjets ambassader. Denne kom som et tilsvarende på at det amerikanske utenriksdepartementet hadde publisert boken *Nazi-Soviet Relations: Documents from the Archive of the German Foreign Office*, som blant annet inneholdt den hemmelige tilleggsprotokollen til Molotov-Ribbentrop-pakten (Roberts 2002: 96-100). Ifølge *Historiens forfalskere* var ikke-angrepspakten mellom Sovjetunionen og Det tredje riket en beklagelig nødvendighet for å trygge Sovjets grenser, noe som var framtvinget av Vestmaktens 'avspenningspolitikk' overfor Hitler. Samtidig ble enhver kritikk av Sovjetunionen for dets opptreden i Baltikum avfeid:

Pacts had been concluded with the Baltic States [...] In the middle of June, 1940, Soviet troops entered Estonia, Latvia [...] That was the only means of barring the way of an unhindered advance of the German troops and thus prevent the conversion of peace-loving countries of Europe, among them [...] Estonia, Latvia [...] into colonies of Hitler Germany. Only enemies of democracy or people who have lost their senses could describe those actions of the Soviet government as aggression (Soviet Information Bureau 1948: 48-50).

Den hemmelige tilleggsprotokollen til Molotov-Ribbentrop-pakten ble på sin side sett som en forfalskning, og dens eksistens ble ikke offisielt anerkjent i Sovjetunionen før i 1989 (Uldricks 2009: 61-62).

Russlands første president Boris Jeltsin var svært populær i de baltiske republikkene, hvor det er blitt anerkjent at han hadde vært på deres side i frigjøringskampen fra Sovjetunionen (Goble 2006: 444). Ifølge Vera Tolz var Jeltsins første regjeringer preget av et syn på at Russlands framtid lå i å forkaste den imperialistiske arven og følge en selvstendig utvikling innenfor rammene av den nye staten (Tolz 2001: 125). Det virker ikke som om krigen spilte en større rolle i de russiske identitetsdebattene på 1990-tallet, selv om 'landsmannsspørsmålet' ble høyere prioritert etter hvert (Antane og Tsilevitsj 1999: 145-149, Tolz 2001: 235-269). Dette kan ha flere årsaker: At krigen for Jeltsin og de russiske demokratene nettopp var for tett knyttet til den imperialistiske arven og det sovjetiske systemet som hadde spilt fallitt, og at den som symbol dermed ble et enemerke for nasjonalistene og kommunistene; at forskere i disse liberale dagene fikk tilgang til mange hemmelige arkiver; og at til og med sovjetiske myndigheter til slutt hadde anerkjent den hemmelige tilleggsprotokollen til Molotov-Ribbentrop-pakten.

Uansett har flere analytikere i senere år pekt på at Fedrelandskrigen er blitt tildelt en stadig større rolle som et forenende symbol, i takt med Vladimir Putins energidrevne prosjekt om å

gjenreise Russlands nasjonale selvsikkerhet som stormakt (Tumarkin 2003, Gudkov 2005, Smith 2008, Khrestin 2009, Uldricks 2009, Miller 2010). Siden Putin først kom til makten har en mer nasjonalpatriotisk¹¹ linje funnet større gjenklang i Kreml. Selv om denne har vært en klar arvtaker til den sovjetiske versjonen, så har den ikke basert seg på det samme grunnfjellet av sovjetmarxisme og lojalitet til partilinjen, men har understreket Sovjetunionens og spesielt Den røde armés rolle i å beseire fascismen (Uldricks 2009: 61-68, Mijnsen 2009: 6). Mer ubehagelige aspekter, som debatten om Stalin-portretter til Seiersdagen, er blitt dysset ned så langt mulig. Der det ikke lengre var holdbart å tie stille, som med massakren i Katyn, er det til og med blitt innrømmet skyld. Men hovedlinjen har vært klar: Sovjet/Russland reddet Europa fra fascismen. И это всё:

The Putin administration has stubbornly refused to admit the fact of Soviet occupation of Latvia, Lithuania and Estonia following World War II, although Putin has acknowledged that in 1989, during Gorbachev's reign, the Soviet parliament officially denounced the Molotov-Ribbentrop Pact of 1939, which led to the forcible incorporation of the three Baltic states into the Soviet Union, (Combs 2008: 258-259).

Det tydeligste symbolet har vært å gjeninnføre den sovjetiske nasjonalmelodien og militærparaden på Den røde plass, men det er blant annet også blitt utarbeidet nye og mer patriotiske lærebøker i nyere historie; politikere fra Forente Russland foreslo i 2009 å forby «forfalskning av historien»; Russland har hvert år siden 2005 fremmet forslag i FNs Generalforsamling til en resolusjon som «fordømmer glorifiseringen av nazismen og vanhelligelsen av monumenter knyttet til andre verdenskrig»; og President Medvedev – som selv har sendt ut blandede signaler på temaet – har dannet en kommisjon «по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России,» (Medvedev 2009). Sammen med Ukraina og Polen er det fortrinnsvis de baltiske statene som har representert de mørke kreftene som forsøker å forfalske historien. Disse anklagene har vært spesielt høylytte i forbindelse med begivenhetene jeg ser på her.

Det latviske motminnet

Denne patriotiske, russiske fortolkningen har møtt sterk motstand i Latvia, som ved krigens slutt hadde mistet en tredjedel av befolkningen¹², og igjen var blitt okkupert av Sovjetunionen (se for eksempel LOM 2005). Markeringen av Seiersdagen var ikke en gledens dag for Latvia, som Latvias daværende president Vaira Vike-Freiberga uttrykte det, i forkant av 60-

---

¹¹ Uldricks (2009) skiller mellom ortodokse, revisjonistiske og nasjonalpatriotiske historikere. Den ortodokse og den nasjonalpatriotiske diskursen er nokså like, med unntak av at førstnevnte ligger tettere opp mot den tidligere sovjetiske partilinjen. Da dette ikke er et studie av moderne russisk historiografi som sådan, har jeg valgt å benevne begge som en nasjonalpatriotisk diskurs

¹² For andre gang i det 20. århundre, se kap. 2.

årsjubileet for nettopp Seiersdagen, 9. mai 2005:

Unlike the case in Western Europe, the fall of the hated Nazi German empire did not result in my country's liberation. Instead, the three Baltic countries of Latvia, Estonia and Lithuania were subject to another brutal occupation by another foreign, totalitarian empire, that of the Soviet Union (Vike-Freiberga 2005).

I kampen for et selvstendig Latvia og i perioden etter at selvstendigheten ble gjenvunnet, så har en de-sovjetisering, og nasjonalisering av historien spilt en sentral rolle. Sovjetunionens annektering av de baltiske¹³ statene ble aldri anerkjent som legitim – selv om den *de facto* ble akseptert – av Moskvas motstandere under den kalde krigen, og er senere blitt internasjonalt fordømt som et brudd på landenes suverenitet. Siden latviske myndigheter har fått aksept for at landet *de jure* aldri var en del av Sovjetunionen, så var avgjørelsene til myndighetene i den daværende sovjetrepublikken dermed illegitime og hadde ingen bindende kraft (Kruma 2010: 1-3). Det er denne fortolkningen som lå til grunn for den ekskluderende statsborgerskapslovgivningen som i sin tide avfødte den store gruppen ikke-borgere, ved at de sovjetiske immigrantere kunne bli forstått som okkupanter, og ikke en del av den latviske nasjonen.

Konflikten om historien har likevel ikke utelukkende dreiet seg om den sovjetiske okkupasjonen (og gjenokkupasjonen) av Latvia. Et beslektet spørsmål har vært hvordan man skal forklare at latviske soldater kjempet i avdelinger av Waffen SS under den tyske okkupasjonen. Og nettopp de latviske styrkenes deltakelse på tysk side har vært blant områdene hvor historikere og politikere i og utenfor Latvia, har forsøkt å oppklare en fortid, som har vært formørket av så vel sovjetisk, som nazistisk propaganda. Striden om hvordan den latviske legionen burde forstås har – foruten tidspunktet for opprettelsen og funksjonen til divisjonene – hvilt på hvorvidt Legionen var en ordinær del av det nazistiske Waffen SS, og om den dermed burde omfattes av dommen mot SS i Nürnberg-prosessen. I den mer eller mindre offisielle latviske framstillingen, er legionærene først og fremst blitt sett som frigjøringskjempere og ikke nazister.

Denne fortolkningsrammen er ikke blitt akseptert i Russland, hvor en fornyet interesse for én, korrekt historie om Fedrelandskrigen, har kommet parallelt med en større interesse for den russiske diasporaen. Etter at Putin kom til makten, har russiske myndigheter viet mer tid og

---

¹³ I denne oppgaven vil 'Baltikum' og avledere av dette (baltere, baltiske) forstås som Estland og Latvia (estere og latviere...). Dette fordi Litauens situasjon til tross for mange likheter skiller seg så kraftig ad fra de to andre landene hva gjelder både størrelsen på den russiske minoriteten og forløpet av andre verdenskrig og sovjettiden at det er bedre å utelate det.

ressurser på ulike «diaspora-tiltak,» for å knytte den russiske diasporaen tettere til hjemlandet. I den sammenheng kan Fedrelandskrigen være et forenende symbol som går videre enn Russland, men den kan også ha en splittende effekt på samholdet i land hvor den russiske versjonen bestrides. I land som Latvia, hvor det også har vært en relativt høy grad av giftermål på tvers av de etniske skillene, kan temaet nok være betent også på familienivå. Spørsmålet er hvordan den russiske minoriteten – okkupasentene og deres etterkommere – har forholdt seg til disse motstridende versjonene av historien.

I det neste kapitlet vil jeg gi en så balansert framstilling som mulig av det historiske materialet som har ligget til grunn for disse motstridende fortolkningene, før jeg i kapittel 3 går nærmere inn på Laclau og Mouffes diskursteori. Kapittel 4 og 5 består av de empiriske analysene av henholdsvis Bronsenatten og Legionærdagen, og funnene oppsummeres i kapittel 6.

Kapittel 2: Historien

Russere i Latvia før andre verdenskrig

Russere og russiskspråklige har vært tilstede i områdene som nå utgjør den latviske republikken i århundrer. Hansabyen Riga var et multietnisk handelssentrum, og enkelte østlige regioner var overveiende russisk-ortodokse. Under tsartiden var det mange av de såkalt gammeltroende som flyktet dit for å unnsnippe undertrykkelse i mer sentrale deler av riket. Russerne utgjorde den største minoriteten allerede under tsartiden, men med unntak av offisielle personer, representerte ikke russerne noen elite i befolkningen. Det ledende sjikt i de latviske områdene var en baltisk-tysk adelsstand, som fikk beholde sin innflytelse etter at Baltikum falt inn under russisk herredømme (for en balansert og fyldig presentasjon av det multietniske russiske imperiet, se Kappeler 2001).

Den første verdenskrig og Den latviske uavhengighetskrigen var en demografisk katastrofe for Latvia, som mistet omtrent en tredjedel av befolkningen i løpet av krigsårene (Antane og Tsilevitsj 1999: 65). Krigene gjorde samtidig slutt både på den baltisk-tyske elitens status og det russiske overherredømmet, og resulterte i en suveren latvisk stat. Latvias uavhengighet ble erklært den 18. november 1918, og den 11. august 1920 undertegnet Latvia og Sovjetunionen en fredsavtale hvor Sovjetunionen gav avkall på territorielle krav overfor Latvia (Goble 2006: 127, 138). Et betydelig antall russere (og andre) som hadde kjempet på den tapende side i den russiske borgerkrigen, hadde dratt i eksil til Latvia, og også i mellomkrigsrepublikken var russerne den største minoriteten. Likevel utgjorde de i 1935 ikke mer enn drøyt 10 % av befolkningen. Myndighetene i mellomkrigsrepublikken var, ifølge de fleste kilder, nokså velvillig innstilt overfor minoritetene. Etter som styresettet gikk fra et parlamentarisk demokrati til et mildt autoritært regime under Karlis Ulmanis, ble minoritetspolitikken strammet noe inn, men dette rammet snarere jødene og de baltiske tyskerne enn russerne (Goble 2006: 213; Antane og Tsilevich 1999: 64-68; Muiznieks 2006: 12-13).

Dette er selvfølgelig en veldig enkel framstilling, men den understreker et generelt poeng: De post-sovjetiske latvisk-russiske konfliktene har ikke stammet fra en eldgammel strid mellom inkompatible kulturer, men må forklares med bakgrunn i nettopp hendelsene før og etter Den andre verdenskrig.

Den første sovjetiske okkupasjonen

I den hemmelige tilleggsprotokollen til Ikke-angrepspakten som ble inngått av utenriksministrene Molotov og Ribbentrop ble Nord- og Øst-Europa delt mellom Hitlers Tredje rike og Stalins Sovjetunionen. De baltiske statene skulle, ifølge denne, være en del av den sovjetiske innflytelsessfæren¹⁴. Den 5. oktober 1939 måtte Latvia¹⁵ gå med på en avtale om gjensidig assistanse med Sovjetunionen. I henhold til denne ble det opprettet sovjetiske militærbaser, og sovjetiske styrker ble stasjonert i landet. I mai 1940 gav den latviske regjeringen sine ambassadører i London og Washington, alle fullmakter i det tilfelle at Latvia skulle miste sin suverenitet. Kort tid etter anklaget Sovjetunionen Latvia for å ha brutt avtalen, og den 17. juni 1940 ble de sovjetiske styrkene brukt til å ta kontrollen over landet (Roberts 1989: 188-190; Goble 2006: 191-192). En sovjetvennlig regjering ble innsatt den 20. juni, og etter et åpenbart arrangert valg, ble Latvia innlemmet i Sovjetunionen som Den latviske sosialistiske sovjetiske republikk (LSSR) (Goble 2006: 243). Det følgende året ble det latviske samfunnet utsatt for en hardhendt sovjetisering på alle plan. Det mest slående uttrykket var den illegale deportasjonen av 14. juni 1941:

Without trials or evidence of guilt, the Soviet regime illegally deported 15,000 residents of Latvia to Siberia, of whom 15 percent (over 2300) were children aged under 10 years. Of these deportees, 6081 or almost 40 percent died (Goble 2006: 263-264).

Den tyske okkupasjonen

Holocaust på latvisk jord

Den 22. juni 1941 innledet Tyskland Operasjon Barbarossa og gikk til angrep på Sovjetunionen, et brudd på den oven nevnte Ikke-angrepspakten fra 1939. Dette plutselige tyske angrepet overrasket de sovjetiske styrkene som hurtig ble drevet på flukt, og allerede den 8. juli hadde den tyske hæren okkupert hele LSSR. Utryddelsen av jøder og andre uønskede elementer var grundig planlagt på forhånd:

In May 1941 [...] special mobile killing squads, 'the Einsatzgruppen' were set up. Each squad had been allocated a particular area of the Soviet Union for its future activities. [...] Part of the task of these killing squads was to recruit local anti-semites, who could help them round up, terrorize and destroy each jewish community, however small (Gilbert 2002: 64-65).

De militære fikk hjelp til å rekruttere lokale krefter av minst 300 latviere og et ukjent antall latvisk-talende tyskere som fulgte med invasjonsstyrken. Det sentrale budskapet i den nazistiske propagandaen var at arrestasjonene, deportasjonene og henrettelsene befolkningen

---

¹⁴ Både den hemmelige tilleggsprotokollen og den latvisk-sovjetiske avtalen om gjensidig assistanse er gjengitt, i engelsk oversettelse, i Goble (2006: 514-515, 518-519).

¹⁵ Estland inngikk en tilsvarende avtale 28. september og Litauen den 10. oktober. I den følgende gjennomgangen vil fokuset ligge på Latvia, men de generelle trekkene (okkupasjon, deportasjon, motstand) kan ansees som tilsvarende også i Estland.

var blitt utsatt for av Sovjetunionen, var et resultat av at denne var styrt av jødiske bolsjeviker (Ezergailis 1996: 19, 105). Både propagandistene og Einsatz-gruppene fulgte rett etter frontlinjen og utryddelsene startet umiddelbart etter at et område hadde kommet under tysk kontroll. Et betydelig antall av de lokale deltakerne ble rekruttert fra nasjonalistiske bevegelser som allerede eksisterte, og utryddelsene møtte liten organisert motstand blant befolkningen. Tyskerne oppløste likevel de lokale grupperingene så godt som uten unntak, og medlemmene ble absorbert inn i den tyske okkupasjonsstrukturen, i grupperinger som var strengt underordnet SS (Ezergailis 1996, 2005, Stranga 2005: 167-169). Flere av disse ble brukt som rene drapsskvadroner av nazistene, som ønsket å skape inntrykket av at de okkuperte folkene selv reiste seg mot jøde-bolsjevikene. (Ezergailis 1996, 2005). Latviske soldater deltok også i tyskernes krigføring mot de sovjetiske partisanene utenfor Latvias grenser. Den mest beryktede av de latviske grupperingene var den såkalte Arajs-kommando, som under ledelse av juristen Viktors Arajs er anklaget for å ha deltatt i drapene på minst 26 000 jøder og/eller kommunister, i Latvia og i Hviterussland (Ezergailis 1996: 173).

Jødeutryddelsene i Latvia foregikk i to omganger. Storparten av de lokale jødene ble drept i løpet av 1941-1942, i den såkalte Rumbula-massakren, alene skal 24,000 ha blitt henrettet i løpet av to døgn. Men parallelt med, og etter at den lokale jødiske befolkningen ble utryddet, opprettet nazistene også arbeids- og konsentrasjonsleire i Latvia, og jøder fra andre steder i Det tredje riket, ble sendt dit fram til Sovjetunionen gjenerobret områdene. Latviske frivillige, deriblant fra Arajs-kommando, deltok i vakttjeneste ved leirene, og bistod ved henrettelsene. Det totale antallet jøder som mistet livet i Latvia kan ha vært flere enn 90 000, men det endelige tallet vil nok forbli ukjent. Av disse var rundt 70 000 latviske jøder, mens i overkant av 20 000 var blitt sendt dit fra andre deler av Det tredje riket (Ezergailis 1996, Stranga 2005: 163, LOM 2005: 65).

Som i de andre tysk-okkuperte områdene, fantes det naturligvis også latviske borgere som hjalp jødene¹⁶, og et flertall av befolkningen tok ikke del i jakten på hverken jøder eller kommunister. Latvia hadde heller ikke noen historie for voldelig antisemittisme; nazistene mislyktes i å starte spontane pogromer i landet; og organiseringen av så vel de lokale grupperingene, som utryddelsene disse deltok i, fant så godt som fullt ut sted under tysk kontroll (Ezergailis 1996, LOM 2005, Feldmanis 2005, Stranga 2005, Goble 2006).

---

¹⁶ Ifølge det latviske okkupasjonsmuseet ble minst 400 jøder ble reddet (LOM 2005: 65).

Den latviske legionen

I de første årene av krigen var Waffen SS en utelukkende frivillig elitestyrke. Latvierne var ikke ansett som gode nok til å tjenestegjøre der, fordi de, i henhold til den nazistiske doktrinen, ble regnet som annenrangs mennesker. Ettersom krigslykken snudde mot slutten av krigen, *beordret*¹⁷ Hitler i 1943 likevel dannelsen av en «'Lettischen SS-Freiwilligen-Legion'» (Adolf Hitler, i Ezergailis 2005: 60), med utgangspunkt i to divisjoner, den 15. og den 19. Mange tidligere militære grupper ble absorbert inn i Legionen, og totalt ble mer enn 52,000 latviere innrullert i de to divisjonene (Feldmanis 2005: 127). Disse kjempet for en stor del mot Den røde armé inne i Latvia, men deltok også i operasjoner i det nåværende Hviterussland og Russland, og i retretten mot Berlin. Den 16. mars 1944 kjempet de to latviske divisjonene for første gang sammen mot de sovjetiske styrkene ved Velikaja-elven, derav minnemarkeringen denne dagen. Mot slutten av krigen ble den 19. divisjonen, sammen med resten av den tyske Armégruppe Nord, sperret inne av sovjetiske styrker i den såkalte Kurland-lommen. De mottok ikke meldingen om at Tyskland hadde kapitulert før 10. mai, da de overgav seg til sovjeterne. Den 15. divisjonen fulgte med tilbaketrekningen til Berlin, hvor den kapitulerte til de allierte styrkene. Så mange som 130,000 latviere skal ha befunnet seg utenfor landets grenser ved krigens slutt. Rundt 30,000 av dem var latviske soldater som satt i vestlige fangeleire (Ezergailis 1996, Goble 2006).

Rettsoppgjøret etter krigen

Nürnberg-prosessen var naturligvis 'vinnernes rettssak,' hvor det var den tapende partens handlinger som skulle fordømmes. Derfor ble ingen allierte stilt til rette for sine (eventuelle) misgjerninger, og selv om det i senere tid skulle bli pekt på urettferdigheter, så ville dommen ligge fast:

The trial by fiat of a successor regime is like the construction of a wall, unmistakable and permanent, between the new beginnings and the old tyranny, (Connerton 1989: 7).

I domsavsigelsen ble derimot SS med alle dens underavdelinger fordømt som en kriminell organisasjon. Fordømmelsen gjaldt alle medlemmer av organisasjonen, med unntak av dem som ikke hadde hatt noe valg (som ble skrevet ut med tvang, eller som vervet seg som en

---

¹⁷ Ifølge Ezergailis var Legionen strengt talt hverken latvisk, frivillig, eller en legion. Tjenesten ble betegnet som "frivillig" for å omgå Haag-konvensjonen av 1907, som forbød tvangsutskrivelse i okkuperte områder (Ezergailis 2005: 60-62, LOM 2005: 79).

følge av trusler), og som selv ikke hadde utført krigsforbrytelser¹⁸. Denne domsavsigelsen innebar to ting av betydning for Den latviske legionen: 1) De som ble utskrevet med tvang og som selv ikke gjorde seg skyldige i krigsforbrytelser var *ikke* skyldige, i henhold til dommen; 2) men de som meldte seg frivillig, eller hadde utført krigsforbrytelser, *var* skyldige, uavhengig av motiv eller ordre. Men som blant andre Ezergailis har pekt på, ble spørsmålet om individuell skyld irrelevant i den sovjetiske sammenhengen: «In Soviet trials even the guilty were tried on phony evidence,» (Ezergailis 2005: xiv).

Den sovjetiske fortolkningen

I Sovjetunionen bidro den marxistiske historieforståelsen til sovjetregimets harde undertrykkelse av baltiske medløpere i etterkrigstiden:

In the postwar official narrative the war was perceived as the inevitable outcome of historical forces [...] In this light, collaborators were not the by-products of the war but eternal enemies whom the war and occupation helped to uncover. [...] Their destruction was therefore not merely an act of defense but the execution of the will of history (Weiner 2001: 136-137).

Som vi også har sett i henvisningen til 'de fredselkende nasjonene' i *Historiens forfalskere*, var det ifølge Ezergailis, ikke åpenbart fra første stund at det sovjetiske regimet skulle innta denne holdningen:

In the beginning, the Soviets considered the «Legion» a Nazi crime and the legionnaires victims. Only when the Soviet assault against Latvian emigrants began, did the Soviets start to present them as brutal «killers of jews» (Ezergailis 2005: 60).

Bildet av legionærene som ofre ble tilbakevist i den sovjetiske publikasjonen om Den latviske legionen: En KGB-produsert pamflett med tittelen *Daugavas Vanagi: Who Are They?*. Denne var skrevet av en latvisk journalist som hadde samarbeidet med tyskerne under krigen, og som så ble benyttet av sovjetmakten. I denne pamfletten, som først ble utgitt i forbindelse med rettsprosesser i LSSR og så utgitt på engelsk i 1963, ble både selve Legionen og veteranorganisasjonen Daugavas Vanagi (Daugava[elvens] hauer) fordømt: det ble slått fast at legionærene var frivillige nazister, og at Vanagi var en ren arvtaker til Legionen som fortsatte kampen for nazismen (Ezergailis 2005).

Den latviske fortolkningen

De dominerende latviske fortolkningene av Nürnberg-dommen har derimot hvilt på at

---

¹⁸ The Tribunal declares to be criminal within the meaning of the Charter the group composed of those persons who had been officially accepted as members of the SS as enumerated in the preceding paragraph, who became or remained members of the organization with knowledge that it was being used for the commission of acts declared criminal by Article 6 of the Charter, or who were personally implicated as members of the organization in the commission of such crimes, excluding, however, those who were drafted into membership by the State in such a way as to give them no choice in the matter, and who had committed no such crimes. (Nuremberg Trial Proceedings Vol. 22, 30.09.1946: 516)

Legionen var kvalitativt forskjellig fra det øvrige SS. For det første fordi divisjonene formelt ble beordret dannet av Hitler, noe som var i strid med okkupasjonsmaktens forpliktelser. Hvorvidt de som da ble innrullert ønsket dette eller ikke, var dermed et akademisk – og i ettertid et beviselig politisk – spørsmål. Og for det andre, siden Legionen først ble dannet i 1943, etter at de latviske jødene nesten var utryddet, har flere pekt på at Legionen ikke bør forbindes med krigsforbrytelsene som var utført av de tidligere grupperingene (Feldmanis 2005: 123, Goble 2006: 274-293). For det tredje, og mer problematisk, er det blitt hevdet at legionærene ikke kjempet for Det tredje riket, men for et selvstendig Latvia, drevet av patriotisme og hat mot bolsjevismen (Feldmanis 2005: 128-131). I den grad den frivillige latvisk deltakelsen på tysk side er blitt forklart og forsøkt forstått, så har man trukket fram den sovjetiske undertrykkelsen i det første, «forferdelige året» (Latvias Saeima 1998, LOM 2005, Feldmanis 2005), og den tyske propagandaen som satte likhetstegn mellom jødene og bolsjevismen (Ezergailis 1996, 2005):

In many places the Germans were received as liberators from Soviet Tyranny. The June 14, 1941 deportations of residents of Latvia had generated hostility towards the Soviets. [...] Hostility to the Soviet regime was also generated by the confiscation of property, general Sovietisation, and a variety of repressions and persecutions (Goble 2006: 263-264).

Jeg ser liten grunn til å tvile på at mange, eller flesteparten av de som gikk inn i Legionen, gjorde det for å kjempe for et selvstendig Latvia, og ikke for Hitler. Fordi Legionen ble beordret dannet gjennom utskrivning, forblir dette likevel et spørsmål om overbevisning. Jeg vil peke på to ting som er blitt trukket fram som bevis for internasjonal støtte til det latviske synet: For det første er ingen legionærer blitt dømt for handlinger utført *som en del av Legionen*, utenfor Sovjetunionen:

The Soviet Union, for its part, convicted people on the grounds of formal membership in organizations they had belonged to and not for their crimes, and the heaviest punishments were for those who had fought as soldiers. (Rislakki 2008: 136).

For det andre vedtok USAs *Displaced Persons Commission* i 1950 de følgende retningslinjene, med tanke på latviske soldater som ønsket å emigrere til USA:

'The Baltic Waffen S.S. Units (Baltic Legions) are to be considered as separate and distinct in purpose, ideology, activities, and qualifications for membership from the German S.S., and therefore the Commission holds them not to be a movement hostile to the Government of the United States under Section 13 of the Displaced Persons Act, as amended. [...] In the future, therefore, the cases of applicants for admission into the United States under the Displaced Persons Act, as amended, who have been members of the Baltic Waffen S.S. [...] will be considered on their individual merits.' (Harry N. Rosenfield, i Ezergailis 2005: 64).

Det var et faktum at amerikanske¹⁹ myndigheter aksepterte at Legionen ikke var en del av det

---

¹⁹ Blant andre. Se Ezergailis og Rislakki for mer utfyllende dokumentasjon.

ordinære SS. Dette var likevel ikke et amnesti for krigsforbrytere, men kun at legionærene ikke *a priori* ville bli dømt som sådan og nektet innreise til USA²⁰. Og strengt talt sier ikke dette mer enn at: Siden Legionen ikke kjempet mot noen av Vestmaktene, men kun mot Den røde armé, så ble det under den kalde krigen derfor godtatt. Hvor illegitime og farget av det internasjonale maktspeillet Nürnberg-dommene nå enn var, så kan de samme anklagene rettes mot dette vedtaket, som var en unilateral amerikansk avgjørelse, fattet under den kalde krigen. Rislakki har også utvilsomt rett i at de sovjetiske rettssakene vanskelig kan tas til inntekt for at de dømte var individuelt skyldige. Samtidig er det hevet over enhver tvil at det blant legionærene fantes et betydelig antall reelle krigsforbrytere, da mange av de tidligere grupperingene – som var frivillige, men tysk-organiserte – ble absorbert inn i Legionen da den ble dannet. Ezergailis mener på sin side at de mislykkede rettssakene som har vært basert på påstander i *Daugavas Vanagi...*, har ført til at personer som virkelig var skyldige i krigsforbrytelser har fått gå fri:

The pamphlets and trials contained one big truth – that Jews were murdered during the German occupation – and a plethora of lies [...] In Soviet trials even the guilty were tried on phony evidence (Ezergailis 2005: xiv).

Den andre sovjetiske okkupasjonen 1944-1991

Etter å ha drevet ut den tyske krigsmakten i den baltiske offensiven 1944-45, befestet Den røde armé sitt styre Baltikum, og LSSR forble en del av Sovjetunionen til 6. september 1991. Fram til slutten av 1950-tallet førte latviske partisaner – deriblant tidligere legionærer – aktiv motstandskamp og geriljakrig mot sovjetmakten. Ifølge KGB var rundt 20 000 aktive krigere og 80 000 støttespillere involvert i krigføringen i de tolv årene motstanden varte, hovedsaklig fra landsbygda. Rundt 3000 partisaner og et tilsvarende antall sovjetere mistet livet i kamp, mens minst 5000 av partisanene og betraktelig flere av deres støttespillere ble sendt i arbeidsleire. Mange vendte aldri tilbake derfra. Selv om krigføringen varte til 1957, så kom det definitive vendepunktet i mars 1949, da sovjetiske myndigheter deporterte 42,149 personer til Sibir. 75 % av disse var kvinner og barn. Dette var et avgjørende slag mot partisanene som fikk store deler av støttenettverket sitt ødelagt (Strods 2005: 290-291).

Sovjetrussisk immigrasjon

Den etniske sammensetningen i Latvia forandret seg kraftig som et resultat av den andre verdenskrig. Først som en direkte følge av at krigen rammet Baltikum svært hardt, og så

---

²⁰ Den amerikanske innsatsen for å avdekke krigsforbrytere blant immigrantene er blitt karakterisert som dårlig organisert og lite effektiv, i en rapport fra det amerikanske forsvarsdepartementet. Rapporten ble skrevet i 2006, men ble unndratt offentligheten av departementet, til bl.a. New York Times publiserte den i sin helhet i 2010 (NYT 2010)

gjennom en stor tilflytning av (hovedsaklig) russiskspråklige migranter i etterkrigstiden (Antane og Tsilevich 1999: 67) Ankomsten av disse anslagsvis 850 000 immigrantere og deres etterkommere er av mange både i Latvia og Vesten, blitt sett som en russifiserende kolonialisering av Latvia (LOM 2005: 108, 111-119).

Påstandene om at den sovjetiske staten aktivt arbeidet med å utslette etnisitet og nasjonalitet som meningsfulle markører for identitet og tilhørighet, er i senere år blitt mer eller mindre tilbakevist (Slezkine 1994, Brubaker 1996). Det sovjetiske regimet institusjonaliserte nasjonalitet både politisk-territorielt og individuelt, og ens individuelle nasjonalitet – som angitt i passets femte punkt, og bestemt av avstamning – gav spesielle rettigheter innenfor ens 'hjemland'²¹:

Opinions differ about the status of Russians in Latvia during Soviet rule, but few would argue that the Russians on average were worse off than ethnic Latvians. Although there are no indications that Russians were particularly materially privileged, many factors suggest an advantageous inequity for Russians in Soviet life (Aasland 2006: 53).

Det er i det minste et faktum at den sovjetiske nasjonalitetspolitikken gav få intensiver for de ikke-latviske innvandrerne til å lære seg latvisk: russisk hadde status som språket for interetnisk kommunikasjon, og mens russiskundervisning var obligatorisk for alle sovjetborgere, ble det mulig å velge bort undervisning i latvisk på slutten av 1950-tallet.

Selvstendigheten

Da selvstendigheten ble gjenvunnet kom skillelinjene i befolkningen til å gi spesielt utslag i spørsmål om statsborgerskap, språk og historie, med det resultat at de sovjetiske innvandrerne ble definert ut av det nasjonale fellesskapet²². I møte med en slik restriktiv holdning, valgte en del av disse å emigrere på 1990-tallet, men det store flertallet har likevel valgt å bli, mer eller mindre språkkyndige, og med eller uten statsborgerskap. Ved siden av at latvia-russerne 'føler seg hjemme' i Latvia²³ – mange er jo blitt født der – så kan nok dette også ha med å gjøre at det post-sovjetiske Latvia økonomisk sett har vært en suksesshistorie, som russerne har fått tatt del i.

There is still a considerable degree of ethnic segregation in the labour market, though, with certain sectors of the economy featuring over-representation of the titular group, and others of ethnic minorities. Most significant is the dominance of ethnic Latvians in the higher positions in public administration. Nevertheless, the general trend is for ethnic and cultural factors in

---

²¹ Og kun innenfor det. Den eneste av de største etniske gruppene som ikke hadde et slikt klart definert hjemland, var den russiske, men jeg vil ikke spekulere i betydningen av dette

²² Dette var stikk i strid med uttalelsene til lederskapet i Folkefronten under selvstendighetskampen (Se Kolstø 2000: 112-113).

²³ Fully 84 % of Latvians, 79 % of Russians and 89 % of people of other nationalities are convinced that "Latvia must be unified, a society with one community in which people of various nationalities live together." Among Latvians, 82 % expressed a sense of belonging to Latvia, while the same was true for 74 % of the Russians and others nationalities (Zepa og Zupule 2006: 39-40),

economic activity to become less significant (Aasland 2006: 62).

Selv om ulike stater og internasjonale organisasjoner har kritisert Latvias integrasjonspolitik, så er myndighetenes tilnærming etter visse modifikasjoner i det store og det hele blitt godtatt som europeisk og demokratisk. Dette ble stadfestet ved at landet ble tatt opp i EU og NATO i 2004.

Russisk representasjon i latvisk politikk

Den etniske sammensetningen i Latvia er blitt beskrevet som to parallelle samfunn, hvor kontakten på tvers av det etniske skillet har vært begrenset. Dette har gjenspeilet seg i skoler med hovedvekt på enten latvisk eller russisk, i forholdet mellom latvisk- og russiskspråklige medier, og i det politiske liv. Det latviske partisystemet har vært splittet langs to sammenfallende linjer: I synet på hvordan minoritetene (russerne) skal inkluderes, og langs et mer tradisjonelt økonomisk høyre-venstre skille. Den russiskspråklige befolkningen har vært representert i parlamentet siden 1990-tallet gjennom partier som mer eller mindre eksplisitt, har kjempet for den russiskspråklige befolkningen²⁴. Det mest kjente russiske partiet har vært For menneskerettigheter i et forent Latvia, (*За Права Человека в Единой Латвии*, heretter Zaptsjel), som har vært ledet av det tidligere Interfront-medlemmet Tatjana Zjdanok. Zaptsjel har stått for en svært konfronterende holdning overfor de latviske myndighetene på alle de 'russiske spørsmålene', og har hatt en aktivistisk profil. Det andre store russiskdominerte partiet har vært Det harmoniske sentrum, (*Центр Согласия*, heretter Soglasija), som har vært mindre aktivistisk innstilt, og mer villig til kompromiss, spesielt i språkspørsmålet. Ingen 'russiske' partier har vært i regjeringssposisjon i det selvstendige Latvia. Foruten den betente politiske situasjonen, kan dette delvis forklares med det store antallet ikke-borgere, og det at russerne ikke utelukkende stemmer etnisk. I en studie av etnisk stemmegivning blant russere i de sovjetiske arvtakerstatene, fant Hansen (2009) at det til parlamentsvalget i 2006 simpelthen ikke eksisterte et inkluderende²⁵ parti som gikk på tvers av det etniske skillet. Det eneste partiet som i det hele tatt forsøkte på dette var det etniske Soglasija (Hansen 2009: 68).

---

²⁴ For en kort framstilling av historien til de latvisk-russiske partiene, se Ikstens 2006: 41-51.

²⁵ Hansen skiller mellom etniske minoritetspartier, inkluderende partier som krysser etniske grenser og ikke-inkluderende partier som står sterkt for majoritetens verdier.

Kapittel 3: Diskursanalyse

Laclau og Mouffe

Både Legionærdagen og Bronsenatten kan sees som uttrykk for en konflikt mellom to gjensidig utelukkende patriotiske fortolkninger av den felles historien, i henholdsvis Russland og de baltiske statene. Ved å se hvordan minnet om Den andre verdenskrig er blitt vedlikeholdt i den russiskspråklige pressen i de to landene, håper jeg å kunne gi et innblikk i hvordan den latvisk-russiske befolkningen har imøtegått de motstridende kravene disse to historiefortolkningene har stilt dem overfor. Det teoretiske utgangspunktet ligger i Ernest Laclau og Chantal Mouffes begreper om *hegemoni*, *forankringspunkter* og *flytende betegnere*, slik det er formidlet av Jacob Torfing (1999) og Marianne Winther Jørgensen og Louise Phillips (1999). Siden disse kampene om historien spiller direkte på nasjonale fellesskapsbånd, trakk jeg i introduksjonen også inn teorier om *kollektive minner*, slik de er blitt formulert av Paul Connerton (1989) og Yael Zerubavel (1995).

Laclau og Mouffes diskursteori baserer seg på et sosialkonstruktivistisk grunnlag, ifølge hvilket det er vi mennesker som konstruerer den sosiale virkeligheten ved å gi den mening gjennom konkret språkbruk²⁶. En diskurs kan defineres som «*en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit af verden) på,*» (Jørgensen og Phillips 1999: 9, uthevet i original). Det dreier seg altså primært om hvordan vi forstår og beskriver verden, hvordan ulike verdensbilder kan støte sammen, og hvilke konsekvenser dette kan ha. Et grunnleggende premiss er at måten vi beskriver verden på får reelle konsekvenser, enten ved at vi reproducerer eksisterende verdensbilder, identiteter, sosiale relasjoner, osv., eller ved å stille opp alternativer som utfordrer disse. Allerede her vil jeg understreke at:

[d]iscourse is not something that exists 'out there' ready to be 'discovered' by the researcher. Rather, it is an analytical tool designed by the analyst to tease out the meaning of texts in their interaction with other texts in a social and political environment (Pål Kolstø 2009: 11).

Forholdet mellom språk og virkelighet

Forholdet mellom språk og virkelighet (og i forlengelse historie og samfunn) er blitt forstått på flere måter, som *refleksivt*, *intensjonalt* eller *konstruert* (Hall 1997: 24-26). En refleksiv forståelse av forholdet kan illustreres med en speilmetafor: språket er i dette tilfellet et speil som reflekterer verden slik den *er*. Dette synet bygger på det greske konseptet *mimesis*, eller

---

²⁶ Språkbruk forstås her i en vid betydning, hvor blant annet også handlinger og bilder inngår.

representasjon gjennom imitasjon, og innebærer at ting har en objektiv mening *i seg selv*, som blir reflektert av de språklige representasjonene (Kolstø 2009: 15; Potter 1996: 97, i Feldberg 2008: 25). Den intensjonale forståelsen av forholdet mellom språk og samfunn vil derimot tillegge meningsdannelsen til opphavsmannen, som når man spekulerer i hva forfatteren nå *egentlig* mente med det han skrev. For diskursanalytiske formål er ingen av de ovenstående definisjonene tilstrekkelige. Om språket trofast skulle gjengi virkeligheten, hvordan kan det da ha seg at ulike beretninger om hendelser er så forskjellige at man skulle tro observatørene hadde vært på forskjellige steder? Og selv om tekster har opphavsmenn med sitt eget ståsted, holdning og skrivestil, så ligger det til enhver tid sterke føringer på hvilke ordvalg og utsagn som kan aksepteres som meningsfulle. Alle *tekster* (i vid forstand) har også både avsendere og mottakere, og avsenderen oppgir delvis kontrollen over tekstens betydning i det øyeblikk han sender den fra seg. En teksts indre mening slik forfatteren har forestilt seg den, er derfor uopnåelig, og er heller ikke diskursanalytikerens objekt:

We are interested in the meaning of texts as they are constructed as social phenomena in the public space in the interaction between the sender, the receiver(s) and other texts (Kolstø 2009: 13).

Den konstruktivistiske oppfattelsen av forholdet – som jeg følger her – kan på sin side illustreres med en 'byggeplasm-metafor': ulike mennesker konstruerer virkeligheten på sin måte gjennom ulik bruk av de tilgjengelige språklige redskaper og materialer (Feldberg 2008: 25). Språket forstås som et system av tegn eller representasjoner som struktureres i mønstre eller diskurser (Kolstø 2009: 15; Jørgensen og Phillips 1999: 21; Hall 1997: 16-19). Når vi gir verden mening gjennom språklig representasjon, forsøker vi å sette situasjoner inn i en kontekst eller et mønster – en diskurs – hvor de enkelte bestanddelene henger sammen og gir hverandre mening: «[M]an kan si, at betydningsdannelse som social proces går ud på at fikse betydning *som om* der fandtes en saussuresk²⁷ struktur,» (Jørgensen og Phillips 1999: 35, utheving i original). Vi bruker spesifikke lingvistiske, kroppslige og visuelle tegn som ord, mimikk og bilder for å vise til, eller representere ulike sider av verden. Disse tegnene får

---

²⁷ Dette synet bygger på en strukturalistisk lingvistisk tradisjon inspirert av Ferdinand de Saussure. Men der Saussure og andre strukturalister så «sprogets struktur, netværket af tegn, der giver hinanden betydning, [som] fast og uforanderlig,» så «får tegnene [i sosialkonstruktivismen] stadigvæk betydning ved at være forskællige fra andre tegn, men det, de er forskællige fra, kan ændre sig alt efter hvilken sammenhæng, de bruges i,» (Jørgensen og Phillips 1999: 19-20). Det er altså snarere snakk om flere systemer – diskurser – hvor betydningene skifter. Språkbruk er et gjennomgående sosialt fenomen, og en forutsetning for kommunikasjon er at vi antar å (stadig forhandle oss fram til å) dele forståelsen av tegnenes *mening*. Samtidig har Saussures strenge skille mellom strukturen (*langue*) og språket-i-bruk (*parole*) blitt opphevet, fordi «det netop er i den konkrete anvendelse af sproget, at strukturen skabes, reproduceres og forandres,» (Jørgensen og Phillips 1999: 21; se også Torfing 1999: 87-90). Forholdet mellom språket som system og den individuelle bruken av språket i spesifikke kontekster kan da sees som en hermeneutisk sirkel, hvor «the general preconditions the particulars and the particulars modify the general» (Wodak og Meyer 2005, i Kolstø 2009: 15).

likevel ikke sin mening av det de viser til, det er vi som tillegger dem betydning gjennom å bli enige om at bestemte ting skal forbindes med bestemte tegn. Dermed får tegnene også sin betydning av alt det de ikke er (Jørgensen og Phillips 1999: 19).

Dette synet hverken benekter eller setter spørsmålstegn ved eksistensen av en virkelig verden, utenfor diskursen:

The fact that a football is only a football as long as it is integrated within a system of socially constructed rules does not mean that it thereby ceases to be a physical object. [...] The existence of objects is independent of their discursive articulation, (Laclau og Mouffe 1990, i Hall 1997: 70).

Hovedpoenget er at det er gjennom språk og diskurs vi gir verden mening, og at [diskursiv praksis] «ikke bare passivt avspeiler samfunnsforhold, men aktivt konstruerer dem og bidrar til å vedlikeholde dem.» (Repstad 2007: 108). Mens den teoretisk beslektede semiotikken er opptatt av *hvordan* mening skapes i språk, så ser diskursanalysen på *effektene* og *konsekvensene* av representasjon i en konkret kontekst (Kolstø 2009: 15-16):

The emphasis in the *discursive* approach is always on the historical specificity of a particular form or 'regime' of representation: not on 'language' as a general concern, but on specific *languages* or *meanings*, and how they are deployed at particular times, in particular places (Hall 1997: 6, uthevet i original).

Diskurs og hegemoni

Språkbruk kan dermed forstås som maktutøvelse. Dette er også makt i en produktiv forstand: På den ene siden er vi til en viss grad bundet av selve språkets føringer, 'tidens kunnskap' (kollektive minner) og de tekster som våre nødvendigvis står på skuldrene av, men vi formulerer oss stadig på nye måter og skaper stadig ny mening (Jørgensen og Phillips 1999: 49). Ifølge Laclau og Mouffe er meningsaspektet ved virkeligheten (samfunnet, historien) fundamentalt *ubestemt*, og dermed politisk, i den forstand at det er en kamp om retten til å definere virkeligheten. Et av diskursteoriens formål er å se på hvordan 'vi' skaper og vedlikeholder virkeligheten som en objektiv og selvfølgelig omverden (Jørgensen og Phillips 1999: 44-45):

[T]he political as well as the moral-intellectual leadership of a hegemonic force (state, class, movement, or other) hinges on the construction of a discursive formation that provides a surface of inscription for a wide range of demands, views and attitudes (Torfing 1999: 101)

Dermed kan en diskurser forstås som forsøk på å etablere hegemoniske fortolkninger av virkeligheten: Meningstotaliteter, hvor de enkelte elementene – som er grunnleggende flertydige – blir entydig forbundet med hverandre:

We can define hegemony as the expansion of a discourse, or a set of discourses, into a dominant horizon of social orientation and action, by means of articulating unfixed elements into partially fixed moments in a context crisscrossed by antagonistic forces, (Torfing 1999:

101).

Et sentralt poeng hos Laclau og Mouffe er at den diskursive 'lukningen' aldri er total, fordi det alltid finnes andre muligheter som kan utfordre den dominerende diskursen: «The transition from the 'elements' to the 'moments' is never entirely fulfilled,» (Laclau og Mouffe 2001[1985]: 110). Enhver diskurs – en latvisk historisk fortelling så vel som en russisk – er et resultat av historiske omstendigheter og avgjørelser som er blitt tatt, og er således *kontingent* – den kunne alltid ha vært annerledes, dersom man hadde rokkert dens enkelte bestanddeler:

En begivenhet, der på et givent tidspunkt finder sted, kan altså tilskrives mening ud fra mange forskellige perspektiver eller diskurser (som også kan kombineres på forskjellige måder). Og de forskellige diskurser udpeger forskellige handlinger som mulige og relevante i situationen (Jørgensen og Phillips 1999: 18).

Ett av diskursanalysens formål er dermed å kartlegge kamper om definisjonsmakten. I vår sammenheng er det snakk om en kamp om retten til å definere historien, og lærdommene som skal trekkes av den.

Artikulasjon, forankringspunkter og flytende betegnere

Meningsfastleggelsen som danner diskurser foregår gjennom det Laclau og Mouffe har kalt *artikulasjon*:

We will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call discourse (Laclau og Mouffe 2001: 112).

Diskursen etableres ved at de enkelte elementenes betydning utkrystalliseres rundt *forankringspunkter*²⁸ (Neumann 2001: 65), spesielt privilegerte tegn som de øvrige blir organisert rundt, for eksempel 'Latvia' og 'det latviske folket' (Laclau og Mouffe 2001: 112; Jørgensen og Phillips 1999: 37; Torfing 1999: 98). Disse er like så 'tomme' for mening som andre tegn, men fungerer som knutepunkter for disse, og får sin mening gjennom å knytte dem til seg – eller støte dem fra seg – gjennom *kjeder av likhet og forskjell* (*chains of equivalence* og *logic of difference*) (Torfing 1999: 96-97; Jørgensen og Phillips 1999: 63-64):

I det diskursen underlegges et forankringspunkt, fikseres den som hegemonisk. Politikk er kampen om å få til en slik diskursiv stabilisering, der likt og ulikt forankres i en tilsynelatende stabil orden (Neumann 2001: 65).

Slike forsøk på å skape entydighet representerer nødvendigvis også at andre mulige betydninger blir utelukket (Jørgensen og Phillips 1999: 38). En diskurs er dermed et system hvor de enkelte bestanddelene har sin mening fastlagt av relasjoner av likhet og forskjell

---

²⁸ Laclau og Mouffe kaller disse *nodal points*, etter Lacans *points de capiton* (Laclau og Mouffe 2001: 112), jeg foretrekker *forankringspunkter* på norsk.

mellom seg, og hvor andre betydningsmuligheter er skjøvet ut i et ytre diskursivt felt²⁹ (Torfing 1999: 300). Alle fortolkninger av en gitt begivenhet er naturligvis ikke like viktige, og det sentrale er at fortolkningene som truer dens entydighet, blir 'lukket' ut:

A discourse [...] establishes its limits by means of excluding a radical otherness that has no common measure with the differential system from which it is excluded, and that therefore poses a constant threat to that very system. [This] is precisely what Laclau (1990: 17) [...] calls a 'constitutive outside' (Torfing 1999: 124).

Når vi skal se på de konkrete uttrykkene som artikulasjoner så spør vi «[h]vilke betydninger etablerer de ved at sette elementer i bestemte forhold til hinanden, og hvilke betydningsmuligheter udgrænser de?» (Jørgensen og Phillips 1999: 40). I den latviske statsborgerskapslovgivningen (*de facto* den hegemoniske diskursen) kan vi se hvordan forankringspunktene 'Latvia' og det latviske folket' nettopp er blitt tilknyttet slike historisk avhengige kjeder av likhet (tilknytning til den første republikken) og forskjell (sovjetimmigrant) at den *a priori* utelukket størsteparten av den russiskspråklige befolkningen fra deltakelse i 'nasjonen'. Dermed ble det sett som irrelevant at man var født på det latviske territoriet, dersom ens foreldre var immigranter.

Utgangspunktet for analysen av slike kamper om definisjonsmakten finner jeg i det Laclau og Mouffe har kalt *flytende betegnere* (Laclau og Mouffe 2001: Torfing 1999: 62, 98-99). Dette er forankringspunkter og andre tegn, som forskjellige diskurser, innenfor den samme diskursordenen, kjemper om retten til å gi *sin* spesifikke betydning (Jørgensen og Phillips 1999: 39). I Latvias og Russlands felles historie er krigen, Legionen, seieren, okkupasjonene, sovjettiden og dens fall, blant disse, og med henblikk på de nåtidige begivenhetene vi skal se på, kan vi også føye til blant andre markeringene i Riga, deltakerne i dem, flyttingen av minnesmerket og opptøyene i Tallinn. Alle disse flytende betegnerne kan bli, og er blitt, gitt mening innenfor patriotiske virkelighetsforståelser, som har stått i et antagonistisk³⁰ forhold til hverandre. Disse diskursene har gitt diametralt motsatte svar på hvordan både historien og nåtidens hendelser skal forstås, og hvilke reaksjoner disse burde vekke. Siden en politisering av den felles historien har vært et stadig tilbakevendende trekk i de baltisk-russiske relasjonene, så er de latviske russerne dermed stadig blitt kalt inn i motstridende posisjoner av

---

²⁹ For å kunne skille relevante rivaliserende fortolkninger fra irrelevante fortolkninger, har Jørgensen og Phillips, med henvisning til Faircloughs (1995) kritiske diskursanalyse, introdusert begrepet *diskursorden* for å referere til de første, mens det diskursive (ytre) felt er forbeholdt de for den enkelte diskurs irrelevante muligheter (Jørgensen og Phillips 1999: 37-38).

³⁰ The negation of identity in the double sense of the negation of alternative meanings and options and the negation of those people who identify themselves with these meanings and options (Torfing 1999: 120).

krigsmytene til henholdsvis den nasjonaliserende vertsstaten og det historiske hjemlandet. Det interessante spørsmålet er *hvordan den latvisk-russiske minoriteten har forholdt seg til disse motstridende historiske diskursene*. For det er ikke gitt at de skulle godta hverken en rent latvisk, eller en rent russisk utgave, av noe som tross alt har vært en del av de flestes familiehistorie. Iver Neumann har pekt på en tredje løsning på slike 'identitetskriser'³¹:

Man kan kalle denne tredje muligheten, som er en form for kreativ protest, for des-identifikasjon. Man identifiserer seg med noe som står i en relasjon til den dominerende diskursen, men som ikke overtar den friksjonsløst (Neumann 2001: 169-170).

Valg av pressedekningen

Jeg har valgt å tilnærme meg dette spørsmålet med å se på den russiskspråklige pressedekningen i Latvia og Russland. Valget av trykte aviser har gitt meg muligheten til å gjennomføre en analyse av relativt sammenlignbare kilder, som ikke er blitt bearbeidet videre siden de ble utgitt. Dette vil styrke etterprøvbareheten til analysen, som gitt tema og tilnærming, til syvende og sist vil være min fortolkning. Samtidig hviler valget på at brorparten av det vi 'vet' om hendelser og mennesker utenfor vår umiddelbare nærhet, ikke stammer fra egen erfaring. Vår 'kunnskap' baserer seg hovedsaklig på informasjon som er videreformidlet – eller *mediert* – av blant annet media (Kolstø 2009: 7). Hvordan man har sett på de to begivenhetene – opptøyene og markeringen – har vært påvirket av hvordan de er blitt representert: Hvem som har fått utale seg om hva som hendte, fra hvilket ståsted disse har talt, og hvordan hendelsene er blitt satt inn i en større ramme. Dette innebærer ikke at media alene setter dagsordenen. Wolfsfeld har beskrevet forholdet mellom media og politikk som en syklus, hvor politiske hendelser framkaller en respons fra media, hvis dekning igjen påvirker politikken og så videre ad infinitum (Wolfsfeld, i Jusic 2009: 37-38). Dekningen gjenspeiler politiske trender, og er samtidig meningsdannende.

Above all, however, mass media culture is a *site* where battles over identity, distribution and societal control are fought out ([Kellner] 1995: 35). Mass media help to establish and maintain the hegemony of specific political groups by producing and promulgating social myths and imaginaries, but they also provide the means and material for resistance and counterhegemonic struggles (Torfing 1999: 210-211).

Det empiriske materialet har bestått av dekningen av disse begivenhetene av tre aviser i Russland (Rossijskaja Gazeta, Komsomolskaja Pravda og Novaja Gazeta – heretter

---

³¹ I diskursteorien er subjektet grunnleggende overdeterminert, og kan ha ulike 'identiteter' uten at disse trenger ikke å stå i et motsetningsforhold til hverandre. Men dersom en identitet kaller en til å handle i strid med en annen, så oppstår det et antagonistisk forhold mellom dem: «De to identiteter stiller motstridende krav til ens handlinger på samme terræn; den ene diskurs blokkerer den anden. Set fra den enkelte diskurs' side kan man si, at diskursens ydre – alt det, den har udelukket – truer dens eksistens og entydighet (Laclau 1990: 17) og dermed viser dens kontingens.» (Jørgensen og Phillips 1999: 60).

Rossijskaja, Komsomolskaja, Novaja) og tre russiskspråklige aviser i Latvia (Telegraf, Tsjas og Vesti Segodnja – sistnevnte heretter Vesti). Det konkrete avisutvalget har jeg gjort etter egen vurdering, hvor jeg først bestemte meg for de latvisk-russiske avisene. Disse tre, Telegraf, Tsjas og Vesti, gir etter min mening et tilstrekkelig representativt bilde av den latvisk-russiske offentlige debatten: For det første, fordi de har en ulik profil, og burde derfor kunne vise bredden i debatten. Mens Telegraf har rettet seg mot forretningsmiljøet og har stått i en mer nøktern vestlig journalistisk tradisjon, har Tsjas og spesielt Vesti stått i en mer tabloid og følelsesladet, russisk tradisjon (Sulmane 2006: 64-73). For det andre, og kanskje viktigere, har disse avisene vært de klareste formidlerne av et «ekte» latvisk-russisk syn, som så kan sammenlignes med en russisk formidling. Det russiskspråklige baltiske tv-markedet er dominert av kanaler fra Russland, som har betraktelig større økonomiske muskler enn de lokale vil kunne stable på bena. Også på avismarkedet er det stor konkurranse fra russiske aviser, hvor flere har laget egne baltiske utgaver. Telegraf, Tsjas og Vesti har dermed vært de eneste lokalt eide³², riksdekkende russiskspråklige, avisene. Etter å ha bestemt meg for det latvisk-russiske utvalget, valgte jeg de tre avisene fra Russland etter et ønske om å få en noenlunde representativ vinkling på debatten. Valget falt derfor på Rossijskaja gazeta³³, som er eid av den russiske Dumaen og blant annet publiserer nye lovdokumenter; den populære, og tabloide Komsomolskaja pravda, og den regimekritiske Novaja gazeta. Ifølge Helene Tønnessen, som studerte disse tre avisenes dekning av krigen med Georgia i 2008, stod disse for en henholdsvis politisk lojal, en populistisk (og lojal) og en uavhengig dekning (Tønnessen 2010). I likhet med Tønnessen har jeg også funnet at de russiske avisene vanligvis legger ut de trykte avisene på nett. De russiske avisene er dermed hentet fra nettet, selv om jeg har valgt artikler som også er publisert i papirutgaven. De latvisk-russiske avisene opererer derimot mer som de norske, og legger bare ut noe av materialet på nett. Det latvisk-russiske dekningen har jeg dermed selv samlet inn i Riga.

En stor del av det analytiske arbeidet har bestått av en grundig lesning og gjenlesning av tekstmaterialet, for å se hvordan de ulike *flytende betegnerne* – aktørene, deres handlinger, mål og motiver, og deres sidestykker i den andre verdenskrig – er blitt forbundet med hverandre, gjennom kjeder av likhet og av forskjell. Analysen av Bronsenatten i Tallinn har

---

³² I motsetning til Russland, scorer Latvia ifølge alle kilder høyt på pressefrihet. Det største usikkerhetsmomentet er knyttet til en svært lite gjennomiktig eierstruktur, men dette er ikke begrenset til de russiskspråklige avisene.

³³ Fra Rossijskaja har jeg valgt å ta med artikler fra både den føderale utgaven, og utgaven for det sentrale Russland. Disse er merket med henholdsvis FV (федеральный выпуск) og TSV (центральный выпуск) i litteraturlisten.

vært den enkleste i så måte, fordi det der har vært mulig å hekte denne analysen på et fåtall konkrete spørsmål om de ulike aktørene og hva som virkelig hendte. Analysen av Legionærdagen, som har vært en gjentagende begivenhet, hvor fortiden stadig er blitt tatt opp til debatt, har bydd på større utfordringer, og der har jeg heller forsøkt å spore forandringer i debattene i Russland og Latvia.

Kapittel 4: Bronsenatten

Bakgrunn

Den direkte foranledningen til opptøyene i Tallinn i slutten av april 2007, var den annonserte flyttingen av krigsminnesmerket «Til de falne i den andre verdenskrig» på Tõnismägi-holmen i det sentrale Tallinn. I april 1945 ble et titalls Røde armé-soldater gravlagt der, og et enkelt minnesmerke av tre ble reist over gravene. Dette ble ødelagt av to estiske skolepiker den 8. mai 1946, som hevn for at de sovjetiske myndighetene hadde ødelagt minnesmerker fra uavhengighetskrigen 1918-1920. På treårsdagen for at sovjeterne gjenvant kontrollen over Tallinn, 22. september 1947, ble et nytt minnesmerke avduket, til ære for de sovjetiske soldatene som «frigjorde Tallinn» fra de tyske okkupantene. Dette bestod av en bronsestatue av en sovjetisk soldat som stod foran en steinkonstruksjon. Monumentet ble det viktigste krigsminnesmerket i Tallinn, og ble aktivt brukt i sovjetiske ritualer, spesielt i forbindelse med markeringer til minne om krigen, men også i andre offisielle sammenhenger. For den (hovedsakelig russiske) delen av den estiske befolkningen, som fortsatt markerer den 9. mai som Seiersdagen – eller bare slutten på krigen –, så har monumentet vært det sentrale symbolet. Siden Estland, i likhet med Latvia ble okkupert av Sovjetunionen, så kan monumentet for mange estere forstås som en hyllest til de sovjetiske okkupantene. Minnesmerket ble, i motsetning til mange andre sovjetiske monumenter, ikke fjernet etter at Estland vant selvstendigheten, selv om spørsmålet ofte ble tatt opp i forkant av valg. Det ble gjort enkelte forandringer for å tone ned det ideologiske budskapet, den viktigste av hvilke nok var å døpe det om til et minnesmerke over «de falne i andre verdenskrig» (Ehala 2009: 139-141).

Konflikten rundt krigsmonumentet i Tallinn steg altså ikke plutselig fram fra intet våren 2007. Situasjonen hetnet seg imidlertid opp, da et minnesmerke til estere som hadde kjempet for Estlands selvstendighet mot bolsjevismen, ble fjernet i 2004. Dette var først reist i byen Pärnu, men ble fjernet før avdukingen på grunn av åpenbare nazistiske trekk. Det ble reist igjen i Lihula i august 2004, men ble så brått fjernet av myndighetene, uten at hverken eierne eller offentligheten var informert (Ehala 2009: 141-142). Denne framgangsmåten vekket kraftige reaksjoner og krav om at også Bronsestatuen måtte fjernes. Dette satte i sin tur i gang en hissig ordkrig, og natt til 9. mai 2005 ble statuen nedgriset av rødmaling. Våren 2006 foreslo det konservative Pro Patria-partiet for bystyret i Tallinn å rive monumentet. Den

samme våren ble protestbevegelsen Notsnoj Dozor (Nattevakten, heretter Dozor) dannet, tilsynelatende spontant, til forsvar for statuen og 'kampen mot fascismen', og begynte å holde vakt rundt statuen. Det kom også til flere sammenstøt mellom demonstranter av ulik oppfatning (Ehala 2009: 142).

Den estiske koalisjonsregjeringen vedtok så å flytte statuen og gravene til en krigskirkegård utenfor sentrum. Den offisielle årsaken var at den daværende beliggenheten, sentralt i Tallinn, framprovoserte protester og konfrontasjoner, som ikke var forenlige med Estlands plikt til å ivareta de dødes verdighet (Det estiske utenriksdepartement: 2007). Avgjørelsen vakte sterke protester, både innad i Estland og i utlandet, ikke minst i Russland. Forberedelsene til flyttingen ble underlagt hemmelighet, men om morgenen den 26. april, tok politi og opprørsstyrker kontroll over området, og det ble reist en konstruksjon som hindret innsyn til statuen. Ifølge myndighetene var det på dette tidspunktet ikke planlagt straks å fjerne statuen, men kun å utføre arkeologiske arbeider i forbindelse med utgravningen. Det samlet seg likevel store menneskemengder rundt den omringede plassen. Mot kvelden beordret politiet demonstrantene å fjerne seg og skjøv dem vekk fra plassen. Etter dette brøt det ut regelrette opptøyer i gatene, vinduer ble knust, biler veltet og butikker plyndret. Politiet svarte ikke straks på opptøyene, men utover natten ble flere hundretalls personer arrestert, hovedsaklig russiskspråklige, men også mange estere. En russisk statsborger mistet livet (Ehala 2009: 142-143). Tidlig neste morgen vedtok den estiske regjeringen straks å flytte det sovjetiske krigsminnesmerket. Opptøyene, som ble kalt Bronsenatten (Бронзовой ночью) gjentok seg kvelden den 27. april, og også de påfølgende dagene var preget av uroligheter. Man fryktet at det skulle komme til flere sammenstøt i forbindelse med markeringen av Seiersdagen 9. mai. Fram til 11. mai var estisk politi og ordensmakt satt i høy beredskap, og det var innført begrensninger på forsamlingsretten.

Opptøyene ble kringkastet over hele verden, og i dagene som fulgte, fikk hendelsen et eget momentum i internasjonale medier og politikk. Russiske politikere hadde lenge advart estiske myndigheter mot å fjerne statuen, og gjennom media og i internasjonale fora, krevde de nå internasjonal fordømmelse av fjerningen. Samtidig innledet den Kreml-støttede, såkalte «antifascistiske» organisasjonen *Nasji*, en regelrett beleiring av den estiske ambassaden i Moskva. Demonstrantene lyktes i å få ambassaden til å holde lukket, forstyrret pressekonferanser, og vandaliserte en avisredaksjon hvor den estiske ambassadøren skulle intervjues. At den estiske ambassadøren valgte å forlate landet på ferie, ble tolket som en seier fra organisasjonens side, og beleiringen ble avsluttet. Samtidig var dette en pyrrhisk seier for

russiske myndigheter, som ble kraftig kritisert av det internasjonale samfunnet for ikke å oppfylle sine plikter i henhold til Wien-konvensjonen (NATO 2007). I dagene etter Bronsenatten ble mange offisielle estiske nettsteder rammet av koordinerte cyberangrep og sperret. Estiske myndigheter anklaget Russland for å stå bak angrepene, men dette er ikke blitt endelig bevist.

Russiske politikere lyktes ikke i å oppnå en internasjonal fordømmelse av Estland, selv om oppfatningen av esternes framgangsmåte var delt blant deres partnere i Europa og USA³⁴. Den intense delen av konflikten kom til en ende, etter at Estlands europeiske partnere (se ff.), Nato (NATO: 2007) og USA (US Senate: 2007) hadde understreket Estlands indre suverenitet; krigsmonumentet var blitt flyttet til sitt nye oppholdssted, og offisielt avduket i en seremoni hvor Estlands statsminister, Andrus Ansip deltok³⁵; en regelrett beleiring av den estiske ambassaden i Moskva ble avsluttet; og det ikke kom til konfrontasjoner den 9. mai.

Foruten at hundrevis av mennesker er blitt bøtelagt eller fengslet for vandalisme og tyverier under opptøyene, så forsøkte estiske påtalemyndigheter å få fire aktivister fra Dozor dømt for å ha planlagt opptøyene. Aktivistene er blitt frikjent i alle rettsinstanser og er blitt tilkjent erstatning for tiden i varetekt. Konflikten kom også til å få reelle konsekvenser for forholdet mellom Russland og Estland. Daværende vise-statsminister Sergej Ivanov var blant politikerne som oppfordret til boikott av estiske produkter, og få dager etter opptøyene annonserte tre russiske supermarkedkjeder at de ikke lengre førte estiske varer. Volumet av russisk transitt via Estland sank betraktelig i etterkant av hendelsen.

Når det gjelder den russiske dekningen, er det flere ting som kan pekes på som mer eller mindre usanne, men i de fleste tilfellene er det snarere snakk om skjev vinkling heller enn direkte løgn. To tilfeller viste seg derimot å være direkte usanne: For det første meldte både Rossijskaja og Komsomolskaja den 28. april at statuen ikke bare var demontert, men også kuttet i biter (Sidibe, 28.4.2007, Sapozjnikova, 28.4.2007b). For det andre så har det estiske politiet en stor andel russiskspråklige. Ifølge Komsomolskaja (Sapozjnikova, 28.04.2007a) skulle flere hundre av disse nå ha vært klare til å si opp stillingene sine i protest mot myndighetene, men dette skulle heller ikke vise seg å stemme.

---

³⁴ Latvia uttrykte full støtte til Estland (Det latviske utenriksdepartement: 2007), mens presidenten for Europarådets parlamentarikerforsamling beklaget avgjørelsen om å fjerne monumentet (Council of Europe: 2007); Europarådet generalsekretær skrev i en pressemelding at både Tallinn og Moskva burde vise respekt både for falne soldater og for hverandre (Davis: 2007); og det amerikanske senatet vedtok en enstemmig resolusjon, hvor Estlands suverenitet ble understreket, samtidig som man kalte på begge parter til å løse konflikten på fredelig vis (US Senate: 2007).

³⁵ Ansip var den første sittende statsministeren som har deltatt i seremonier ved minnemerket.

Analysen

Hvorfor protestene mot myndighetenes handlinger utartet seg og hvem som hadde skylden for denne utviklingen avhenger av hvilke «briller» man har sett på hendelsen med. Siden de færreste latviere, russere eller nordmenn for den saks skyld var i Tallinn disse dagene så var det for de fleste mediedekningen som satte rammene for hvordan situasjonen ble oppfattet. Min oppgave har vært å se på hvordan begivenhetene i Tallinn ble tilskrevet mening i den russiskspråklige pressedekningen i Latvia og Russland, og å se hvordan avisene i de to landene vedlikeholdt minnet om den andre verdenskrig.

I analysen av avisenes dekning har jeg valgt å se på 1) hvem som ble gitt skylden for konflikten, og hva den gav uttrykk for; 2) hvordan opprøyene ble framstilt (som en naturlig fortsettelse av protestene eller prinsipielt to forskjellige fenomener); 3) og hvilke mulige konsekvenser hendelsen ville/burde få. Framstillingen av de enkelte avisenes dekning er hovedsakelig strukturert etter disse spørsmålene, men jeg har forsøkt å legge vekt på hva den enkelte avisen har lagt vekt på.

Dekningen i Russland

Rossijskaja

Den statseide Rossijskaja fungerte delvis som et talerør for politikernes fordømmelse av Estland. Allerede da det estiske parlamentet skulle vedta loven som åpnet for å flytte Bronsestatuen i januar 2007, kunne Rossijskaja melde om «Последнее предательство: Воина-Освободителя хотят выдворить из Таллина» (Jegorov, 11.1.2007). Dette 'forræderiet' er en god innfallsvinkel til å gripe an Rossijskajas dekning. Denne var sterkt preget av forestillingen om at Sovjetunionen – mer spesifikt soldatene i Den røde armé – frigjorde så vel Estland som Europa fra fascismen. Dermed var selve flyttingen av minnesmerket et forræderi mot den historiske sannhet og rettferdighet, som uttrykt i Nürnbergprosessen, og var dertil et spottende angrep på de dødes verdighet³⁶. Rossijskajas vinkling var knyttet til det moralsk utillatelige ved de estiske myndighetenes vedtak og handlinger. Sett med disse øyne var en kraftig reaksjon fra både politikere og russere, både nødvendig og rettferdig. Denne vinklingen lå tett opp i mot russiske politikeres uttalelser. Slik forklarte Vladimir Slutsker³⁷ Russlands posisjon i en politisk kronikk den 1. mars:

---

³⁶ Flyttingen av minnesmerket og gravene ble i hovedsak omtalt som et gravrøveri (гробокопательство) og myndighetenes handlinger dermed som statsvandalisme (государственный вандализм) (Protsenko, 4.5.2007), bespottelse (кощунство) (f.eks. 26. og 28. april, 4. mai), barbariske (варварские) (Kosatsjev, 28.4.2007) og uten presedens i sin umenneskelighet (беспрецедентных по своей бесчеловечности) (Sjkelj, 28.4.2007).

³⁷ Slutsker var på det tidspunktet vise-formann for Føderasjonsrådets komité for etnisk politikk og forholdet

Позиция России в отношении памятника и истеричной кампании вокруг него предельно ясна. Это не только антироссийский выпад против нашей страны, не только эпизод в непростых двусторонних отношениях между Россией и Эстонией. Гораздо тревожнее реабилитация фашизма и нацизма на государственном уровне, которая может быть подхвачена и в других странах Европы (Slutsker, 1.3.2007).

Da flyttingen var et faktum, rapporterte avisen fra Dumaen at representantene reagerte skarpt på hendelsene i Estland: «Без лишних споров они назвали действия эстонских властей кощунственными,» (Sjkelj, 28.4.2007). I en enstemmig vedtatt resolusjon ble estiske myndigheter fordømt i harde ordelag:

О кощунственном попрании властями Эстонии памяти воинов-освободителей, павших в боях с фашизмом: [...] Нет и не будет прощения эстонским гробокопателям и тем, кто своим бездействием поощряет возрождение реваншистских и неонацистских настроений в Эстонии (ibid.).

Det russiske Føderasjonsrådet fattet en også en erklæring «в связи с демонтажем и надругательством над памятником освободителям в Таллине,» (Sidibe, 28.4.2007). Og Rossijskaja kunne melde at salen brøt ut i applaus, da rådets president Sergei Mironov erklærte: «Хватит издеваться над мертвыми и над памятью о Великой Победе,» (ibid.). Begge kamrene krevde at Russland måtte svare på Estlands gjerninger på sterkeste vis.

Rossijskajas dekning gav altså en klar fortolkningsramme: Estiske myndigheters handlinger var et bespottelig forsøk på å fornekte at de sovjetiske soldatene frigjorde verden fra fascismen. Denne forestillingen fant bred oppslutning blant russiske politikere, som heller ikke kun uttalte seg i kraft av sine politiske verv. Rossijskaja gjengav utdrag av en erklæring fra Boris Gromov, som på det tidspunktet både var guvernør for Podmoskovje og styremedlem for veteranorganisasjonen *Боевое братство - без границ*³⁸. I erklæringen, som ble gitt på vegne av veteranene, ble hendelsene i Estland sett:

’на фоне «героизации» войск СС, что противоречит решениям Международного военного трибунала в Нюрнберге, признавшего СС преступной организацией. Как и московское правительство, они видят в этом позорный процесс пересмотра итогов Второй мировой войны, который начат и наращивается руководством Эстонии’ (Gromov, i Protsenko, 4.5.2007).

Det var altså et tydelig forsøk på å omskrive historien, og en fordekt hyllest til nazismen, en slutning som ble underbygget av at også det anerkjente Simon Wiesenthal-senteret kritiserte avgjørelsen (Ersjov, 4.5.2007).

Rossijskaja rapporterte derimot i svært liten grad om selve opptøyene og vandalismen. Det eneste tilfellet hvor selve opptøyene ble problematisert som sådan, var i en reportasje hvis

---

mellom staten og religiøse organisasjoner.

³⁸ Ifølge avisen hadde organisasjonen fem millioner medlemmer.

hovedvinkling var at statuen brått var blitt fjernet, og attpåtil skåret i biter, av estiske myndigheter. Der kom det fram at innbyggerne i Tallinn hovedsaklig forholdt seg negative til opptøyene, mens skylden ble klart lagt hos myndighetene:

'Вот уже много лет на нас постоянно давят, называют «оккупантами» и предлагают покаяться в вине за страдания эстонского народа. А тут еще и конфликт вокруг Бронзового солдата. Вот у многих нервы и не выдержали', - заметил [36-летний Владимир], (Adasjkevitsj, 28.4.2007).

Selv om opptøyene ble sett på som uheldige, så var det altså en forståelig reaksjon på at russerne i mange år var blitt behandlet som okkupanter og syndebukker. Minnesmerket var dermed kun den siste dråpen i en etnisk konflikt mellom den russiske minoriteten og den estiske staten, om ikke en konflikt mellom estere og russere *per se*. Avisen brukte betraktelig mer spalteplass på å framstille Estland som et undertrykkende regime, enn på selve opptøyene. Ved å tone ned vandalismen mens politiets handlinger ble framhevet og fordømt, bygget Rossijskaja opp under forestillingen om en stor og legitim folkelig motstand mot autoritære estiske myndigheter. Dette ble også underbygget av at kun 37 % av Estlands innbyggere var for å flytte statuen, ifølge en meningsmåling gjengitt av Rossijskaja (Jersjov, 26.4.2007).

Denne vinklingen var sammenfallende med de russiske politikernes holdning, noe som kom tydelig fram i en kronikk av Konstantin Kosatsjev, lederen for Dumaens utenrikskomité. Kosatsjev åpnet kronikken med å takke de etniske esterne som hadde «ønsket å redde Estlands ære,» og derfor hadde gått ut i gatene i protest sammen med russerne (Kosatsjev, 28.4.2007). Kosatsjevs kronikk viste også hvordan opptøyene og den harde estiske reaksjonen på dem, fikk ytterligere en dimensjon i Rossijskajas dekning. Etter opptøyene begynte russiske politikere, deriblant Kosatsjev, å kritisere det internasjonale samfunnet, og spesielt EU, fordi de ikke fordømte de estiske myndighetene:

Россия более всего потрясена не действиями эстонских властей: у нас больше бы удивились, если бы они повели себя иначе. Россияне недоумывают по поводу молчания обычно столь быстрых на реакцию борцов за права человека во всем мире, инициаторов бесчисленных докладов и поисков соринок в чужих глазах (ibid.).

Ifølge Kosatsjev hadde altså begivenhetene i Tallinn betydning ut over striden om historien, og utenfor Estlands grenser: De symboliserte en grunnleggende urettferdighet som gjennomsyret det internasjonale samfunnet. Ifølge Kosatsjev var det god grunn til å berømme de estiske demonstrantene for deres mot, for de ville ikke være beskyttet, hverken av internasjonal presse eller den siviliserte verden:

Любые самые варварские действия полиции против них будут заведомо оправданы как действия одной из «образцовых демократий» Евросоюза, где уже поэтому нарушений прав человека быть не может, потому что их не может быть никогда (ibid.).

Denne konklusjonen kom Kosatsjev til ved å sammenligne begivenhetene i Tallinn med de såkalte 'Ueniges marsjer' - (марши несогласных) forbudte protestdemonstrasjoner mot russiske myndigheter. Russiske myndigheter har slått hardt ned på disse, noe som har vekket skarpe reaksjoner i Vesten. Hendelsene i Tallinn stod dermed som et tydelig bevis for Vestens hykleri. Sett fra et russisk-patriotisk ståsted så kunne esternes bruk av maktmidler mot egen befolkning, og Vestens aksept av dette, ta fra Vesten retten til å kritisere andre for menneskerettighetsbrudd og manglende demokrati:

Вахханалия в Таллине - серьезнейший удар по претензиям Запада [...] выступать судьей и обвинителем других стран в вопросах прав человека и свободы. Можно категорически утверждать, что мы имеем дело в Эстонии с несостоявшейся демократией, дальнейшее поощрение которой в ее нынешнем виде другими европейскими государствами накладывает тень как на них самих, так на само понятие демократического государства как такого (ibid.).

Hva gjaldt de mulige og ønskelige konsekvensene hendelsen kunne og/eller burde få, så ble slutningene også trukket fra dette samme fundamentet: Russland kunne ikke annet enn å svare på estiske myndigheters bespottelige handlinger. Rossijskaja henviste flere ganger til visestatsminister Sergej Ivanovs oppfordringer til boikott for å "gjøre slutt på at esterne gjorde seg fete på russisk transitt." (Sjkelj, 28.4.2007), og i et intervjuet med intervju med generalmajor Aleksandr Kirilin, lederen for det nasjonale krigsmuseumet, ble det slått fast at Ivanovs retning var den riktige:

'К сожалению, мы не имеем права вмешаться. Для этого нет юридической базы. Сергей Иванов с его призывом бойкотировать эстонские товары был прав - так можно хотя бы заявить гражданскую позицию (Kirilin, i Mikhajlov, 27.4.2007).

I virkeligheten burde hendelsene ifølge russiske politikere få konsekvenser på et internasjonalt plan, og spesielt EU hadde et særlig ansvar i så henseende. Ifølge Rossijskaja vekket det derfor forundring og forargelse da Europa ikke etterkom Russlands anmodning om å fordømme de estiske myndighetene:

Более того, Европейская комиссия призвала Россию обеспечить безопасность посольства Эстонии в Москве, которое пикетируют активисты российских молодежных организаций, (Jersjov, 4.5.2007).

Rossijskajas dekning av blokaden av ambassaden levnet liten tvil om det rettferdige ved aktivistenes handlinger. Aktivistene hadde gjort enkelte, beklagelige feilgrep, som å blokkere veien for den svenske ambassadørens bil, men dekningen ble godt oppsummert i overskriften: «'Наши' факты на их аргументы,» (Sidibe, 3.5.2007). Ved ett tilfelle tok riktignok

Rossijskaja opp at krigsgraver er blitt ødelagt i selve Russland, men vinklingen var at Dumaen tok grep om saken (Sidibe, 28.4.2007).

Komsomolskaja

Komsomolskajas framstilling hvilte – i likhet med Rossijskajas og de russiske politikernes – på en russisk-patriotisk historieforståelse, hvor de dødes minne, og deres verdighet stod sentralt³⁹. Avisen gav mye spalteplass til russiske politikere, som var mer enn villige til å forklare og fordømme hendelsene i Tallinn. Blant disse var Moskvas borgermester Jurij Luzjkov, som i en erklæring få dager etter Bronsenatten kalte «к осуждению попыток официального Таллина переписать историю,» (Luzjkov, 30.4.2007). Komsomolskaja tok selv ansvar for å opplyse leserne om hvilke motiver de estiske myndighetene kunne ha for å 'skrive om historien': «За кого воевали эстонцы во второй мировой? Вместе с вермахтом они уничтожили более 150 тысяч человек» (Baranets, 5.5.2007). Og da Komsomolskaja stilte dette spørsmålet til vise-statsminister Sergej Ivanov, kom det fram at avisen hadde tatt et klart standpunkt til hvordan hendelsene skulle forstås: «- Сергей Борисович, в Эстонии все-таки убирают памятник советским воинам... До каких пор будет продолжаться это кощунство?» (Gramov, 27.4.2007).

Komsomolskaja skilte seg derimot fra Rossijskaja i ordbruken, ved at den var mer sensasjonalistisk, men også sterkt preget av en krigsretorikk. Dersom man utelukkende forholdt seg til Komsomolskajas dekning av kontroversen i Estland, kunne man komme til å tro at det på et tidspunkt ville bryte ut borgerkrig i landet, eller at russere ville blitt skutt på gaten. Denne vinklingen var et konstant aspekt ved Komsomolskajas dekning⁴⁰: I månedene før opptøyene hadde avisen kalt Bronsestatuen «последний рубеж обороны русских в Эстонии,» (Sapozjnikova, 23.1.2007), og spekulert i om den kunne bli et «повод для революции в Эстонии,» (Mikhajlov, 26.2.2007). Da forberedelsene til flyttingen gikk inn i slutfasen, og myndighetene tok kontroll over plassen rundt minnesmerket, framstilte Komsomolskaja dette som at statsminister Andrus Ansip gikk til krig mot statuen:

В четверг в 4.30 утра эстонские власти атаковали в Таллине памятник Бронзовому Солдату. Видимо, [...] Андрус Ансип, возглавляющий позорную кампанию против монумента, хорошо учился в школе и запомнил, что войны начинаются на рассвете (Sapozjnikova, 27.4.2007).

³⁹ Ifølge Komsomolskaja førte estiske myndigheter en skammelig kampanje (позорная кампания) (27. april) og bedrev gravtøveri (гробокопательство), noe som var åpent fascistisk (откровенно фашистский) (26. april), bespottelig (кощунство) (f.eks. 27., 28. april) og en barbarisk avgjørelse (варварское решение) (28. april).

⁴⁰ Som vi skal se brukte også den latvisk-russiske Vesti en slik retorikk til en viss grad.

Det gikk klart fram at myndighetene hadde skylden for utviklingen, og, ifølge Komsomolskaja, kunne de heller ikke påberope seg å være overrasket over det voldelige utfallet:

Этот ад был абсолютно предсказуем. Говорили же, предупреждали: Бронзовый Солдат для эстонских русских – это нарыв, сколупнешь ранку – и его прорвет русским бунтом, бессмысленным и беспощадным... (Sapozjnikova, 28.4.2007b).

De estiske myndighetene burde altså ha visst hva krigsminnesmerket betydde for de lokale russere, og det var dermed deres fortjeneste at det gikk som det gikk: «А кто спровоцировал толпу? Разве не вы сами?» (Sapozjnikova, 28.4.2007b).

Komsomolskaja viet opptøyene betraktelig mer oppmerksomhet enn Rossijskaja. Hos Komsomolskaja ble både demonstrasjonen og opptøyene framstilt som en «bronserevolusjon,» eller en «stor motstand,» mot et undertrykkende estisk regime, som var troende til å ta livet av sine meningsmotstandere: «В защитников Бронзового Солдата стреляют в упор. Пока еще резиновыми пулями,» (Sapozjnikova, 28.4.2007a). I denne fortolkningen ble opptøyene nettopp *ikke* sett som vandalisme, men som befolkningens svar på myndighetenes forsøk på å omskrive historien med udemokratiske midler:

Вторая ночь великого противостояния в Эстонии [...] В Йыхви, Кохтла-Ярве, Нарве вчера тоже били витрины. Но не мародерствовали. Это важно: агрессия по отношению к магазинам и банкам - это ОТВЕТ населения на действия властей, а не наоборот» (Sapozjnikova, 28.04.2007a; uthevet i original).

Det var fullt ut forståelig at det ble svart med vold og plyndring, for myndighetene hadde presset russerne for langt. Dette innebar også at det ikke kun var de som ytret sin motstand mot myndighetene på fredelig vis, som var statuens «forsvarere», men at også «vandalene» ble tatt opp i denne gruppen av «demonstranter»:

И политкорректности в этих протестах ждать не стоит. Да, демонстранты, в первую очередь молодые, дали волю эмоциям, круша витрины и переворачивая авто. Но они кричали в лицо полиции, в лицо власти: «Вы нас достали!» (Baranov, 28.4.2007).

Komsomolskaja la betraktelig mer vekt på det etniske aspektet ved hendelsene enn Rossijskaja hadde gjort. Riktignok gjengav avisen den samme spørreundersøkelsen som Rossijskaja, som viste at halvparten av alle innbyggerne i Estland var imot å demontere statuen⁴¹ (Antonov, 28.04.2007). Og da avisen lanserte sin boikottkampanje var det heller ikke fordi den var «mot det estiske folk». Likevel hadde Komsomolskaja på det tidspunktet også sagt at det burde forstås som en etnisk konflikt, fordi russerne nå kjempet mot

---

⁴¹ Kun 37 % var for. Hele 50 % av de etniske esterne som ble spurt og 86 % av russerne var imot (ibid.).

myndighetene som en gruppe:

Пока это еще конфликт русских против государства (хотя до трети толпа состояла из Эстонцев. -Авт.). Но он вот-вот может перерасти в конфликт межэтнический (Sapoznikova, 27.4.2007).

En reportasje fra den første natten med opptøyer var derfor desto mer alarmerende: «В Таллине начинается война эстонцев и русских,» («Thalissa»⁴², 28.4.2007). Dersom situasjonen virkelig skulle komme dit hen, ville det i så tilfelle være politikernes og politiets ansvar:

Костер может разгораться так: злость на неоправданно жесткие действия полицейских выльется в месть по отношению к эстонским соседям... (Sapoznikova, 28.04.2007a).

Som hos Rossijskaja førte Komsomolskaja en svært EU-kritisk dekning, hvor tradisjonelle europeiske verdier og EU-landenes påvirkningskraft ble kontrastert til hvordan EU (og NATO) og dets representanter opptrådte. I en artikkel med den megetsigende tittelen «Лицемеры: Югославию разбомбил, а Таллин защитил,» ble det fortalt hvordan russiske politikere hadde vendt seg til EU med forventninger om at unionen ville fordømme esterne:

Мол, только она может остановить эту вакханалию. И реакция не заставила себя долго ждать. Вчера координатор внешней политики ЕС Хавьер Солана позвонил президенту Эстонии Ильвесу и высказал тому... «понимание и поддержку» (Antonov, 28.4.2007).

Vi forstår at det ikke var «forståelse og støtte» til den estiske siden, Komsomolskaja og de russiske politikerne hadde forventet, men også dette ble forklart:

Кстати, именно Солана возглавлял НАТО, когда авиация альянса бомбила Югославию. Но тогда он защищал албанское меньшинство, а сейчас, получается, эстонское большинство. Вот такие стандарты... (ibid.).

Nå er dette en nokså grotesk sammenligning – og muligens et godt eksempel på hvorfor Russland ikke vant den internasjonale opinionen –, men den gir et godt bilde på verden, sett fra et russisk-patriotisk ståsted. I Komsomolskajas dekning og i uttalelsene til russiske politikere (som denne hovedsaklig baserte seg på) var et springende punkt, det som ble oppfattet som doble standarder i det internasjonale samfunnet: At det finnes ett sett med regler for den vestlige verden (som har skrevet reglene), og ett sett for de andre. Dermed var det for Komsomolskaja heller ingen motsetning mellom bruk av autoritære og udemokratiske midler og medlemskap i hverken EU eller NATO. Hendelsene som utspilte seg på gatene, stod derimot fullt ut i en europeisk tradisjon:

А дальше разъяренные защитники Солдата узнали, что такое разгон демонстрации по-

---

⁴² Dette er pseudonymet til forfatteren av reportasjen, ifølge Komsomolskaja en av avisens lesere som var bosatt i Tallinn.

европейски, и ознакомились с полным набором натовских спецсредств: слезоточивым газом, водометами, шумовыми гранатами, которые сбрасывал барражировавший в вечернем небе вертолет, (Sapozjnikova, 28.4.2007b)ю

Ifølge Komsomolskaja hadde Russland fram til nå vært relativt maktesløs i konfliktene med Estland, da man av omsorg for russerne i Estland ikke kunne gå til økonomiske sanksjoner mot landet. Denne situasjonen hadde nå endret seg, ifølge avisen, som så en klar parallell til balternes egen frigjøringskamp fra Sovjetunionen:

Потому что если раньше любой вопрос об экономических санкциях со стороны России неизбежно упирался в одну и ту же проблему (русские в этом случае пострадали бы более всего. -Авт.), то теперь они говорят: а пускай нам станет хуже, зато с нами будут считаться! Примерено так же как на заре борьбы за независимость эстонцы ради свободы согласны были жевать шелуху от картошки...» (Sapozjnikova, 23.1.2007)

Komsomolskaja hadde tidligere gitt uttrykk for en dose skepsis, angående de russiske politikernes oppriktighet:

О каких санкциях может идти речь, если у половины российского политбюро в Эстонии свои экономические интересы? (Sapozjnikova, 23.1.2007).

Dette kan ha bidratt til at Komsomolskaja ikke bare lot politikerne komme til orde med oppfordringer til boikott, men gikk skrittet videre og førte selv en kampanje for boikott av estiske varer:

Вы считаете выходку властей Эстонии низкой и подлой? Не покупайте продукты и промышленные товары эстонского производства! [...] Мы не против эстонского народа. Мы против оскорбления памяти тех, кто отдал свою жизнь, защищая Эстонию, (Redaksjonen (KP), 27.4.2007).

Denne 'aktivismen' var absolutt «in character» for Komsomolskaja: Allerede i 2005 førte avisen en lignende kampanje mot Latvia: «Купил балтийские шпроты - помог ветеранам СС» (Tsjizjikov og Stesjin, 31.5.2005).

Novaja

Blant avisene jeg har studert, har Novaja vært den som i minst grad har vært opptatt av å politisere forholdet mellom Baltikum og Russland, med bakgrunn i historien. Som vi skal se, dekket avisen ikke Legionærdagen i det hele tatt. Både forberedelsene til flyttingen av minnesmerket i Tallinn og de påfølgende opptøyene, ble derimot dekket. Men her skilte avisen seg kraftig ut fra de øvrige avisene i Russland. For det første, fordi Novaja åpent anerkjente at både esterne og russerne hadde litt rett, hva gjaldt historien:

На мемориал советским воинам в Таллине можно смотреть с двух сторон. Правы обе.[...] Обида затмевает факты истории, которую необходимо вспомнить, чтобы понять, почему Эстония решила на этот шаг [...] Если смотреть на памятник в центре Таллина

глазами советского человека, то это памятник воинам-освободителям. Если смотреть на него глазами эстонца, то это памятник не столько и не только освободителям, но и поработителям Эстонии (Podrabinek, 21.1.2007).

For det andre, så Novaja hendelsene konsekvent innenfor en russisk politisk ramme, hvor det var regimet i Kreml som hyklet med fortiden, og framprovoserte en unødvendig konflikt. Fra begynnelsen uttrykte Novaja medfølelse med det avisen så som Estlands forsøk på å forstå historien:

Осудить Эстонию за ее попытки осмыслить свою историю с позиции своей государственной независимости могут только те, кто либо не знает истории Второй мировой войны и послевоенных лет, либо разделяет имперские идеи советского времени, либо просто ищет повод для политической конфронтации с соседней страной. (Podrabinek 21.1.2007).

Russlands innblanding var derimot illegitim, hyklersk og drevet av et ønske om å finne en ny fiende. I en artikkel som fulgte opptøyene, ble det spekulert i hvorfor de estiske og russiske politikerne ikke hadde klart å komme til enighet, om et slikt delikat spørsmål som flyttingen av statuen og gravene. De kunne for eksempel ha nedsatt en felles kommisjon for flytting av krigsgraver og –monumenter. Ifølge Novajas kilder var dette også blitt foreslått: «Но вариант якобы был «зарублен» в Кремле на самом верху,» (Minejev, 3.5.2007). Det var altså russiske myndigheter – og dermed Putin – og ikke de estiske som hadde valgt å gjøre det til en konflikt. Målene var rent politiske: For det første, å straffe Estland; og for det andre, da opptøyene vel var et faktum, å vise at europeiske land har gjort akkurat det samme som Russland er blitt kritisert for:

Значит, решили не смягчить проблему, а, наоборот, обострить ее, использовать как повод, чтобы проучить Эстонию, а заодно и заткнуть рот критикам избиения «несогласных» в Москве и Питере (ibid.).

Mens Novaja hadde klare oppfatninger om hvordan Russlands politiske innblanding burde forstås, var avisen mindre tydelig på hvordan opptøyene passet inn i denne. Novaja la ikke skjul på at konflikten fulgte etniske skillelinjer, men deknningen var relativt nøytral og omtalte opptøyene kortfattet som: «Уличные бои эстонской полиции с демонстрантами (ibid.) Avisen pekte på at hele verden fikk med seg så vel vandalismen som den (muligens unødvendig) harde framferden til estisk politi:

В тот же день Таллин взорвался. Телевизионные кадры жестокого разгона протестующих демонстрантов обошли весь мир. По эстонской столице прокатилась волна погромов с битьем витрин в центре города. Сотни людей были задержаны. Один человек погиб. Волнения перекинулись и на другие города «русского пояса» на северо-востоке Эстонии — Нарву, Кохтла-Ярве, Йыхви (Donskov, 3.5.2007).

Novaja viste at det var et stort spenn i holdningene i Estland: Avisen gav spalteplass til både

estiske myndigheter, de lokale antifascistene i Dozor, og til Saavisars Senterparti⁴³. Ifølge Novaja var den offisielle estiske linjen at alle var vandaler. Antifascistene på sin side gav uttrykk for at opptøyene var startet av provokatører, og at det var myndighetene som stod bak. Dette på bakgrunn av at politiet først hadde slått ned på demonstrantene (med «все доступные им средства — собак, водометы, светошумовые гранаты, резиновые пули, дубинки»), men så hadde reagert sent da opptøyene brøt ut i sentrum:

'Создается ощущение, что это было сделано намеренно, чтобы приклеить к защитникам памятника ярык мародеров' (Dmitrij Klenskij (Dozor), i Donskov, 3.5.2007).

Politikerne fra Senterpartiet gav, ifølge Novaja, ikke uttrykk for å dele antifascistenes oppfatning når det kom til opptøyene. De var likevel klare på at regjeringen gjorde en feil da de fjernet minnesmerket, og at det var en ren politisk avgjørelse, som var slett gjennomført («ночью, тайком»):

Так же рассуждает и лидер Центристской партии Эдгар Сависаар⁴⁴, экс-премьер Эстонии, нынешний мэр Таллина. Сависаар считает, что правительство не должно было так поступать с памятником, ведь против его переноса была почти половина жителей страны, а в Таллине — и того больше (Donskov, 3.5.2007)

Den europeiske dimensjonen var viktig for Novaja, som i motsetning til Kosatsjev mente at europeiske medier fulgte opptøyene i Tallinn likeså grundig som 'marsjene' i Russland (ibid.). Avisens hovedvinkling var at Europa var uenig med seg selv om hvordan både historien og dagens hendelser skulle bedømmes:

Реакция в Европе на конфликт [...] настолько разнообразна и неоднозначна, что при желании всегда можно найти ту, что больше нравится (Minejev, 3.5.2007).

Novaja viste likevel at heller ikke de europeiske landene fritok estiske myndigheter for all skyld i saken, men at de oppfordret begge parter til å vise respekt for hverandre, og for de døde soldatene. Og ifølge Novaja var det åpenbart for de estiske russerne at skylden lå hos de estiske myndighetene alene, personifisert ved statsminister Andrus Ansip.

Den politiske dimensjonen var absolutt dominerende i Novajas dekning, hvor polemikken mot utlandet kun ble sett som en symbolhandling fra myndighetenes side. Et tydelig bevis på dette var, ifølge Novaja, at man i Russland alene har fjernet et titalls krigsgraver, bare for å frigjøre land for investorer, blant annet i forbindelse med byggingen av Sjeremetovo-flyplassen:

И никто не возмущается. Другое дело, когда это происходит в Эстонии (где, кстати, по данным эстонского МИДа, под охраной находятся 217 могил советских солдат). (Donskov, 3.5.2007).

Politikerne brød seg altså ikke om veteranene i sitt eget land, men raste mot utlandet for å

⁴³ Estlands mest «inkluderende» parti, ifølge Hansen (2009).

⁴⁴ Det ble i parentes bemerket at Savisaar av mange ble sett som Moskvas hånd (Minejev, 3.5.2007).

trekke oppmerksomheten bort fra Russlands mangler: «Пока в Таллинне делают политический капитал на костях, в России на тех же костях просто делают деньги. (Likhanova, 3.5.2007). Dette var også hovedbudskapet i et lengre innlegg fra av avisens lesere. Han var svært opprørt over den russiske reaksjonen, og hevdet at de Kreml-styrte, såkalte antifascistene i Nasji, gjorde skam på Russland: «Надеялся, что в Кремле сидят пусть не лучшие люди страны, но и не полные идиоты. Ну а вдруг,» (Kuvsjinnikov, 3.5.2007).

Som man kan se av Novajas dekning burde flyttingen ikke fått noen konsekvenser, og man burde tatt lærdom av hendelsene, for ingen kom til å gå seirende ut av denne konflikten. Men i tråd med en russisk imperialisme, var dette for mye å håpe på: «Это в одном ряду с польским мясом, рижскими шпротами, грузинскими и молдавскими винами, только гораздо трагичнее,» (Minejev, 3.5.2007). En begrunnelse for dette kom i en kort artikkel, hvor Novaja bemerket at flere supermarkeder hadde erklært at de ville delta i en boikott av estiske varer. Noen av dem bare timer etter at Moskvas borgermester hadde oppfordret til en slik boikott. Det var riktignok enkelte av de større russiske kjedene som holdt forretninger og politikk adskilt, men: «Аполитичные торговцы в меньшинстве,» (Sokolova, 3.5.2007). Til syvende og sist kom ingen til å tjene på denne hendelsen og konsekvensene av den, hverken Russland, Estland eller de estiske russerne.

Pressedekningen i Latvia

Vesti

Vesti la vinklingen tett opp mot den patriotiske, historiske diskursen som vi har sett at både russiske politikere, Rossijskaja og Komsomolskaja, gav uttrykk for, og hvor de dødes verdighet stod sentralt⁴⁵. I likhet med Rossijskaja og Komsomolskaja, delte Vesti altså holdningen som kom til uttrykk da det russiske Føderasjonsrådet enstemmig, og med applaus, bifalt Sergei Mironovs erklæring: «'Хватить издеваться над мертвым, над памятником погибшим второй мировой войне',» (Mironov, i Redaksjonen (VS), 28.4.2007). Vestis dekning var, som Komsomolskajas, preget av en svært konfronterende retorikk, selv om den ikke alltid var like eksplisitt som Komsomolskajas. Skyldspørsmålet ble klart besvart, og

---

45 Hendelsene i Tallinn var overgrep (бесчинства) (Redaksjonen (VS), 30.4.2007a) fra de estiske myndighetene, som bedrev gravrøveri (гробкопательство), spottet levningene til sovjetiske soldater (поглумится над останками советских воинов) (Mejden, 28.4.2007) og framførte en estisk dans på knoklene (Эстонская пляска на костях) (Sljusareva, 27.4.2007).

forestillingen om en 'omskrivning av historien' fant absolutt gjenklang i Vestis dekning:

Так в столице европейского государства на глазах у пассивной общественности физически стирают правду о той страшной войне. А на ее место уже приготовили свой, эстонский вариант (Sljusareva, 27.4.2007).

Allerede i Vestis første reportasjer om sammenstøtene natt til 27. april, var det tydelig at politiet, ifølge avisen, hadde framprovosert konflikten: «Полиции пришлось применить слезоточивый газ и резиновые дубники. Чтобы успокоить массы,» (Sljusareva, 27.4.2007). Vesti anerkjente at folkemengden gikk til motangrep, men det var politiet som hadde gått til de første skritt: «В бойне, начатой эстонской полицией пострадали все,» (Mejden, 28.4.2007). Aktivistene fra Dozor forsøkte, ifølge Vesti, å roe ned folkemengden, men lyktes ikke med dette. Aktivistene mente på sin side at opptøyene ble framprovosert av myndighetene, for å diskreditere dem, og alle anklager om at Dozor skulle ha planlagt opptøyene, var oppspinn (Kabanov, 2.5.2007). Om opptøyene var framprovosert eller ikke, så var det, ifølge Vesti, ingen tvil om hva som virkelig hendte i Tallinn:

В эстонской столице происходила настоящая бойня тех, кто против реабилитации нацизма и тех, кто дал шанс бывшими прислужниками бесноватого фюрера и кто дает добро на шествия экс-эсэсовцев (Redaksjonen (VS), 30.4.2007a).

Selv om midlene kanskje kunne diskuteres, så satte altså Vesti likhetstegn mellom deltakerne i opptøyene, og forsvarerne av minnesmerket.

Vesti tok opp tråden etter Kosatsjev (se Rossijskaja), og hevdet at Estland ikke oppførte seg som et demokrati, men som et autoritært regime, og at det europeiske samfunnet lukket øynene for dette. Allerede før opptøyene hadde en av Vestis journalister, Elena Sljusareva, blitt nektet innreise til Estland, noe som førte til artikkelen «Как я стала экстремистской»:

И все по закону – каждое государство имеет право [...] не впускать кого не хочет. Неясным остается одно: в чем тогда смысл европейского содружества, если оно столь враждебно относится к гражданам «дружественных» государств (Sljusareva, 26.4.2007).

Og dersom man skulle trenge ytterligere bevis på at det ikke var trygt å yte motstand i Tallinn, så kunne Vesti melde at de som kom for å legge blomster ved Bronsesoldatens nye tilholdssted, ble tatt bilder av, som spioner: «Из американского минивэна, не скрываясь, фотографируют филеры!» (Kabanov, 2.5.2007) Den sterkeste påstanden om at Estland var udemokratisk, kom i en polemikk mot latviske mediers dekning av konflikten. I denne ble det spurt, hvorfor russiske myndigheter ble kritisert for å slå ned på «de ueniges marsjer», mens esternes betraktelig grovere overtramp, ble forbigått i stillhet, eller endatil oppmuntret.

Если в Москве и Питере оппозиционеры отделались максимум синяками, то в Эстонии уже есть убитые, число же избитых и задержанных спецназом достигли нескольких

сотен! [...] Как говорится, если враг не сдается, то... Нюанс только в том, что враг этот – собственные жители (Elkin, 30.4.2007).

Mens Estlands handlinger ble entydig fordømt, spilte Europa to roller i Vestis dekning: På den ene siden hadde historien vist at spesielt «det gamle Europa» behandlet minnet om krigen og de falne soldatene på en verdig og respektfull måte – i motsetning til Estland. Denne fortolkningen kom fram da Vesti gjengav Russlands utenriksminister Sergej Lavrovs første kommentarer:

‘Я был в Норвегии несколько лет назад и видел чувства норвежцев по отношению к памятникам Красной армии, и такие же чувства я вижу у большинства жители Европы,’ (Lavrov, i Redaksjonen, (VS) 28.4.2007).

Men ettersom de europeiske landene avstod fra å kritisere Estland, surnet Vestis framstilling betraktelig:

Европа в очередной раз показала свое истинное лицо. Как 70 лет назад она «успокаивала» мир в связи с амбициями Гитлера, так и сегодня она закрывает глаза на бесчинства в Таллине: мол, ничего необычного не происходит, все в пределах норм международного права (Redaksjonen (VS) 30.4.2007).

Det ovenstående er et tydelig eksempel på hvordan en russisk-patriotisk historieforståelse kunne lede til en anti-europeisk oppfatning av dagens situasjon. Ved å glemme eller tone ned betydningen av Sovjetunionens opptreden i førkrigsårene – og ikke minst Molotov-Ribbentrop-pakten – ble det bygget opp under forestillingen om at Europa på grunn av sin blindhet hadde skylden for krigen. Og *det var akkurat det samme som hendte i Tallinn*: De utakknemlige europeerne lukket øynene til gjenreisningen av nazismen og henviste til at internasjonal lov ble fulgt:

А между тем в эстонской столице происходила настоящая бойня тех, кто против реабилитации нацизма и попираания памяти мертвых, сложивших головы за свободу той же хваленной Европы, и тех, кто дал шанс бывшим прислужникам бесноватого фюрера поплясать на костях советских солдат и кто дает добро на шествия экс-эсэсовцев (ibid.).

I en artikkel rettet Vesti faktisk også kritikk mot de baltiske russerne, for at det kun var Dozor og Latvias antifascistiske komité (LAK) som forsøkte å forsvare de sovjetiske soldatenes ære, (Sljusareva, 27.4.2007). Vestis journalister gav uttrykk for å dele de russiske politikernes syn på Estlands handlinger, og på at disse burde, og kom til å få økonomiske konsekvenser for Estland (Redaksjonen (VS), 28.4.2007). Dette vakte likevel bekymring, for da man i Russland ofte ikke har skilt mellom de baltiske landene, men har sett dem som et hele, kunne reaksjonen få følger for Latvia også. Noen latviske akademikere, som Vesti intervjuet, åpnet likevel for at Latvia ikke nødvendigvis kom til å bli trukket inn i konflikten, dersom de latviske politikerne fortsatte en pragmatisk linje (Eljdarov, 27.4.2007).

Avisen var heller ikke overbevist om at Moskva kom til å følge opp den harde retorikken:

Все ограничивалось нотами протеста и «последним китайским предупреждением». Конечно, Россия долго запрягает, но... зато потом это упряжку уже не остановить! (Eljdarov, 28.4.2007).

Dette kan kanskje ha bidratt til at Vesti, i likhet med Komsomolskaja, tok på seg en aktiv rolle i etterkant av opptøyene. Der den førstnevnte hadde ført en boikottkampanje mot estiske produkter, så fortalte Vesti sine lesere først, «как помочь защитникам памятника,» (Redaksjonen (VS), 30.4.2007b), og så, noen dager senere: «Поможем,» (Kabanov, 2.5.2007). De to oppfordringene var likevel svært ulike. I den første gjengav avisen i realiteten en oppfordring fra Zapsjel og en affilert organisasjon, Den latviske menneskerettighetskomitéen. Støtten skulle gå til advokathjelp for de arresterte, via den sistnevnte, fordi estiske advokater ikke våget eller ønsket å forsvare dem (Redaksjonen (VS), 30.4.2007b). I den andre oppgav avisen kontonumre til mødrene til to Dozor-aktivister, og til den omkomne (Kabanov, 2.5.2007).

Telegraf

Også i Telegrafs dekning ble situasjonen hovedsaklig fortolket dit hen at de estiske myndighetene hadde både skylden for, og interesse av, at konflikten endte som den gjorde: «Скандалная история с Бронзовым солдатом завершается по сценарию таллинских властей,» (Antonenko, 27.4.2007). Likevel var Telegraf den latvisk-russiske avisen som i minst grad tilegnet seg tanken om en fascistisk forfalskning av historien, og kritikken gikk snarere på den politiske korttenktheten de estiske myndighetene hadde oppvist⁴⁶. Ifølge avisen, var de estiske myndighetene skyldige i å ha vedtatt og gjennomført flyttingen, uten å ta hensyn til harmen dette vekket, både hos de lokale innbyggerne og det offisielle Russland. Spesiell vekt ble lagt på at arbeidet ble utført nettopp i forkant av 9. mai, noe som ikke tjente de estiske myndighetene til ære. Blant lærdommene de burde ha tatt til seg, var nemlig at:

9 мая – особый день для русских людей. Не принимать это во внимание правительству, у которого почти 40 % населения отмечают День Победы, весьма недальновидно. А уж демонтировать именно накануне этого дня памятник, простоявший десятки лет, значило просто поднести спичку к бикфордову шнуру, (Fast, 2.5.2007).

På den ene siden var det altså den estiske regjeringen som «tente luntene». Det var klart at myndighetene hadde skylden for at det gikk som det gikk, fordi de ikke tok hensyn til at 9. mai *virkelig* er en viktig dag for en stor del befolkningen i Estland. På den annen side innebar dette at konflikten rundt flyttingen ikke var uunngåelig, noe som også ble indirekte bekreftet i

---

⁴⁶ Ordvalg i Telegrafs dekning: korttenkt (недальновидно), skandaløs historie (скандалная история), men også gravtøveri (гробокопательство).

en annen reportasje: I flere år har man i forkant av Seiersdagen gravlagt gjenfunne levninger etter sovjetiske soldater på krigskirkegården i Ropaži, øst i Latvia. Denne høytidelige seremonien, som foregikk «в торжественной обстановке», stod i sterk kontrast til de uverdige hendelsene i Tallinn: «Это мероприятие приобретает особое значение на фоне событий в Эстонии.» (Fedotov, 2.5.2007).

Telegrafs omtale av opptøyene⁴⁷ stod langt ifra dekningen i Rossijskaja og Komsomolskaja, og var nærmest anerkjennende overfor estiske myndigheter: «Уличные погромы эстонская полиция разгоняла как могла.» (Antonenko, 2.5.2007). Det er særskilt ett trekk ved dekningen som kan forklare dette: I motsetning til Komsomolskaja og Rossijskaja, satte Telegraf gjennomgående et sterkt skille mellom de såkalte *forsvarerne* (защитники) av minnesmerket og *vandalene* (мародеры) som deltok i de følgende *urolighetene* (беспорядки) eller *pogromene* (погромы). Blant forsvarerne var medlemmene av Dozor og mesteparten av dem som deltok i protestene før situasjonen utartet seg, mens vandalene først blandet seg inn senere. Dette skillet kom klart fram i en oversikt over hendelsene som avisen trykte den 2. mai:

По разным данным, на защиту памятника собралось от 600 до 2000 человек. К вечеру в Таллине начались уличные беспорядки: полиция разогнала собравшихся при помощи дубинок, водометов и слезоточивого газа. Вслед за демонстрантами в дело ввязались мародеры: в центре Таллина были разграблены магазины, подожжены киоски, прерваны линии трамвайного сообщения, сорваны дорожные знаки, (Redaksjonen (T), 2.5.2007b.

Den største tragedien var likevel at opptøyene ikke førte til annet enn store materielle ødeleggelser, og at en mann mistet livet, mens selve saken – flyttingen av Bronsesoldaten – ble tapt i opptøyene:

Беспорядки [...] похоже, сходят на нет. Итогом трехдневных уличных выступлений стали десятки разбитых машин и разграбленных магазинов, около тысячи задержанных, десятки раненых и один погибший... Сам Бронзовый солдат [...] переехал на военное кладбище, (Antonenko, 2.5.2007).

Om man hadde grunn til å frykte en gjentagelse av det estiske scenarioet i Latvia, var muligens det viktigste spørsmålet i tiden etter Bronsenatten. Skjønt det langt i fra var enighet om at svaret på dette var et klart 'nei', så virker det som den allmenne konsensus var 'sannsynligvis ikke'. På den ene siden var det som forventet at Latvia støttet Estland (Redaksjonen (T), 2.5.2007a), men da Telegraf stilte spørsmålet til representanter for de to latvisk-russiske partiene og for ett latvisk parti, så var det kun Zaptsjels representant, som

---

⁴⁷ Telegraf viet svært lite spalteplass til selve opptøyene. Hovedårsaken var nok at Telegraf kun kommer ut mandag-fredag, og heller ikke hadde noen utgave mandag 30. april.

anså det som sannsynlig at de latviske partiene kunne finne på en lignende vederstyggelighet. Nil Usjakov fra Soglasija regnet en gjentakelse i Latvia som usannsynlig, blant annet fordi det russiske samfunnet der er sterkere enn i Estland. Den latviske representanten minnet om at da monumentet til de sovjetiske troppene i Riga en gang ble angrepet, ble det reparert, og gjerningsmennene arrestert (Redaksjonen (T), 27.4.2007). Det kanskje viktigste poenget her var, så vidt jeg kan se, at en tilsvarende hendelse ville kreve en tilsvarende konkret årsak, noe man ikke hadde sett tegn til i Latvia. Hendelsene i Tallinn burde likevel fungere som en viktig lærdom for Latvia og latviske politikere: «Уроки Таллина: В таллинских событиях много ошибок и много лжи. И уж, во всяком случае, не одна правда,» (Fast, 2.5.2007).

Og selv om urolighetene ikke kom til å spre seg til Latvia, så kunne hendelsene likevel komme til å få konsekvenser for Latvia, og den latviske befolkningen, uavhengig av deres etniske tilhørighet. Telegraf advarte mot at hendelsene, og en eventuell russisk svertekampanje kom til å skremme vekk investorer fra hele Baltikum: «Вы бы стали вкладывать миллионы в двух-трех сотнях километров от Багдада, или Адис-Абебы?» (Sjvedov, 3.5.2007).

Telegraf stilte ingen spørsmål ved en russisk-patriotisk framstilling av Seiersdagen: Det var hevet over enhver tvil at den 9. mai er en viktig minnedag for alle russere, og at Estland hadde opptrådt udemokratisk. Dette svertet likevel ikke nødvendigvis Europa eller demokratiet som sådan. Mens det var som forventet at Polen og Latvia støttet Estland, var det mange politikere i Vest-Europa som var av en annen oppfatning. Daværende formann i Europarådet, René van der Linden, og den tidligere tyske kansleren, Gerhard Schröder, var blant dem som ble tatt til inntekt for et «mer russisk» syn på saken (Redaksjonen (T), 2.5.2007b). I det respektable Europa ble minnesmerker over andre verdenskrig sett på som uantastelige. I denne fortolkningen lå ikke feilen nødvendigvis hverken i Europa eller demokratiet, men i den estiske fortolkningen av disse. Dette var også vinklingen som kom til uttrykk hos Soglasijas Nil Usjakovs:

’То, что происходит в Таллине, – очень странно для государства, подобного Эстонии, которое очень долгое время убеждало всех, что оно современное и европейское,’
(Usjakovs i Redaksjonen (T), 27.4.2007).

Men selv om minnet om Seieren var og burde være uantastelig, så var det åpenbart at den konkrete konflikten var politisk motivert: Telegraf anklaget – i likhet med Novaja, men ikke på langt nær så polemisk – også russiske myndigheter for at kritikken mot Estland var en

hyklersk symbolhandling, fordi slike flyttinger er utført flere ganger, i og utenfor Russland (Antonenko, 27.4.2007). Og hva gjaldt de doble standardene som russiske politikere anklaget verdenssamfunnet for, så pekte Telegraf på at russisk utenrikspolitisk praksis, har vært å holde forretninger utenfor konflikter om historien (Sjvedov, 19.4.2007). Samtidig som visestatsminister Ivanov oppfordret til boikott av estiske varer, planla det russiske stålkompagniet Severstal store investeringer nettopp i Estland:

Налицо двойной русский стандарт. Когда надо по-легкому срубить политические дивиденды, из России доносится хоровое «неодобрям-с» политики Таллина. Когда надо что-нибудь продать или купить, не менее дружно начинают нахваливать прагматических эстонцев, (ibid).

Et lignende argument kom på lederplass den 3. mai. Moskvas borgermester, Jurij Luzjkov, har vært blant de mest framtreddende kritikerne av de baltiske republikkene, og han gikk hardt ut også i denne saken. Like fullt var bildet ikke så svart/hvitt, all den tid Moskva by eide Bank Moskvyy, som igjen hadde eierinteresser i Eesti Krediidipank. Dermed finansierte Luzjkov indirekte – og ble igjen finansiert av – den estiske stat, og i forlengelse, batongene og tåregassen som ble brukt mot forsvarerne, som han så aktivt støttet (Sjvedov, 3.5.2007).

Tsjas

Også hos Tsjas ble skylden for urolighetene lagt hos de estiske myndighetene, som hadde gjennomført en provokasjon de, ifølge avisen, måtte ha visst at ville føre til noe lignende:

На самом деле все было откровенно и вполне сознательно подведено к такому варианту: выбор момента (гробокопательство накануне День Победы – это расчетливый плевок в лицо любому русскому), жестокость подхода, предельно оскорбительные комментарии о погибших солдатах [...], странные ошибки полиции [...], и тщательная изоляция Таллина от иностранных журналистов (Matjusjenok, 2.5.2007).

Også her ser vi altså at Seiersdagen framstår som en ubestridelig markering for enhver russer, og at estiske myndigheters handlinger vanskelig kunne forstås som annet enn spottende. Men ifølge Tsjas hadde de estiske myndighetene primært politiske mål: 1) Hendelsene diskrediterte forsvarerne av minnemerket for lang tid framover, da det ble satt likhetstegn mellom dem og fulle vandaler; 2) de gav et hardt slag til kompromissvillige, moderate estiske politikere, og viste de estiske velgerne den russiske minoritetens «sanne ansikt»; og 3) de gav et signal til politikere i andre land som kunne ønske å omskrive historien (ibid.). De «merkelige feilene» som politiet ble anklaget for, var at de reagerte sent på vandalismen i sentrum. Avisen refererte spekulasjoner om det var fordi myndighetene ønsket å diskreditere protestantene, gjennom først å la dem gå amok, eller om det var fordi de russiskspråklige politimennene nølte med å gripe inn. Noen endelig fortolkning av dette ble dog ikke gitt av

Tsjas (Radionov, 28.4.2007).

To av avisens journalister var også – ved to separate tilfeller – blitt nektet innreise til Estland, noe som resulterte i to svært kritiske artikler: «Русская пресса Латвии – угроза Эстонии» (Marakhovskij, 26.4.2007) og «Учился в русской школе? Враг Эстонии!» (Guraljnik, 28.4.2007). Begge tok utgangspunkt i journalistenes personlige opplevelser og hovedtemaet i dem begge var det absurde og skremmende ved situasjonen: At de som innbyggere av ett EU-land skulle bli nektet innreise i ett annet, og dertil bli erklært som en trussel mot landets sikkerhet, uten å ha brutt noen lov. Det gjorde det utvilsomt verre at det var snakk om journalister, og begge artiklene var delvis formet som opprop til forfatterne «kolleger». Likevel var det en viktig forskjell mellom hendelsene som både understreker betydningen av konflikten, og de uklare skillene mellom journalistikk og aktivisme. Mens Guraljnik ble nektet innreise på en privat reise, var Malakhovskij (og en journalist fra Vesti) på vei til Tallinn sammen med aktivister fra Den latviske antifascistiske komité. At avisen tolket hendelsene i den retning at «[с]трах эстонцам перед латвийскими журналистами крайне велик,» (Guraljnik, 28.4.2007), og at dette var bekymringsverdig fra et demokratisk synspunkt, var ikke vanskelig å forstå. Men selv om det kunne virke absurd å «записать русскоязычные газеты в радикальных организаций» (Malakhovskij, 26.4.2007), så var historien også et eksempel på at også Tsjas' dekning kunne være preget av aktivisme.

Tsjas' framstilling av opptøyene var relativt nøktern, selv om avisen fordømte den harde reaksjonen mot de protesterende, og la skylden for utbruddet på myndighetene: «Беспорядки, спровоцированные решением эстонских властей...» (Radionov, 28.4.2007). Selv om Tsjas meldte at estiske myndigheter hadde brukt både gass og klubber mot det avisen kalte «защитников памятника» (Redaksjonen (Tsj) 27.4.2007), så skulle mange estiske øyenvitner ha bemerket at vandalismen først tok til for alvor da serveringstedene i det sentrale Tallinn stengte:

К этому времени толпа перебравших гуляк решила присоединиться к защитникам Бронзового солдата, (Redaksjonen (Tsj), 28.4.2007).

Skjønt estiske myndigheter hadde fremprovosert den voldelige reaksjonen, og til tross for at et samlet russisk Europa fordømte esterne (Redaksjonen (Tsj), 2.5.2007), så framstod likevel ikke opptøyene som at russerne reiste seg mot et estisk åk:

События в Эстонии получили однозначно этническую окраску, хотя причины противостояния только к этому не сводятся. Обозначающие стороны конфликта как «эстонцы» и «русские» почему-то забывают, что треть оказались эстонцами. [...] Тут получается так: либо протестовали русские, а эстонцы присоединились к грабежу

магазинов, либо эстонцы вышли на политический протест вместе с ними, либо протесты и погромы – это разные вещи, а полиция просто хватала на улицах всех без раздора, (Matjusjenok, 7.5.2007).

Opptøyene var kun til skam for Estland, noe som tydelig ble reflektert i avisens hovedsak den 28. april: «Эстония: Ночной позор». Dette er naturligvis et ordspill på navnet til protestorganisasjonen *Ночной Дозор*, men om avisen virkelig henledet til at også Dozors handlinger var skammelige, er noe uklart. Som hos Telegraf, så ble forbindelsen mellom forsvarerne og vandalene brutt i Tsjas' fortolkning. Ifølge avisen forsøkte aktivistene fra Dozor å roe stemningen, ikke å oppildne den (Riskin, 27.4.2007). Ifølge Tsjas, kom det ikke på tale at de arresterte aktivistene kunne ha stått bak masseopptøyene, en påstand avisen fant støtte for, både i Estland og Latvia:

Те, кто вышел на улицы ночного Таллина, попросту не имеют авторитетов. Влиятельных русских партий в стране нет, а умеренный эстонский политик Сависаар и его центристы для маргинализованного, выдвинутого общественной жизни русского населения веса не имеют, (Isjtsjuk, 2.5.2007).

Hovedbudskapet var at urolighetene var til skade for Estland, og at de ikke tjente til noenting med henblikk på statuen. Tvert i mot: Når det har gått en stund vil ingen av de som kommer med blomster til statuen der den står på sitt nye sted forstå hvem som døde på gatene i Tallinn og hvorfor, og det vil igjen være *business as usual*:

Посол Эстонию вернется в свою московскую резиденцию, а российские бизнесмены – в свои эстонские коттеджи и фирмы, чтобы продолжать делать европейский бизнес (Matjusjenok, 7.5.2007).

Også i Tsjas' dekning var 'Europa' og 'demokrati' sentrale knutepunkter for bedømmelsen av det estiske scenarioet. Men der Rossijskaja, Komsomolskaja og (delvis) Vesti så hendelsene som et symptom på en alvorlig svikt ved det europeiske demokratiet som sådan, pekte Tsjas på at begivenhetene i Tallinn tilsynelatende kom overraskende på det øvrige Europa:

Похоже, никто в Евросоюзе не ожидал, что страна, сравнительно недавно принятая в семью европейских демократий, вдруг станет вести себя столь недемократичным образом [...] действия эстонских властей повергли в шок добропорядочную Европу, привыкшую считать память о Второй мировой войне неприкосновенной (Altner, 2.5.2007).

I det respektable Europa ble minnesmerker over andre verdenskrig ansett som uantastelige. Ifølge en latvisk statsviter som Tsjas intervjuet var dette langt i fra tilfellet i Russland:

'Россияне постоянно сами занимаются перезахоронением останков своих солдат, и ничего. Эстонцы просто не могут сейчас отступить, и они не отступят...' (Juris Bojars, i Radionov, 4.5.2007).

Mens Polen og Latvia støttet Estland, var det derfor mange politikere i Vest-Europa som var av en annen oppfatning. Men i det store og det hele foretrakk de europeiske politikerne ikke å

kommentere hendelsene, annet enn å mane til fredsommelighet:

Именно такой и является позиция Евросоюза в целом: европейцы призывают немедленно прекратить насилие и попытаться уладить все мирным путем (Altner, 2.5.2007).

I artikkelen «Заразен ли «таллинский синдром»?» hadde avisen henvendt seg «к видным латвийским экспертам,» (Radionov, 4.5.2007) med spørsmål om hendelsene i Tallinn kunne gjenta seg i Riga. De fire akademikerne skilte lag i skyldsspørsmålet, men hadde det til felles at hendelsen var en advarsel⁴⁸ om noe som også kunne ha hendt i Latvia. Samtidig var dette svært lite sannsynlig.

Selv om Tsjas åpenbart fordømte de estiske myndighetenes opptreden, ønsket ikke avisen noen boikott av hverken Estland eller estiske varer. Snarere tvert i mot. Hendelsene i Tallinn kunne få konsekvenser, også for Latvia, da det ikke var sikkert at russerne (i Russland) brød seg med å skille mellom Estland og de to andre baltiske statene:

Экзгумация, вражды, или За что русские нас не любят: Я намеренно написал «нас», хотя менее всего склонен отождествлять себя с мучимыми комплексами исторической неполноценности представителями эстонской элиты (Matjusjenok, 7.5.2007).

Dette er et viktig moment. Forfatteren, en russiskspråklig journalist, som tar aktivt avstand fra den estiske elitens historieforståelse, regner seg likevel som en av «dem», altså «balterne» slik det blir sett fra Russland:

Но в России традиционно путали прибалтов, а сегодня тем более никто не станет вникать в нюансы. Поэтому тем из нас, кто в ближайшее время собирается посетить Россию, можно посочувствовать...» (Matjusjenok, 7.5.2007).

Likevel åpnet hendelsene i Tallinn for nye muligheter for Latvia, dersom de latviske politikerne ville te seg pragmatisk:

Бронзовый шанс: [...] На фоне резко ухудшившихся отношений между Москвой и Таллином у Латвии есть хороший шанс, как говорится, отличиться, (Redaksjonen (Tsj), 27.4.2007).

---

⁴⁸ Deres (to statsvitere, en historiker og en sosiolog) svar på spørsmålet oppsummeres nokså godt i artikkelens underoverskrifter: «Нехороший прецедент», «Во всем виновата Россия», «И у нас найдутся желающие» og «Предупредительный сигнал,» (Radionov, 4.5.2007).

Kapittel 5: Legionærdagen

Bakgrunn

Markeringen av den 16. mars som Legionærdagen, var en tradisjon som ble startet av den latviske veteranorganisasjonen Daugavas Vanagi (*Daugava[elven]s hauker*; heretter Vanagi). Vanagi ble grunnlagt i krigsfangeleiren Zedelghem i Belgia, 28. desember 1945, og kom først i stand som en selvhjelpsorganisasjon for de latviske soldatene som hadde overgitt seg til Vestmaktene. Under den kalde krigen ble Vanagi den største latviske eksilorganisasjonen, med flere kontorer på alle kontinenter. Den var innbitt antikommunistisk, og relativt nasjonalistisk, men dette betød ikke at Vanagi var en nazistisk organisasjon, slik den ble framstilt i den sovjetiske pamfletten *Daugavas Vanagi...* (Ezergailis 2005: xvi-xix). Likevel: Der den sovjetiske versjonen av den latviske krigshistorien ble sterkt påvirket av dette propagandaskriftet, så har Vanagis framstilling av den samme historien spilt en stor rolle i post-sovjetiske Latvia. Og til den grad de latviske legionærene er blitt hyllet eller forklart, så vil jeg hevde at det til en stor grad har vært med grunnlag i Vanagis konstruksjon av Legionen:

Perusal of the voluminous literature that Daugavas Vanagi has produced illustrates two thematic preoccupations: the desire to recover the independence and sovereignty of the state of Latvia, and the desire to honor the Latvian military forces that had fought and sacrificed for Latvia's independence. Mistaken or not, the Daugavas Vanagi placed themselves within the tradition of these warriors. The history of the Legion they constructed as a struggle for Latvia. Unlike many foreigners, they perceived the Legion, even if it was wishful thinking, as a Latvian and not as a Nazi formation (Ezergailis 2005: xix).

Selve datoen den 16. mars, ble i sin tid valgt fordi de to divisjonene – den 15. og den 19. – som utgjorde hoveddelen av Den latviske legionen, denne dagen i 1944 for første gang kjempet sammen mot sovjetiske styrker. Da Latvia gjenvant selvstendigheten ble det en tradisjon for mange – inkludert lokale politikere – å gå til gudstjeneste i Domkirken til minne om de falne legionærene, for så å gå samlet for å legge blomster ved Frihetsmonumentet⁴⁹. Selv om Latvia også på 1990-tallet ble kraftig kritisert av russiske politikere, var striden den gang hovedsaklig knyttet til den restriktive statsborgerskapslovgivningen, språkpolitikken, den uavklarte grensen mellom landene og de gjenværende sovjetiske militære (se for eksempel Muiznieks 2006: 119-130). Markeringen ble ikke viet stor oppmerksomhet i russisk offentlighet før i 1998. Den 2. mars dette året hadde latvisk politi brukt makt for å bryte opp en gruppe av hovedsaklig russiskspråklige pensjonister som protesterte mot høye

---

⁴⁹ Frihetsstatuen (Latvisk: *Brīvības piemineklis*), populært kalt Milda, ble oppført i 1935 til minne om soldatene som falt under Den latviske uavhengighetskrigen (1918-1920).

energiavgifter. Denne episoden fikk bred mediedekning i Russland og ble presentert som et bevis på myndighetenes diskriminering av etniske russere. Russiske politikere og media vendte deretter oppmerksomheten mot markeringen den 16. mars, og begynte å spre budskapet om et Latvia hvor fascismen gjenfødtes. Kontroversene førte til en krise i det bilaterale forholdet, og for den russiske opinionen befestet det inntrykket av Latvia som et uvennlig land hvor russere ble diskriminert. Selv om flere forslag til offisiell boikott av Latvia ble lagt fram for den russiske думаen, ble disse likevel ikke vedtatt. Blant annet skal dette ha vært på grunn av at det russiske utenriksdepartementet (MID) hadde påpekt at en slik boikott kom til å ramme russerne i Baltikum spesielt hardt (Malmlöf 2006: 67-68, Doronenkova 2008: 31-32).

Det daværende latviske parlamentet la ytterligere ved til ilden senere i 1998, da det vedtok en kontroversiell erklæring om Den latviske legionen, og innførte 16. mars som 'den latviske soldatens minnedag'⁵⁰, i den offisielle kalenderen⁵¹. I erklæringen ble det anerkjent at latviere meldte seg frivillig til tjeneste, men dette var som en direkte følge av de sovjetiske undertrykkelsene, og de kjempet for et fritt Latvia, ikke for Hitler. Legionen kjempet heller ikke mot anti-Hitler-koalisjonen, men kun mot Sovjetunionen. I erklæringen slo parlamentsmajoriteten fast at Latvia ble okkupert to ganger under andre verdenskrig, og at begge okkupasjonsmaktene brøt Haag-konvensjonen ved å rekruttere soldater. Parlamentet var derfor forpliktet til å søke kompensasjon for dette hos okkupasjonsmaktene. (Latvias Saeima 1998).

Ved siden av og parallelt med å kritisere latviske myndigheter for dårlig behandling av minoritetene, har russiske politikere og media siden den gang brukt markeringene den 16. mars som et symbol på latviske forbrytelser under andre verdenskrig. Alle partiene som har representert den russiskspråklige minoriteten i Latvia, har også vært negativt innstilt til markeringen, selv om de – som vi skal se – har vært splittet i oppfatningen av hvordan den bør motarbeides. Og selv om mange politikere i det post-sovjetiske Latvia har sympatisert med legionærene, har det vært betydelig strid om hvorvidt Legionen skulle ha en egen minnedag. Markeringen ble faktisk fjernet fra den offisielle kalenderen allerede i 2000⁵², og i senere år er det bare enkeltstående politikere fra de mest nasjonalt innstilte partiene, som har deltatt i de offentlige markeringene. Ved siden av et hundretalls veteraner, har markeringen

---

⁵⁰ Latvisk: *Latviešu karavīru atceres dienu*

⁵¹ Ifølge [Latvias] Lover (1998), www.likumi.lv, en informasjonsportal opprettet av det latviske justisdepartementet.

⁵² [Latvias] Lover (2000).

gjennomsnittlig samlet en 500 – 1000 mennesker, både eldre og yngre, flere med blomster i hendene. Etter utseende å dømme har mange vært 'mannen i gata', 'vanlige folk', men symboler fra det som i vestlig sammenheng vanligvis blir gjenkjent som det ytre høyre, har også vært tydelige: Kanskje noen hundre kortklippede unge menn og gutter i skinnjakker med skarpt oppteegnede emblemer, militærbukser og -støvler. Noen titalls av dem har båret det latviske flagget og har dannet en æreskolonne foran Frihetsstatuen.

Myndighetene har ikke klart å komme til enighet om markeringene burde tillates eller ikke. Latvias tidligere president Vaire Vike-Freiberga og tidligere utenriksminister Artis Pabriks er blant dem som har oppfordret til at dagen ikke bør markeres av latviske patrioter. Mange av legionærene har ikke pleid å delta i denne prosesjonen til Frihetsmonumentet, men har dratt direkte fra gudstjenesten i Domkirken til en gravlund i Lestene, hvor deres kamerater er gravlagt. I de senere årene har situasjonen blitt løst ved at selve plassen rundt Frihetsmonumentet blitt gjerdet inn, og politi i full opprørsutrustning har bevoktet ruten de «marsjerende» følger fra Domkirken til Frihetsmonumentet. Ved ett tilfelle, i 2006, ble prosesjonen blokkert av politiet, men som regel har ordensmakten kun sørget for at alt har gått for seg i fredelige former.

Det har pleid å være mange tilskuere på utsiden av politiets gjerder, men mange av disse har som regel bare vært der en kort tid før de har gått videre igjen. En mindre gruppe har derimot møtt de marsjerende med protestplakater og sine egne utrop, som oftest på russisk: «Фашизм не пройдет,» «позор,» «мы не забудим,» og så videre. Både de marsjerende og de protesterende har gjort mye av seg, og det har vært flere mindre konfrontasjoner, men det overveldende politioppbudet har gjort større sammenstøt umulig. Den oppildnede og konfronterende stemningen har heller ikke pleid å bre seg blant tilskuerne, igjen med enkelte unntak. Inntrykket har vært at de fleste er nysgjerrige forbipasserende, en stor del turister og det er også et betydelig antall journalister, lokale så vel som utenlandske. Tilropene har fortsatt under seremonien, men til slutt er de siste blomstene blitt lagt ned. Legionærene og andre som deltok i marsjen, har etter hvert dratt videre til andre og mer private tilstelninger, mens andre igjen har fortsatt feiringen i byen. Tilskuermengden har løst seg opp, og også de protesterende har stilnet og spredd seg.

Dekningen i Russland

Rossijskaja

2006: Rossijskaja viet ikke mye spalteplass til markeringen dette året, noe som kan tyde på at Latvia og/eller historiestriden ikke lenger var et høyt prioritert tema. De to artiklene

Rossijskaja trykket var til gjengjeld nokså representative for det jeg har kommet til å se som avisens vinkling på markeringen: Til en viss grad ble det åpnet for at den politiske situasjonen og synet på Legionærdagen i Latvia har vært sammensatt, men disse nyansene ble som hovedregel tilbakevist i samme pennestrøk, *gjennom en patriotisk oppfatning av krigshistorien hvor en forenklet fortolkning av frontlinjene fra den gang er blitt projisert på dagens situasjon (og muligens vice versa).*

Ingen av artiklene problematiserte i realiteten den russiskpatriotiske forestillingen av Legionen eller Latvias rolle i den andre verdenskrig, men var viet den samtidige politiske situasjonen rundt markeringen. Artikkelen i forkant åpnet således med å fortelle at Rigas byråd dette året hadde forbudt «мероприятий в память о латышских легионерах, воевавших во Второй мировой войне на стороне гитлеровской Германии в составе 'Ваффен СС,'» (Sorokina, 15.3.2006). Rossijskajas holdning til Legionen og markeringer til dens ære kom klart fram i det ovenstående sitatet: Den kjempet ikke bare på Hitlers side som en del av Waffen SS, men var også en etnisk latvisk – латышский – hærstyrke. Å framheve den etniske valøren på denne måten har vært et konsekvent trekk ved Rossijskajas dekning. I begge artiklene kom det fram at byrådets avgjørelse var i overensstemmelse med holdninger som var uttrykt av både Latvias utenriksminister Artis Pabriks og president Vike-Freiberga. Begge disse hadde uttalt at det burde være én dag for å minnes alle latviske soldater og for å feire kampene for landets selvstendighet, og at denne dagen allerede fantes – den 11. november⁵³. Så langt så godt, men dette betød ikke at markeringen ikke ville finne sted: Det avisen kalte «ultrahøyre» ville komme til å marsjere uansett. Rossijskaja bemerket at latviske nasjonalister hadde kritisert den latviske utenriksministeren svært sterkt for hans uttalelser, og den 16. mars brente demonstranter en dukke av ham utenfor latvisk UD. Til en viss grad brøt avisen altså opp forbindelsen mellom SS/Legionen – de latviske nasjonalistene – og de latviske myndighetene (ibid.).

Avisen sådde likevel tvil om hvor oppriktige politikerne var: «Однако, это решение не означает, что мероприятия будут запрещены - власти лишь дистанцировались от них,» (ibid.). Den latviske presidenten hadde riktignok oppfordret til å avstå fra å delta i aksjoner den 16. mars, fordi disse var til skade for republikken og tjente fiendtlige krefter. Men: «Правда, президент не скрывала, что под враждебными силами имела в виду Россию и

---

⁵³ I Latvia minnes man på denne dagen at man drev en tysk-organisert hærstyrke ut av Latvia i november 1919. Dagen har fått navn etter Lāčplēsis, "Bjørnedreperen", helten i et dikt, som ble skrevet av Andrejs Pumpurs på slutten av 1800-tallet, og som regnes som Latvias nasjonalepos.

российских журналистов,» (Meteljnikov, 17.3.2006). Ifølge Rossijskaja oppførte de latviske politikerne seg altså som de alltid har gjort: «Сейм отказался даже включать в повестку дня вопрос о рассмотрении декларации, осуждающей нацистский режим,» (ibid.). Denne teksten, som var forelagt Saeimaen av Zapsjel og Soglasija, inneholdt, ifølge avisen, en fordømmelse av:

Тот исторический факт, что многие жители Латвии добровольно вступали в карательные части гитлеровской армии. А также высказывалось сожаление, что более 100 латвийцев были насильственно призваны в дивизии «Ваффен СС» (ibid.).

Inntrykket var derfor at marsjen ikke ble forbudt som en følge av at latviske politikeres ektefølte fordømmelse, men at denne distanseringen var politisk motivert. Dette rimer godt med informasjonen fra avisens «observatører,» som hevdet at marsjen ble forbudt på grunn av sterkt press fra vestlige ambassader:

И европейцы и американцы были озабочены тем, что подобное мероприятие может испортить имидж страны перед проведением в Риге малого саммита НАТО этой осенью (ibid.).

2007: Forholdet mellom Estland og Russland nådde et foreløpig bunnivå våren 2007. Siden konflikten rundt Bronsestatuen prinsipielt var en del av den samme «krigen om historien» som Latvia og Russland har utkjempet, så kunne man forvente at den russiske propagandamaskinen skulle vendes med full styrke mot Latvia også (i det minste dersom Russland skulle være konsekvent i sin opptreden). Spesielt siden markeringen av Legionærdagen dette året fant sted kort tid etter valget som gav den estiske regjeringen mandat til å flytte minnesmerket. Men tvert imot: Rossijskaja rapporterte hverken fra opptakten til eller fra selve markeringen dette året. Riktignok hadde det versert rykter om at Latvia planla å følge Estlands eksempel. Disse ryktene ble skutt ned i en artikkel i Rossijskaja, hvor man nettopp kunne lese at:

В Латвии не собираются следовать примеру Эстонии: Долго искать тех, кому был выгоден новый скандал, не пришлось. Выяснилось, что письмо с требованием снести памятник поступило в парламент от [...] маргинальных организаций, не имеющих политического влияния в республике (Sjestakov, 1.2.2007).

Ved å utfordre betydningen og utbredelsen av nasjonalistiske (fascistiske) bevegelser i Latvia, fulgte Rossijskaja dermed opp temaet som var presentert, men så delvis skutt ned året før: Disse nasjonalistiske kreftene var marginale partier uten innflytelse. Det historisk-politiske artilleriet ble altså rettet med full kraft mot Estland, mens de historiske stridighetene mer eller mindre falt ut av den russiske diskursen om Latvia.

Rossijskajas manglende dekning kan ikke forklares med at markeringen ikke var et tema i

Latvia dette året. Avisens dekning reflekterte sannsynligvis at russiske myndigheter ikke ønsket å forpurre arbeidet med en endelig grenseavtale mellom landene. Dette innebar ikke noe brudd med den russiske fortolkningen av historien. Denne innkasserte seire med grenseavtalen, hvor Latvia oppgav historiske krav til det russiskdominerte Pytalovo-området i Abrene-regionen: «Латвия отказалась от территориальных претензии,» (Sorokina, 2.3.2007). I en kronikk kom det likevel fram at russiske politikere ikke fullt ut hadde utelatt legionærene fra det de så som en større hyllest av fascismen:

Между двумя войнами во многих европейских странах у власти оказались поклонники Гитлера и Муссолини, в том числе и в Прибалтике. И сегодня парады легионеров в Риге, [...] война с памятниками павших в боях с нацистами, наконец, отрицание Холокоста - все это зловещая череда уже не разрозненных событий (Slutsker, 1.3.2007).

Like fullt, da striden i Estland raste som verst, gjorde lederen for det russiske krigsminnessenteret, en general Aleksandr Kirilin, det klart for Rossijskajas lesere at Latvia ikke ble sett som en del av problemet:

’В наших взаимоотношениях с Латвией произошел заметный сдвиг к лучшему: будет подписано межправительственное соглашение о статусе воинских захоронений. [...] Проблемы - в Эстонии’ (Kirilin, i Mikhajlov, 27.4.2007).

2008: Rossijskajas dekning i 2008 videreutviklet det mer flertydige bildet av uoverensstemmelsene, i og med Latvia, hvor ekvivalenskjeden mellom de (marginale) latviske nasjonalistene og (de reelle) makthaverne ble brutt. For det første gjaldt dette et lovforslag som var blitt framlagt i det latviske parlamentet av det ene regjeringspartiet *For Fedreland og Frihet*, og som ville gjort det til en forbrytelse å benekte Sovjetunionens okkupasjon av Latvia. Rossijskaja var selvfølgelig entydig fordømmende til forslaget, og viste til at det i en artikkel i Vesti hadde blitt bemerket at: «'Законопроект по своему духу мало чем отличается от сталинской эпохи,'» (Jurjeva, 14.3.2008). Så langt skilte beskrivelsen av situasjonen seg ikke fra en beskrivelse av et nasjonalistisk, endog autoritært Latvia. Men forbindelsen mellom nasjonalistene og den latviske politiske eliten ble delvis brutt, da innfallsvinkelen for artikkelen var at forslaget *ikke* hadde gått igjennom i parlamentet

Очередная попытка националистов из стран Балтии навязать окружающим свой взгляд на историю завершилась победой здравого смысла (ibid.).

Dersom man ikke hadde spesiell kjennskap til latvisk offentlighet, kunne det også virke som om et enstemmig Latvia var mot nasjonalistenes forslag. Avisen bemerket at forslaget hadde skapt stor oppstand og at det også blant parlamentsmedlemmene fantes «dissidenter» som ville bli rammet av loven, uten å nevne at det gjaldt representanter fra 'venstre-' eller den 'russiske opposisjonen'. Og da avisen refererte til Vesti, så var det som «den latviske

[латвийский] avisen,» (ibid.) og unnlot dermed å nevne at avisen er russiskspråklig.

Den mer differensierende vinklingen ble fulgt opp i reportasjen fra selve markeringen, som var blant de mest nøytrale beskrivelsene av dagen fra Rossijskajas side overhodet. Den slo riktignok fast det etniske aspektet og tilhørigheten til SS, men åpnet (tentativt) for at soldatene kunne ha opplevet det annerledes:

В воскресенье в Риге прошло очередное шествие памяти латышских легионеров СС. [...] За пределами Латвии этих людей называют бывшими эсэсовцами. Хотя они сами отрицают свою причастность к Третьему рейху (Makarytsjev, 17.3.2008).

Rossijskaja slo også fast det politiske aspektet ved å framheve at dagen var valgt av latviske myndigheter: «Потому, что именно в этот день сформированный из латышей легион «Ваффен-СС» вступил в первый бой с Красной Армией под Ленинградом,» (ibid.). Avisen anerkjente at myndighetene hadde fjernet Legionærdagen fra listen over nasjonale minnesdager, og at det ikke kom til sammenstøt dette året:

Последние три шествия - с 2005-го по 2007 год неизменно заканчивались стычками поддерживающих легионеров радикальных националистов и сторонников антифашистских движений. На этот раз дело ограничилось лишь словесными перепалками (ibid.).

2009: Dekningen i 2009 var kvalitativt annerledes enn de foregående årene, noe som til en viss grad gjenspeilte utviklingen «på bakken». Rossijskajas vinkling dette året var knyttet til den første internasjonale antifascistiske konferansen, som gikk under navnet «Будущее – без нацизма». Denne fant sted i Riga 15. mars, og var satt opp nettopp som en motvekt til markeringen av Legionærdagen (Jermolajeva, 16.3.2009)– om noen skulle ha vært i tvil om det. Rossijskaja la riktignok ikke vekt på hva man kom fram til på konferansen, men var opptatt av at latviske myndigheter nektet innreise til flere av deltakerne, både journalister og antifascister, fra Russland og Estland. Den mest kjente av disse, lederen av Dozor, Dmitrij Linter, ble stoppet på toget fra Moskva og returnert til Russland (han er estisk statsborger, noe de latviske mediene bet seg merke i. Rossijskaja nevnte det ikke), fordi han utgjorde en trussel mot landets sikkerhet. Latvias utenriksminister nektet å kommentere hvorfor «официальная Рига решила устроить гонения антифашистов,» til hvilket Rossijskaja tørt bemerket at

ранее, по более позитивным для Латвии информационным поводам, [он] охотно общался с российскими журналистами и в выходные дни⁵⁴, (ibid.).

En forklaring på hvorfor myndighetene nektet antifascistene adgang, ble ifølge Rossijskaja, gitt av Sergej Malakhovskij, som var både journalist i Tsjas, og medlem av LAK:

---

⁵⁴ Rossijskaja oppsøkte utenriksministeren på en søndag.

'Власти Латвии опасаются повторения январских беспорядков, когда в Старой Риге были разграблены магазины'. При этом он особо подчеркнул, что антифашисты не собирались устраивать в Риге никаких погромов (Malakhovskij i, Jermolajeva 16.3.2009).

I kapittelet om Bronsenatten viste jeg hvordan russiske politikere som Boris Gromov kunne tale på vegne av en gruppe med potensielt større symbolsk tyngde enn politikerne, nemlig veteranene selv. Et lignende tilfelle fant sted etter markeringen dette året, da Rossijskaja gjengav en pressemelding fra Boris Sjpigel, som ikke bare satt i det russiske Føderasjonsrådet (noe Rossijskaja unnlot å nevne), men også var presidenten for Verdenskongressen av russisktalende jøder⁵⁵. I den svært kritiske pressemeldingen «Чего добиваются поборники нацистов в Латвии,» anklaget Sjpigel latviske myndigheter for ikke bare å unnlate å forsvare antifascistene, men også for at de «прикрывали пособников нацистов. Вместо того [...] рижская полиция фактически оказала им содействие, (Sjpigel, 30.3.2009). Ifølge Sjpigel var markeringen kun et symbol på myndighetenes nasjonalistiske politikk, som var betraktelig farligere, fordi den formet den yngre generasjonen:

По данным латвийских правозащитников, 75 процентов латвийских школьников считают латвийских легионеров СС героями. В школах Латвии не проводятся уроки холокоста, вместо этого новому поколению граждан страны прививается миф о том, что латыши вообще не несут никакой ответственности за уничтожение латвийских евреев и многочисленных евреев в других странах (ibid.).

For å underbygge argumentet om at latviske myndigheter virkelig har drevet en aktiv nasjonalistisk og dertil Holocaust-fornektende politikk, viste Sjpigel til den post-sovjetiske epoken, som han trakk en diametralt motsatt slutning av, enn Rislakki (2008) hadde gjort:

За последние 18 лет в Латвии и странах Балтии ни один военный преступник, виновный в уничтожении мирного населения в годы холокоста, не понес заслуженного наказания. Вместо этого пособники нацистов обращаются к населению через средства массовой информации (ibid.).

Komsomolskaja

2006: Komsomolskajas dekning de første årene av materialet tydet på at de russiske mediene var i ferd med å miste interessen for Latvia, i det minste med tanke på historien. I forkant av markeringen i 2006 rettet Komsomolskaja oppmerksomheten mot Baltikum kun i to tilfeller. Det første tilfellet var i en reportasje fra daværende president Vladimir Putins statsbesøk til Ungarn og Tsjekkia, hvor han forsøkte å vinne disse landene over på sin side:

Из-за «холодной войны», которую объявили России Польша и Прибалтика, нам остается только искать в Восточной Европе новых друзей, которые разорвут польско-прибалтийский «фронт,» (Kaftan, 2.3.2006).

Det andre var i en artikkel om det stadig dårligere forholdet mellom Russland og Georgia:

---

⁵⁵ Всемирный конгресс русскоязычного еврейства; www.wcjr.org

Если прибалтов даже во времена «всеобщей дружбы народов» за глаза называли «фашистами», то Грузию всегда любили! (Sapozjnikova, 7.3.2006).

Skjønt dette knapt kan kalles en dekning av Latvia, og enda mindre av Legionærdagen, så har de en viss interesse fordi de klart uttrykte det svært forenklete fiendebildet av balterne som russiskfiendtlige fascister. Fra selve markeringen rapporterte ikke avisen i det hele tatt dette året.

I forbindelse med feiringen av Seiersdagen førte avisen derimot to artikler om den halve millionen ikke-borgere i Estland og Latvia. Artikkene gav en grundig, dog polemisk, framstilling av latvisk intergreringspolitikk, men presenterte likevel et uvanlig nyansert bilde av «ikke-borgere», eller НЕГРЫ⁵⁶, som de også er blitt kalt:

Несчастный прибалтийский беспаспортный «лузер» на деле выглядит совсем не так, как мы его себе представляем: не ему не дают гражданство злые латышские и эстонские чиновники - а он сам его не берет из принципиальных соображений! Но почему? (Sapozjnikova, 10.5.2006).

Ifølge Komsomolskaja var det ikke et spørsmål om språk, som Moskva og Brussel foretrakk å framstille det, for kun sju prosent av ikke-borgerne snakket ikke latvisk. Og det var heller ikke et grunnleggende økonomisk spørsmål: «Цвет паспорта и политические убеждения с уровнем доходов никак не связаны,» (ibid.) Det var snarere et spørsmål om motstand mot en fortolkning av historien som ble oppfattet som å krenke ens verdighet. To av de tre latvisk-russiske journalistene Komsomolskaja intervjuet, hadde ikke tatt statsborgerskap, fordi de så Latvia som sitt hjemland og ikke ønsket å si at det var okkupert, fordi det ville innebære en anerkjennelse av russerne som okkupanter. Den siste, som var en del yngre, hadde tatt statsborgerskap av praktiske årsaker, men delte de andres syn, og hadde «løyet» på prøven (ibid.). Komsomolskaja bemerket at få hadde valgt å ta russisk statsborgerskap, eller endog emigrere til Russland. Dette var ikke først og fremst fordi det var så mye høyere levestandard i Baltikum enn Russland: «Не лучше тут живут и не хуже, просто в бытовом смысле страны Балтии устроены удобнее и логичнее,» (Sapozjnikova, 12.5.2006). Årsaken var mer abstrakt: «Если что и объединяет здешних русских, так это неопиcуемый, необъяснимый страх перед исторической родиной,» (ibid.). Denne 'frykten' baserte seg ifølge Komsomolskaja på at de baltiske russerne oppfattet seg som fremmede i Russland, og at denne følelsen var gjensidig:

Рига, сию в редакции газеты «Суббота» и слушаю, как человек с вполне русскими именем и фамилией по-русски же нарезает такие фразы: 'Когда я в России - я не

---

⁵⁶ «НЕГРЫ (сокращенно от «неграждане») - жители Латвии и Эстонии, не имеющие никакого гражданства» (Sapozjnikova, 10.5.2006).

воспринимаю русских как своих соотечественников. [...] Нам, русским из Прибалтики, на исторической родине зачастую нужен переводчик, потому что мы для вас - иностранцы!» (Sapozjnikova, 10.5.2006).

Enkelte av de latvisk-russiske forestillingene om Russland, ble avfeid av Komsomolskaja. Intervjuobjektene beskriver av byråkratiske hindre som er blitt lagt i veien for dem, og hvordan de er blitt behandlet av korruperte grensevakter og politifolk, tvang likevel fram en refleksjon: «И какой такой ответной любви мы хотим от них взамен?» (Sapozjnikova, 12.5.2006). Mer en båndene til Russland og det russiske språket, var det markeringen av Seiersdagen som virkelig forente de baltiske russerne. Denne overholdt de med større engasjement enn i Russland:

Единственный день в году, когда все претензии русских к Родине отступают на второй план, - это 9 мая. Такого моря цветов, что приносят к Бронзовому Солдату в Таллине, жители российских городов не видят. В основе - протестная любовь к российской версии истории и чувство последнего рубежа, который надо оборонять. (ibid.).

Men om Komsomolskaja i det store og det hele utviste stor sympati for ikke-borgerne, så konkluderte føljetongen med at denne halve millionen «negre» fortsatt levde i Sovjetunionen, og at de trivdes med det. Dette var ikke nødvendigvis bare av et gode:

Им не стыдно ни за одну из стран - ни за то, что по улицам Риги и Таллина маршируют ветераны-эсэсовцы, ни за то, что скинхеды убивают в Москве [...] Они остановили время и вместе с приднестровцами, абхазцами и осетинами продолжают жить в СССР! (ibid.).

2007: Komsomolskaja rapporterte heller ikke dette året fra selve markeringen i Riga, men hadde oppmerksomheten rettet mot utviklingen i Estland (se kapittel 4). I hele mars måned var det kun i ett tilfelle – i en kronikk fra tv-verten Mikhail Leontjev – at det ble trukket paralleller mellom latvisk og estisk politikk:

Знаете, как президент Латвии Вике-Фрейберга сказала однажды: я не хочу, чтобы русские, получающие латвийские паспорта, оставались русскими латышами. Надо чтобы они перестали быть русскими и стали латышами. Эстонские власти более скрыто, но и более жестко делают с русскими то же самое. Русских просто отстраняют от политики. Поэтому и происходит сдвиг в сторону фашизированного большинства (Leontjev, 6.3.2007).

I likhet med det foregående år så var Komosmolskajas interesse for de latviske begivenhetene altså på et lavmål, men ekvivalenskjeden mellom latviske og estiske myndigheter ble klart etablert: Det var kun i form og intensitet at Latvia skilte seg fra Estland.

2008: Heller ikke i 2008 dekket Komsomolskaja selve markeringen, og den eneste artikkelen jeg har funnet om temaet, var en reaksjon på at latviske «депутаты-националисты» hadde vist den svært sovjetkritiske filmen *The Soviet Story* i Europaparlamentet. Komsomolskajas vurdering av dette eksempelet på «филм-агитка» kom klart allerede i overskriften:

Латыши переписали советскую историю: Из откровенных фальшивок они сняли фильм-агитку и показали его Европарламенту, (Zibrov, 12.4.2008).

2009: Sett opp i mot de foregående år så hadde Komsomolskaja en svært fyldig dekning av så vel opptakten til markeringen, selve markeringen og etterspillet. Avisen bemerket at markeringen tradisjonelt hadde vært preget av sammenstøt, og 'minnet' også leserne om den historiske bakgrunnen for markeringen. Denne ble gitt allerede i den første artikkelen for året, hvor det ble trukket fram at Latvias president Valdis Zatlers ikke regnet de latviske SS-soldatene som nazister: «Даже несмотря на то, что многие из них участвовали в массовых убийствах евреев и жертв других национальностей в Латвии и Белоруссии,» (Kuprina, 9.3.2009). Hva gjaldt krigens hendelser, bestod 'påminnelsen' dermed ikke i stort annet enn å understreke at legionærene virkelig var nazister – at mange var utskrevet med tvang ble ikke engang nevnt. Komsomolskaja benevnte også Legionen så godt som konsekvent som латышский, og understreket dermed et etnisk aspekt ved konflikten.

Dagens oppstyr rundt markeringen ble derimot sett som en fullt ut politisk konflikt som var initiert fra latviske myndigheters side:

В современной Латвии эта дата стала символом грубейших политических ошибок национальных властей, которые пытаются по-своему трактовать историю Второй мировой войны. Люди, воевавшие под знаменами со свастикой и защищавшие Адольфа Гитлера, стали «борцами» за независимость Латвии (Redaksjonen (KP), 12.3.2009).

Denne artikkelen var sakset nesten direkte fra Vesti, men Komsomolskaja hadde erstattet den opprinnelige overskriften, hvor det ble spurt hvem som bestiller de årlige urolighetene, med at de fleste innbyggerne i Latvia nå var imot markeringen. Komsomolskaja anerkjente at markeringen både hadde blitt strøket fra den offisielle kalenderen, og at offisielle representanter hadde sluttet å delta i marsjen, men dette var likevel fordi de fryktet medienes oppmerksomhet. Artikkelen var noe omskrevet, og ifølge Komsomolskaja, hadde Soglasija – som i flere år hadde kjempet en uavbrutt kamp mot de nasjonal-radikale – hatt dette å si om årets markering:

«Центр согласия» на фоне того, что Рижская дума запретила все мероприятия 16 марта, обратился к своим сторонникам: «Не участвуйте ни в каких акциях 16 марта! Дайте им наконец-то возможность превратиться в шутов, которых можно будет за деньги показывать туристами! (ibid.).

Dette var i og for seg riktig, bortsett fra at Soglasija, som det stod i Vestis artikkel, konsekvent har oppfordret til ikke å delta, *uavhengig av om marsjen har vært forbudt eller ikke*. I artikkelen gjengav Komsomolskaja også kommentarer fra en latvisk sosiolog og en politolog, Freimanis og Ijabs, som også pekte på at de latviske nasjonalistene hovedsakelig bestod av et lite antall marginaliserte og historieløse ungdommer. Som det kom fram i

dekningen av dagen, var dette ikke det essensielle for Komsomolskaja: For med eller uten politikernes deltagelse, og tillatt eller ikke – markeringen er blitt holdt hver 16. mars: «И именно поэтому, как никогда актуальным снова стал вопрос: а как дальше относиться к этому явлению?» (ibid.) I en reportasje fra åstedet, så å si, beskrev Komsomolskajas journalist sin opplevelse av markeringen dette året. Dette året hadde myndighetene tillatt alle tilstelningene, og det store antallet politifolk sørget kun for å skille partene og forhindre bråk – med den følgen at det ble enkelte arresterte på begge sider. I innledningen til den nevnte reportasjen kom det tydelig fram at Komsomolskajas tolket myndighetenes tillatelse, som en ren omfavnelse av 'nazistene':

День защиты эсэсовцев. Все подумали, что в латвийских верхах стали, наконец, понимать, что Европе этот нацистский душок начинает надоедать... Увы, этот жест остался только на бумаге (Sapozņikova, 17.3.2009).

Sannhetsgehalten i den følgende historien skal jeg ikke ta stilling til, men den kan vanskelig sies å ha utdypet bildet av legionærene, og latvierne generelt, som nazister:

От холода у меня потекли слезы. Из рядов легионеров вышел какой-то старик лет под девяносто и, шамкая беззубым ртом, что-то радостно сказал мне по-латышски. Наверное он думал, что я плачу от нахлынувших чувств.... 'Сначала мы будем убивать вшивых, а потом немцев'... - перевели мне его слова (ibid.).

Da det ble kjent at det latviske myndigheter opererte med en svarteliste med antifascister som skulle nektes adgang til landet, så var dette derfor godt kjent for Komsomolskaja, som dagen før hadde meldt at latviske grensevakter hadde konfiskert en utmerkelse fra en Latvia-kritisk russisk journalist (Sapozņikova, 15.3.2009):

Как уже сообщала наша газета, эстонские и латвийские власти провели полицейскую операцию по преследованию противников героизации эсэсовцев в балтийских странах (Redaksjonen, (KP) 16.3.2009).

Denne påstanden innledet også en senere artikkel, hvor Komsomolskaja gjengav et åpent brev⁵⁷ fra noen av disse aktivistene, som vitterlig hadde blitt nektet innreise. I dette brevet gav antifascistene en fortolkning av hendelsene, hvor de så seg selv som et symbol for alle 'annerledestenkende', som latviske myndigheter kom til å kneble og sette opp mot hverandre, for å beholde makten:

Мы увидели очевидное прикрытие истинных планов властей Латвии и Эстонии – устрашение населения. Они отправили сигнал о намерении пресекать в условиях нарастающего социально-экономического кризиса любое инакомыслие, любое законное недовольство людей или отдельных их групп политикой власти, которая на глазах теряет контроль над ситуацией, (Klenskij, m.fl. 16.3.2009).

---

⁵⁷ Brevet var rettet til befolkningen, parlamentene og regjeringene i Latvia, Estland, samt Europaparlamentet og EU-kommisjonen.

I en siste artikkel, noen dager etter markeringen, hevdet Komsomolskaja at det var hevet over enhver tvil at det foregikk det var en voksende bølge av nynazisme i Europa, spesielt i Estland og Latvia. Avisen viste også til en spørreundersøkelse hvor det ble hevdet at over 80 % av latvierne så russerne som en destabiliserende faktor, mens kun 5 % markerte Seiersdagen. Samtidig var det slik at Europas antifascister fant sammen i alt større grad, så framtiden var ikke bare mørk (Sapozjnikova, 22.3.2009).

Novaja

2006-2010: Blant avisene jeg har sett på, har Novaja vært den som har vært minst opptatt av den historiske konflikten, og var som vi så i forrige kapittel, svært kritisk overfor de russiske politikernes holdning til Estland. Denne holdningen har vært gjeldende med tanke på Legionærdagen i Latvia, som avisen konsekvent har unnlatt å vie spalteplass i papirutgaven⁵⁸. Det eneste tilfellet hvor Novaja kalte til oppmerksomhet mot den historisk-politiske situasjonen i Latvia var i en føljetong om den tidligere Sovjetunionen, hvor turen var kommet til Latvia i mars 2007. Der ble Latvia kritisert for å ha tonet ned den sovjetiske undertrykkelsen av russere og russiskspråklige i utstillingen i Okkupasjonsmuseet i Riga, som for øvrig ble anerkjent som et verdig monument over de undertrykte. Forklaringen på Novajas manglende dekning lå muligens i disse ordene, for ikke blant noen av de andre avisene – hverken i Russland eller i Latvia – er Okkupasjonsmuseet blitt omtalt i så positive vendinger. I den samme artikkelen kom det også fram at den latvisk-russiske befolkningen var blitt kvalitativt annerledes enn russerne i Russland:

Случай Малеева типичен для латышских [sic!] русских, у каждого из них есть в глубине души какой-то маленький Ефремов, полный очень искренней, но и очень неприспособленной русской жизни. Правда, живут они в Латвии, и переезд в более восточные пенаты снится любому из них если и не в страшном, то явно не в самом лучшем сне (Ivleva, 22.3.2007).

Dette innebar ikke at den latvisk-russiske befolkningen hadde mistet enhver tilknytning til Russland eller russisk språk og kultur, men at denne ikke nødvendigvis overstyrte tilknytningen til Latvia og latvisk (altså латышск-) kultur:

‘Я Россию люблю, но делать мне там абсолютно нечего, да и просто так поехать тоже не особо тянет. Латвия — моя страна, просто я говорю и думаю по-русски’ (Ivleva, 22.3.2007).

---

⁵⁸ Den elektroniske utgaven av Novaja har som regel viet en artikkel eller to til markeringen, men disse har hovedsakelig vært artikler fra ulike nyhetsbyråer, og faller for øvrig utenfor oppgavens rammer.

Dekningen i Latvia

Vesti

2006: Vesti har vært den mest kritiske av de latvisk-russiske avisene, men den har også vist at det ikke nødvendigvis var et én-til-én-forhold mellom nasjonalistene og den politiske eliten. Da Byrådet i Riga i 2006, for første gang, avviste alle markeringer 16. mars, så bemerket Vesti – som Rossijskaja - at disse avgjørelsene falt rimelig sammen med holdningen til Latvias president Vaira Vike-Freiberga (Sjunin, 14.3.2006).

Vesti viste et mer mangfoldig bilde av «motstanderne» enn Rossijskaja og Komsomolskaja, og svekket ikke bare forbindelsen mellom myndighetene og Legionen, men også mellom legionærene og de radikale. De latviske høyreradikale organisasjonene ble konsekvent fordømt som (молодые) национал-радикалы, фашисты og/eller нацики, mens legionærene ble sett i et noe annet lys. Blant annet gjengav avisen en uttalelse fra «сами виновники событий – члены Латвийского общества национальных войнов,» (ibid.). I en viss forstand var legionærene naturligvis de 'virkelig skyldige,' for uten Legionen så hadde det ikke vært noen konflikt. Og det var ingen grunn til å kalle legionærene helter, for, som Vesti meldte fra Pskov: «Они сжигали наши деревни!» (Eljdarov, 17.3.2006). Men ifølge avisen hadde legionærenes veteranorganisasjon oppfordret latvierne til å avstå fra store markeringer, og heller å møtes på legionærenes krigskirkegård i Lestene, en times kjøretur fra Riga. Ifølge Vesti, så anerkjente antifascistene at mange gjorde nettopp dette. Og i en pressemelding fra en antifascistisk organisasjon, som avisen delvis gjengav, hevdet antifascistene at de ikke ville forhindre markeringen, dersom denne tok form slik veteranorganisasjonen oppfordret til:

'Никто из нас не будет срывать богослужение в Домском соборе. И никто не намерен даже появляться в районе братского кладбища в Лестене. Они имеют права на скорбь. Но у них нет не морального, ни исторического права маршировать по улицам', (Sjunin, 14.3.2006).

Ifølge Vesti var selve markeringen, til syvende og sist, vellykket dette året:

Впервые власти ЛР прислушивались к протестам в мире и в стране и запретили шествие последней латышских нацистских героев – цукурсов⁵⁹ и прочих арайсов⁶⁰,» (Mejden, 17.3.2006).

De ikke mer enn hundre antifascistene som hadde dukket opp på formiddagen – skoleungdommer fra øst i landet («'как не приехать — у нас в Даугавпилсе отношение

---

⁵⁹ Herbert Cukurs var en av de mest beryktede av de latviske kollaboratørene under krigen (se for eksempel Ezergailis 1996). han ble aldri dømt, men ble henrettet av Mossad i Uruguay i 1965. Det har vært flere forsøk på å rehabilitere ham, men de er blitt avvist av latviske myndigheter og domstoler.

⁶⁰ Etter Viktor Arajs, leder for Arajs-kommando, se kapittel 2.

к фашизму однозначное'»), studenter, erfarne antifascister, zaptsjely - slapp å blokkere veien for de marsjerende legionærene, fordi politiet alt hadde gjort det (ibid.). Etter å ha ropt slagord og diskutert med opphissede eldre latviere, vendte antifascistene «hjem», mens dagen fikk et noe komisk preg:

А полицейские продолжили свою вахту — похоже, благодаря им близлежащий «Макдональдс» в этот день перевыполнил норму: тепло и удобно наблюдать за обстановкой через большие окна (Sljusareva, 17.3.2006).

Selv om den konkrete dagen var vellykket, sett fra Vestis ståsted, var det fortsatt andre og farligere nasjonalistiske tendenser i Latvia. Det ene var et nytt forsøk på å gjenreise æren til Herberts Cukurs (Elkin, 15.3.2006). Det andre, og ifølge Vesti mer urovekkende, var at det latviske parlamentet nektet å vedta en erklæring som ville ulovliggjøre enhver «glorifisering» av nazismen, og mer spesifikt fordømme forsøk på å rehabilitere latviere som hadde kjempet i Waffen SS (Kabanov, 17.3.2006). Forslaget var fremmet av Zaptsjel og Soglasija, og var basert på en tilsvarende tekst som årlig er blitt fremmet for FNs Generalforsamling⁶¹. Vesti gav ordet til Jakov Pliner, fra Zaptsjel, som kommenterte avstemningen slik:

'Латвия и Эстония остаются единственными странами мира, которые продолжают утверждать, что вооруженная поддержка нацизма – это дело, достойное уважения,' (Pliner, i Kabanov, 17.3.2006).

På den ene siden, kunne det altså virke som om den russiske siden var i ferd med å vinne kampen om selve Legionærdagen, men på den annen side var ikke dette noen garanti for at det «korrekte» historiesynet ville vinne fram.

2007: Denne vinklingen ble også fulgt opp i året som kom. Da flertallet i det latviske parlamentet nektet å inkludere en erklæring hvor enhver form for nazisme ble fordømt, på dagsordenen, innledet Vesti artikkelen slik: «Гитлер капут? Депутаты в сомнениях,» (Elkin, 16.3.2007). Vesti viste at ingen av de russiske partiene var tilfreds med utfallet, men det kom fram et tydelig skille mellom protestpartiet Zaptsjel og det mer moderate Soglasija. Zaptsjels Jakov Pliner tok avgjørelsen som et tegn på at det eksisterte nynazistiske strømninger blant majoriteten i parlamentet:

'Отказаться от рассмотрения декларации, основанной на резолюции ООН и решениях Нюрнбергского трибунала – это фактически признать, что неонацистские идеи существуют и в сегодняшнем сейме ЛР!' (Pliner, i Elkin, 16.3.2007).

Soglasijas Nil Usjakovs anklaget derimot de suksessive latviske regjeringene kun for sviktende politisk dømmekraft, og for å ha gitt de radikale gode livsvilkår. Myndighetene ville så visst ha skylden for «возможные эксцессы,» men de var ikke selv nødvendigvis

---

⁶¹ Forslaget er blitt vedtatt i Generalforsamlingen med stadig større flertall, men da vetomakten USA har stemt mot forslaget på prinsipielt grunnlag, har den aldri trådd i kraft.

nazister:

‘Мы убеждены, что большинство сейма накануне 16 марта должно было послать ясный и недвусмысленный сигнал обществу, на политическом уровне осудив любые попытки возрождения нацизма. К сожалению, этого сделано не было. И именно такая позиция политической элиты Латвии позволяет национал–радикалам популяризировать идеологию, осуждаемую всем миром’. (Usjakovs, i Elkin, 16.3.2007).

Gjennom forslaget satte begge partiene et klart likhetstegn mellom Legionen og Waffen SS, og fornektet dermed retten til å hylle Legionen. Partiene skilte seg bare ad i hvor langt de var villige til å gå i fordømmelsen av myndighetene, hvor Zaptsjel forfektet at det parlamentariske flertallets opptreden tilsvarte nazistisk ideologi. Vesti har vært avisen som har hatt det tettteste forholdet til de antifascistiske organisasjonene og partiet Zaptsjel, og som det ble understreket i underoverskriften, så lå Vestis linje ikke langt fra den som ble uttrykt av Pliner: «Сейм не осуждает нацизм,» (Elkin, 16.3.2007).

Ved to anledninger intervjuet avisen to forskjellige forkjempere for et radikalt latvisk syn på historien, men disse var delvis så latterliggjørende og delvis så provoserende, at de nok ikke bidro kraftig til å øke sympatien med dem. Blant annet fikk man vite at Rigas borgermester fra koalisjonen Fedreland og Frihet mente at «Легионеры для меня – святыне!» (Eljdarov, 8.3.2007); og at Igor Sjisjkin⁶² – «латышский националист, а реально – русский полукровок» - var klar til å gripe til våpen for å forsvare Latvia (Mejden, 17.3.2007). I deknningen av selve dagen – dette året kalt «коричневый день страны» - gav avisen igjen uttrykk for å dele Zaptsjels holdning til markeringen og deltakerne, og muligens også til landet som en helhet: «Латвия по традиции чествовала нацистских преступников,» (Redaksjonen (VS), 17.3.2007a). Selv om marsjen, ifølge avisen, nå hovedsaklig var forbeholdt de unge nasjonalistene, var det også flere av parlamentsmedlemmene fra den regjerende koalisjonen som markerte dagen på kirkegården (ibid.). Det kom likevel fram at det heller ikke på latvisk side fantes noen total enighet om hvordan Den latviske legionen burde forstås. Og som det foregående året, så kom det også fram at presidenten og statsministeren var i mot markeringen:

ВВФ не согласна! Вчера [президент Латвии] Вайра Вике-Фрейберга заявила, что истинный патриот [...] не станет участвовать в мероприятиях дня памяти легионеров [...] и что] выделение этой даты как проявления государственного патриотизма ошибочно (Redaksjonen (VS), 17.3.2007b).

Ifølge Vesti hadde den latviske eliten også god grunn til å frykte og forsøke å forhindre «вакханалии нациков,» selv om det var politiske heller enn moralske beveggrunner for dette:

---

⁶² Sjisjkin ble i sin tid dømt i den såkalte Perkonkrusts-saken, hvor en gruppe latviske nasjonalister mislyktes i å sprengre monumentet til de sovjetiske ”frigjørerne” i Riga.

Президент и премьер прекрасно понимают: любая осечка в работе спецслужб именно 16 марта может привести к международному скандалу и срыву грядущего подписания пограничного договора с РФ (Eljdarov, 5.3.2007).

2008: Også i 2008 fortsatte Vesti å peke på at det fantes ulike oppfatninger av Legionen i den latviske befolkningen og eliten. Vesti var ikke entydig negativ til myndighetenes tilnærming og spesielt politiet fikk ros for sin rolle under markeringen. Riktignok ble det kritisert for kanskje å passe litt for godt på, og for at gamlebyen så ut som om den var under beleiring (Mejden, 17.3.2008). Likevel: «Стражи порядка становятся главными героями дня легионера,» (Sljusareva 17.3.2008). På den annen side hadde det skapt sterke reaksjoner at Rigas borgermester, Janis Birks fra Fedrelandspartiet, hadde varslet at han ville delta i marsjen dette året. Blant annet krevde Soglasijas fraksjon i byrådet at han gikk av dersom han gjennomførte dette, ifølge Vesti. Når han så ikke dukket opp, men i stedet dro direkte til gravlundene i Lestene, ble det sett som en suksess for det tverrpolitiske samarbeidet i byen (Elkin, 17.3.2008).

Vesti hevdet også at mange latviere så legionærene som ofre, heller enn som frigjøringshelter – uavhengig av hva legionærene måtte tenke om seg selv. I en artikkel hadde avisen spurt flere kjente latviske intellektuelle om deres holdning til den «mørke dagen i kalenderen» (Sljusareva, 14.3.2008). Ifølge den mest kritiske, statsviteren Ilse Ostrovske, var:

'Легионеры – жертвы той войны [...] но они больше считают себя борцами за независимость. К сожалению, стариков используют радикальные политики, что очень удобно в расколотом обществе' (Ilse Ostrovske, i Sljusareva, 14.3.2008).

Alle de intervjuede mente likevel at marsjen måtte tillates, ifølge statsviteren Viktor Avotinsj, i det minste fordi Latvia var et demokratisk land: 'Каждый имеет право выражать свои взгляды, и дума не имела права запрещать это другим',» (Avotinsj, i Sljusareva, 14.3.2008). Men selv om Vesti gav spalteplass til dette demokratiske forsvaret for markeringen, så virket ikke avisen tilfreds med svarene:

Итак, при том что мы опрашивали заведомо людей умеренных взглядов, ни один из них не разделяет «русскую» точку зрения в главном (Sljusareva, 14.3.2008).

Selv om store deler av den latvisk-russiske befolkningen, ifølge Vesti, har forståelse for den vanskelige historien til det latviske folket, så har dette «russiske» synet ligget like fast: «Нюрнбергский процесс, признавший все составные части СС преступными. Шествовать под таким знаменем жертвы не могут не определено,» (ibid). Med andre ord, *bannlysningen av nazistiske uttrykk trumfer ytringsfriheten*. De mest markerte

forkjemperne for det synet som Vestis journalist gav uttrykk for her, har vært Zaptsjel. Den 17. mars dette året trykte avisen en kronikk fra Zaptsjels Jakov Pliner og Valerij Bukhvalov, hvor parlamentarikerne slo klart fast partiets oppfatning av myndighetenes tilnærming til markeringen: «День стыда, позора и скорби: Разрешенное властями шествие 16 марта – это демонстрация неонацистской идеологии,» (Pliner og Bukhvalov, 17.3.2008). Pliner og Bukhvalov avviste alle forsøk på å heroisere de latviske soldatene som sloss på den tyske siden. Det var i og for seg likegyldig hvorvidt de latviske soldatene kjempet for et fritt Latvia mot bolsjevismen eller ikke. Legionen var en del av SS, de kjempet mot de allierte til forsvar for Hitler, og et selvstendig Latvia hadde aldri inngått i hans planer. Der den latviske versjonen har forsøkt å løsrive Legionen fra det øvrige SS, har denne strenge russiske versjonen forsøkt å gjenetablere denne verdimeslige likheten i en ekvivalenskjede.

Da det kom til selve markeringen, så var det ikke mye heroisk over den, og deltakerne i den såkalte «марш победённых,» (Mejden 17.3.2008) ble latterliggjort, heller enn framstilt som farlige fiender. De gamle veteranene fikk passet påskrevet i den følgende anekdoten: «- Извините, вы тоже ветеран легиона СС? – Нет, я просто с похмелья,» (ibid.). De yngre nasjonalistene ble på sin side latterliggjort for de tradisjonelle kostymene (а-ла Ласплесис⁶³), trommene («чтобы все шагали ритмичнее»), og skrålet («воплями, пардон, патриотичным пением»): «Даже политцейские, выстроившие для марширующих «коридор безопасности», улыбались,» (ibid.).

Skjønt selve dagen ikke kom til å bli en katastrofe for den russiske parten, så mente Vesti og de latviske antifascistene likevel at det var grunn til å frykte at de var i ferd med å tape kampen om den latviske befolkningen:

Поразительно, но факт: внушительная часть латышского населения считает легионеров борцами за свободу, хотя они воевали под знаменами Гитлера, который Латвии никакой свободы не обещал, а латышей собирался превратить в батраков и вывезти в Третий рейх (Eljdarov, 10.3.2008).

Et annet eksempel som pekte i samme retning, var et forslag som ble lagt fra for det latviske parlamentet av et regjeringsparti, hvor det ble foreslått bøter eller fengselsstraff for å benekte at Latvia ble okkupert av Sovjetunionen. Foruten at det var mange som var uenige i forestillingen om 'okkupasjonen,' så hadde dette, ifølge Vesti, en svært stygg parallell:

Законопроект по своему духу мало чем отличается от сталинской эпохи, где тоже могли упрянуть за решетку или скорее отправить в Сибирь за несоблюдение краткого курса истории ВКПБ (Elkin, 11.3.2008)

---

⁶³ Lāčplēsis er helten i det latviske nasjonaleposet med samme navn, se fotnote ovenfor.

Likevel, med henvisning til ferske meningsmålinger, mente Vesti at forslaget – som ikke gikk igjennom – var et desperat, siste forsøk på å samle stemmer, i den politiske og økonomiske krisen Latvia gikk igjennom på den tiden.

2009: Vesti har alltid vært kritisk, men dekningen dette året skilte seg ut fra de foregående ved at avisen kun gjorde få forsøk på å skille mellom nazismen, legionærene og de latviske myndighetene. Ett enslig tilfelle kom fram i en artikkel hvor Vesti gjengav Soglasijas oppfordring om ikke å delta i markeringer den 16. mars. I denne ble det anerkjent at myndighetene ikke lengre deltok i de offentlige markeringene, uten at dette gjorde dagen mindre aktuell (Redaksjonen (VS), 12.3.2009)⁶⁴. Da Vesti rapporterte at myndighetene hadde stanset utenlandske antifascister på vei til konferansen med det tilsynelatende ukontroversielle temaet *Будущее – без нацизма*, så ble det tolket i verste mening:

Латвия снова показала всему миру, какие ценности ей ближе – европейские или... На границе страны задерживают антифашистов! [...] Латвия подготовилась к празднованию «дня нациста» – 16 марта, блокировав подступы к республике (Mejden, 16.3.2009)

Ifølge Vesti var det antifascistene som med sitt virke har fulgt europeiske verdier og tradisjon: Demokrati, ytringsfrihet, bevegelsesfrihet. Antifascismen var, ifølge avisen, grunnleggende europeisk, og ved å motarbeide den, så understreket latviske myndigheter i realiteten forskjellen mellom Latvia og Europa:

'То, что антифашистов задерживают на границе, а эсэсовцы открыто маршируют по Латвии – звенья одной цепи. Знаете, если в той же Германии неонацисты устраивают шествия, то одновременно проводят митинги и антифашисты, и во главе у них идет канцлер страны, показывая позицию государства. А у нас все с точностью до наоборот' (Tatjana Zjdanok, i Mejden, 16.3.2009).

Denne kompromissløse vinklingen kom fram i dekningen av selve dagen. Der Vesti tidligere hadde lagt vekt på at legionærene ikke nødvendigvis burde skjæres over en kam, gav avisen nå en kort og kontant forklaring på hvordan legionærene burde forstås: «Люди, воевавшие под знаменами со свастикой и защищавшие Адольфа Гитлера,» (Redaksjonen (VS), 12.3.2009). Tidligere hadde avisen også pekt på at den latviske veteranorganisasjonen har ment at markeringen burde finne sted på gravlunden i Lestene, og at mange fulgte denne oppfordringen. Selv om det ble anerkjent at en del av legionærene gjorde dette, så var ikke det det viktigste: «Другая часть – большая – планировала под охраной своих почитателей возложить цветы к столам Милды,» (Mejden, 17.3.2009).

Og politiet hadde, ifølge Vesti, ikke bare anholdt flere antifascister – lokale som utenlandske –, men de hadde også forsvart veteranene og deres tilhengere:

---

⁶⁴ Dette var artikkelen Komsomolskaja også trykte, i noe annen form, (Redaksjonen, (KP), 12.3.2009).

День позора: Латвийское государство в очередной раз доказало: ветераны СС для него более «свой», чем антифашисты (Meiden, 17.3.2009).

Telegraf

2006:

Чем ближе 16 марта, тем громче звучат голоса, зовущие к конфронтации: одни требуют «не дать опозорить героев», а другие — «остановить фашистов» (Janis Urbanovitsj, 1.3.2006).

Slik åpnet Janis Urbanovitsj, lederen for det daværende Soglasija, kronikken *Жертвы и палачи*. Jeg vil hevde at de holdningene Urbanovitsj gav uttrykk for her stort sett har vært representative også for Telegrafs dekning. Denne har vært preget av en *differensierende* praksis: Den kompliserte latvisk-russiske historien er blitt anerkjent, og avisen har pekt på at dagens konflikt har vært knyttet til bestemte – og delvis marginale – politiske grupperinger. Når det kommer til selve Legionen, mente Urbanovitsj, må vi vite hva vi snakker om:

Под понятием «легион» являются очень разные люди и формирования, что само по себе исключает доминирующую в современной латвийской политике необычайно примитивную «единственно правильную» оценку этого явления – либо все подлецы, либо все герои (ibid.).

Det fantes virkelig forbrytere blant legionærene, men dette gjaldt langt ifra alle:

Они были просто пацанами, большинство – только что со школьной парты. О большой политике и мировой революции они не мечтали, а мечтали... Да разве сами не помните, что у вас было в 18 годков на уме? [...] Не было героев, которые «борились за свободу Латвии», а было просто перепуганные латышские парни (ibid.).

Selv om de ikke var helter, så hadde legionærene likevel rett til å minnes sine falne kamerater. I en annen artikkel bemerket Telegraf også at veteranorganisasjonen Vanagi «считает публичные шествия ненужными,» (Reznik-Martov, 8.3.2006). De virkelig skyldige fant var de lokale gruppene som aktivt deltok i utryddelsen av jødene og kommunister, og de offiserene og politikerne som deltok i dannelsen av Legionen. Dette bildet gjenspeilte seg også i Urbanovitsj beskrivelse av dagens Latvia, hvor de virkelig skyldige var politikerne som ønsket å sanke stemmer ved å spille på konflikten:

Не легионеры, а современные ультраправые политики Латвии придумали и распространяют миф об «освободительной борьбе» легиона... против левых и нелатышей (Urbanovitsj, 1.3.2006).

De unge, høyreradikale nasjonalistene slapp heller ikke unna, og ble så godt som konsekvent betegnet som (молодые) национал-радикалы, нацики, местные eller også латышские ультраправые, og så videre. Urbanovitsj forsvarte også protestene mot markeringen, selv om han ikke oppfordret til å delta i dem. Ifølge Urbanovitsj var det naturlig at en provokasjon

som marsjen, har vekket harme og motstand: For ville latvierne ha brydd seg om slike detaljer som at alle kanskje ikke var skyldige, dersom veteraner fra NKVD skulle marsjert gatelangs i Riga?

Именно так и надо воспринимать шествие латышских ультраправых с легионерами «на поводке» 16 марта. И нечего винить в противодействии левых – правые будут крайне недовольны, если им не удастся спровоцировать столкновение, собрать журналистов и устроить скандал побольше (ibid.).

Telegraf gav heller ikke ellers uttrykk for å være i mot protestene, per se, men Telegrafs framstilling av de latviske politikerne var mer sammensatt enn Urbanovitsj gav uttrykk for. Anklagene om å spille på etniske skillelinjer gjaldt ikke alle politikerne i samme grad. Få dager før markeringen hevdet Telegraf at «День легионеров отменяется,» (Bartulj, 14.3.2006), en slutning avisen trakk med henvisning til Latvias president Vaira Vike-Freiberga og statsminister Aigars Kalvitis. Begge disse hadde oppfordret befolkningen til å avstå fra markeringer den 16. mars. Men til tross for dette, og at alle tilstelninger den 16. mars ble avvist av byrådet i Riga i 2006, så trodde heller ikke Telegraf at dette ville forhindre markeringer, hverken fra forkjemperne eller motstanderne av Legionen. Hvor alvorlig dette var, var uvisst, og man kom i følge Telegraf først til å se utfallet på selve dagen, som var en «Час X» (Reznik-Martov, 8.3.2006, Bartulj, 14.3.2006). Da dagen til syvende og sist forløp svært rolig, så anerkjente Telegraf at det var på grunn av ordensmaktens innsats: «День розни прошел: Более тысячи полицейских предотвращали вчера массовые беспорядки,» (Reznik-Martov, 17.3.2006).

2007: Dekningen dette året bygde videre på de samme temaene. Situasjonen framstod nå som en konflikt mellom radikale grupperinger, som har levd av og for den selvsamme konflikten. Avisen anerkjente at de latviske politikerne nå tok iherdig avstand fra markeringen, men de radikale kom til å møte opp mannsterke uansett: «И все те, для кого 16 марта – святой день [...] и те, кто объединился вокруг идеи помешать поклонникам легионеров,» (Antonenko 7.3.2007). Telegraf gav også en mulig forklaring på at ingen av avisene i Russland viet markeringen oppmerksomhet dette året, til tross for utviklingen i Estland, og for at Legionærdagen foregikk mye som før:

Пока местные радикалы пытаются показать обществу «истинное лицо» латвийских легионеров СС, представители властей Латвии и России вступили в «тайный заговор» с единственной целью – связать руки представителям национально озабоченных слоев населения (Antonenko, 12.3.2007).

Formålet med denne hemmelige avtalen skulle, ifølge ryktene, være å forhindre at forhandlingene om en endelig grenseavtale mellom Latvia og Russland skulle grunnstøte over

markeringen. Dette reiste spørsmål om russiske politikeres oppriktighet om Russland kunne ofre «de radikale» på pragmatismens alter. Samtidig åpnet det for at Russland faktisk *hadde* både sammenfallende interesse med og innflytelse over de lokale antifascistene. Men om så var kunne man ikke si at denne innflytelsen var avgjørende:

Между тем сами нацики от своих планах отказываться не собираются – и никакой пограничный договор их не остановит [...] Не хочет уступать правым радикалам и Латвийский антифашистский комитет (ЛИАК) (ibid.).

En forklaring på at de latviske politikerne snudde ryggen til legionærene, kom i en artikkel som var viet krigshandlingene 16. mars 1944, dagen veteranorganisasjonen Daugavas Vanagi i sin tid valgte som legionærenes dag. Konklusjonen var klar: «16 марта 1944 года: шел обычный день войны» (Fedotov, 16.3.2007). Med artikkelen fulgte Telegraf dermed opp en av påstandene Urbanovitsj hadde kommet med året før: At den 16. mars langt ifra var en «святой день», men en konstruert markering. Det hadde, ifølge Telegraf, vært vanskelig for veteranene å enes om en dato for å minnes Legionen:

Ведь особых стратегических военных успехов у латышского легиона *Waffen SS* не было. Он был создан уже тогда, когда германская армия отступала, оставляя завоеванные территории.» (ibid.).

Selv om legionærene lyktes i å utføre oppdraget det la ut på den 16. mars 1944, så var det en kortlivet seier. Og sett opp i mot tapene den tyske hæren hadde lidd, «к примеру, во время Сталинградской битвы, ни о каком стратегическом значении операции по взятии высоты 93.4 говорить не приходится.» (ibid). På den ene siden delegitimerte dette markeringen, men det muliggjorde også en ufarliggjøring av nasjonalistene:

Набили оскомную карнавали в Рио и Венеции? Welcome to Riga! 16 марта здесь вахканалия демократической мысли, шабаш плюрализма [...] И потянутся к нам радикалы всех мастей из ближнего и дальнего зарубежья да любители экстрима (Kirillov, 16.3.2007).

Ifølge Telegraf var det likevel en betydelig usikkerhet knyttet til hvordan dagen kom til å forløpe (Antonenko, 13.3.2007, 15.3.2007), blant annet fordi lederen for et latvisk nasjonalistisk parti hadde meldt, via latvisk presse, at representanter for et tysk høyreradikalt parti ville delta i markeringen 16. mars. Dette var svært alvorlig, ifølge Telegraf. For selv om markeringen for lengst hadde blitt et teater til underholdning for de latviske radikale, så hadde de høyreradikale – det avisen kalte «наши ультраправые» - til nå iherdig tatt avstand fra en nazistisk ideologi. Det tyske partiet derimot, «не только пропагандирует нацистскую идеологию, но и восхваляет Адольфа Гитлера.» (Antonenko 2.3.2007). Til tross for dette, og drålige erfaringer med markeringene i tidligere år, berømte Telegraf myndighetene for at de var villige til å stå for sanne demokratiske verdier: «свободе слова, шествий и

собраний,» (Antonenko, 13.3.2007). Da ingen tyskere dukket opp, og selve dagen forløp relativt rolig, tok Telegraf det til inntekt for at Legionærdagen var i ferd med å miste sin betydning, hos alle parter:

Тихий марш легионеров: Мероприятия 16 марта вызывают в обществе все меньше интереса [...] Мол, недавние противники шествия наконец-то увидели в легионерах людей (Reznik-Martov, 19.3.2007).

2008: Telegrafs dekning av Legionærdagen var mindre omfattende i 2008 enn i noen av de andre årene. Også dette året trykte avisen artikler som spilte på en frykt for at tyske nynazister skulle komme til Latvia for å delta på markeringen. Og som i foregående år, så understreket Telegraf hvor alvorlig dette var, fordi disse var *ordentlige* nazister (Antonenko, 5.3.2008).

Telegraf viet en artikkel til borgermester Birks' planer om å delta i marsjen, og Soglasijas skarpe reaksjon på dette. I den ble Birks uttalelser fordømt fordi borgermesteren skal representere byens innbyggere, uavhengig av deres etniske tilhørighet, og fordi den var et brudd på en avtale om å depolitisere Rigas byråd (Redaksjonen (T), 14.3.2008). Da Birks ikke dukket opp til markeringen i Riga, kalte avisen det en «intrige», men fulgte ikke opp spørsmålet videre (Antonenko, 17.3.2008). De tyske nynazistene dukket heller ikke opp, og dagen forløp ifølge Telegraf til slutt uten større hendelser. Deltakernes utrustning, understreket at den 16. mars ikke var annet enn et «Шоу с легионерами»:

Чета была одета в национальные латышские костюмы, на Дзинтарзе, например, были синие гольфы и синяя накидка. Рядом устроился еще один его последователь. Этот, правда, без гольфов, но зато со барабаном (ibid.).

2009: Telegrafs dekning dette året var mer flertydig. Byrådet i Riga hadde som nevnt avvist alle tilstelninger ved Frihetsstatuen, på bakgrunn av en anbefaling fra Sikkerhetspolitiet. Alle som hadde søkt, var forventet å dukke opp allikevel. Ifølge en talsmann ville politiet ikke nødvendigvis reagere på dette, fordi det er ytrings- og forsamlingsfrihet i Latvia:

«Индивидуальные права человека мы ограничивать не будем!» (sitert i Pavlov, 10.3.2009). Telegraf fryktet at markeringen skulle føre til uroligheter. Dette var delvis basert på uttalelser fra politiet og politikere, men også på avisens 'vurdering' av de som hadde søkt om å holde tilstelninger 16. mars:

В день памяти легионеров антифашисты собираются посмотреть в глаза национал-радикалам [...] Судя по спектру желающих, в этот день в центре Риги вполне может повториться сценарии 13 января (Pavlov, 4.3.2009).

Da det likevel ikke kom til sammenstøt, bemerket Telegraf at dette hendte «вопреки пугающим предсказаниям мэра» (Marakhovskij, 17.3.2009), men nevnte ikke avisens egne

kommentarer i samme retning. Ifølge avisen var myndighetenes uttalelser i virkeligheten forsøk på å omgjøre sosial misnøye til etnisk, ved å dikte opp farlige høyre- og venstreradikale:

Никаких «левых экстремистов», готовых к человеческим жертвам, у памятника отчего-то не оказалось. Есть основания полагать, что их просто не существует. У латышской общественности интерес к 16 марта явно упал: в предыдущие годы день легионера собирал в центре куда больше народа (ibid.).

Det skulle holdes parlamentsvalg i Latvia i 2009, og ifølge Telegraf, hadde politikerne som vanlig forsøkt å tjene stemmer, ved å skremme befolkningen med:

1) Левыми экстремистами вообще; 2) неким «Красным фронтом» в частности; 3) рукой Москвы, организующей провокации; 4) Йоханом Бекманом⁶⁵; 5) собственном Латвийским антифашистским комитетом, и в лучшие дни не собиравшим под свой лозунги больше 60-70 человек (ibid.).

På den ene siden var dette en klar avvisning av latviske politikeres konstruksjon av en 'russisk/antifascistisk' femtekolonne. Men, som vi ser i punkt fem, det var også en avvisning av forestillingen, om at LAK på noe vis kan framstå som representativt for den latvisk-russiske befolkningen. Den 16. mars dette året var tydeligvis ikke deres beste dag, noe som ble understreket av det lille antallet demonstranter som dukket opp denne dagen - «всего человек тридцать-сорок,» (ibid.). Dette synet var ytterligere underbygget av avisens dekning av den antifascistiske konferansen *Будущее – без нацизма*:

«В самом зале собрались преимущественно люди пенсионного возраста, по-видимому члены общественных антифашистских организаций,» (Dubkov, 16.3.2009).

Ifølge avisen var ingen ting som tydet på at konferansen hadde som mål å øke forståelsen for den latviske partens syn på historien:

Эмоциональный настрой собранию задавали развешанные на стенах плакаты с фотографиями Парада Победы 1945 года и расстрела немецким солдатом отца, держащего на руках своего ребенка. Рядом висела информация о *Waffen SS* и приводились жуткие цифры убитых ими людей... (ibid.).

Ifølge Telegraf, kunne ethvert forum misunne arrangørene, som hadde fått så celebre gjester som to medlemmer av Europaparlamentet (Tatjana Zjdanok fra Zaptsjel og den italienske sosialisten Giulietto Chiesa – stilte for Zaptsjel til Europaparlamentet i 2009, ble ikke valgt inn), men det innebar ikke nødvendigvis en matnyttig diskusjon:

Но тон дискуссии оказался весьма радикальным. Временами казалось, что страны, о которых идет речь, не только не могут называть себя демократическими, но по своей бесчеловечности вполне могут быть причислены к диктаторским. (Dubkov, 16.3.2009).

Det var tydelig at avisen ønsket å holde avstand til disse radikale fortolkningene av

---

⁶⁵ Johann Bekman er en finsk historiker og selverklært antifascist. Bekman har engasjert seg sterkt på vegne av de baltiskrussiske minoritetene, og har vært en høylytt kritiker av de baltiske myndighetene.

situasjonen. Latvias demokratiske kvaliteter kunne sikkert diskuteres, men antifascistene fant liten forståelse for at de «признали Латвию режимом апартейда,» (ibid.). Det var riktignok politikerne og det offisielle Latvia som i sin tid hadde skapt grunnlaget for konflikten rundt Legionærdagen:

[Д]жинн, выпущенный из бутылки 15 лет назад уже живет своей жизнью. Многолетняя поддержка властями разных уровней 16 марта как особого дня в истории Латвии, придание ему на несколько лет статуса отмечаемого сделали свое дело. На этой фоне сформировалась целая политическая тусовка, возникли разные радикальные группировки, которые живут от одного 16 марта до другого. (Fast, 16.3.2009).

Det var derimot ikke lengre den politiske eliten som drev utviklingen:

Официальные лица под воздействием конъюнктуры давно пересмотрели свои взгляды, никто уже никуда не ходит, а вот радикалы всех мастей, наоборот, становятся все агрессивнее и управляемее [...] Впрочем, большинство левых и правых группировок уже забыли о легионерах, они воюют между собой и ставят ультиматумы друг другу (ibid.).

Selv om Telegraf minimerte betydningen av Legionærdagen, innebar det ikke at krigshistorien var uviktig. Da en representant for partiet Ny Tid foreslo at alle tilstelninger den 9. mai burde bli forbudt dersom sikkerhetshensyn tilsa det, slik det ble gjort den 16. mars, så vekket det enstemmig forargelse, forundring og fordømmelse blant såvel latvisk-russiske politikere som aviser. Telegrafs holdning til forslaget kom tydelig fram da avisen i overskriften til saken parafraserte Soglasijas leder Janis Urbanovitsj: «9 мая нельзя сравнивать с днем памяти легионеров!» (Dubkov, 11.3.2009). Dette var en videreutvikling av argumentasjonsrekken som ble presentert i Telegraf i 2007⁶⁶, hvor det ble slått fast at 16. mars var en illegitim politisk konstruksjon. I kontrast til denne uttenkte markeringen, var den 9. mai derimot en virkelig feiring, en:

’Мировой праздник, который празднуется в том числе и у нас, а другое – надуманная дата, которая навязывается крохотной частью населения для внесения раздора во все общество. 9 мая для кого-то конец войны, для кого-то День Победы’ (Urbanovitsj, i Dubkov, 11.3.2009).

To dager etter markeringen gjengav Telegaf et radiointervju med en av Soglasijas representanter i Riga, hvor han, tross alt, kunne slå fast at: «Латвия не фашистский питомник, а свободная демократическая страна,» (Pimenov, i Fast, 18.3.2009).

Tsjas

2006: Tsjas har vært avisen med den gjennomgående bredeste og fylldigste dekningen av markeringen. Avisen har viet mye spalteplass til utspill fra de forskjellige partene i forkant av selve dagen, og til betraktninger rundt historien, og markeringens betydning. Samtidig har

⁶⁶ «16 марта 1944 года: шел обычный день войны» (Fedotov, 16.3.2007)

Tsjas' dekning vært sterkt knyttet til hvordan dagen faktisk har forløpt de enkelte årene: Hvordan myndighetene har håndtert markeringen, om dagen har vært fredelig, eller om det har kommet til sammenstøt. I 2006 utdypet avisen dette valget for sine lesere:

Мы все – свидетели истории, которая творится на наших глазах. Все, что мы можем сделать, - отразить этот день на наших страницах – таким, какой он есть. –Ваш Час (Redaksjonen (Tsj), 16.3.2006).

Avisen har anerkjent at den politiske eliten ikke lengre deltok i markeringene, og at blant andre presidenten oppfordret befolkningen til ikke å delta (ibid.). Dekningen dette året hadde åpnet med et intervju Tsjas hadde gjort med Latvias tidligere statsminister Indulis Emsis⁶⁷. Dette intervjuet er ganske representativt for Tsjas' dekning: Avisen har vært entydig negativ til feiringer den 16. mars, men det er som regel blitt skilt mellom selve legionærene, deres unge forkjempere, og den politiske eliten. Legionærdagen har dermed, i det minste ifølge Emsis, vært en 'forestilling' som kun har tjent radikale grupper og enkeltstående politikeres mål:

16 марта - это спектакль радикалов! Эмсис считает, что промосковские силы готовят провокации к 16 марта, а латышские националисты всячески им подыгрывают, чтобы «засветиться» перед выборами [...]: 'Они говорят: мы будем защищать наших легионеров. Кто мы? Это молодые ребята, которые ни в чем не участвовали и имеют проблемы с головой?' (Radionov, 1.3.2006).

Tsjas fulgte opp med å vie noen artikler til legionærenes radikale forkjempere og motstandere. Det var nok å forvente at avisen skulle forkaste de latviske nasjonalistiske bevegelsene. Det var mer overraskende at avisen viste seg også å være kritisk til flere av de 'russiske', 'venstreradikale', eller 'antifascistiske' organisasjonene – selv om Emsis tese om pro-Moskva-krefter ikke ble tillagt vekt. Tsjas gjengav nemlig en plakatkampanje som Soglasija hadde ført, hvor man på et stort bilde kunne se lederskikkelser i antifascistiske og nasjonalistiske grupperinger, oppslukt i en åpenbart vennligsinnet diskusjon på en parkbenk. Til dette hadde Soglasija skrevet en oppfordring til å avstå fra til og med å bivåne markeringene den 16. mars. Dersom man ønsket å se provokatører, burde man, ifølge Soglasija, heller studere dette bildet, og spørre seg hva de var blitt enige om. Tsjas bifalt denne vurderingen:

Плакат подчеркивает, что акции таких радикальных политиков [...] не имеют ничего общего с антифашизмом, [...] и доступно показывает, кто есть кто на крайних политических флангах страны, (Zjuravleva, 10.3.2006).

I intervjuet hadde Emsis avvist at de latviske nasjonalistene, som har medvirket til å stelle i stand disse skandalene den 16. mars, har gjort dette etter legionærenes ønske. Legionærene

---

⁶⁷ Fra partikoalisjonen De Grønne/Bondepartiet.

hadde så visst rett til å minnes sine døde, men dette måtte ikke gjøres til en politisk sak. For mange av dem var denne dagen slett ikke noe å feire:

'Мой отец был вынужден вступить в легион [...] Если он, как участник тех событий, считал, что этот день не следует отмечать, то почему я должен это делать? Ничего хорошего этот день не принес' (Emsis, i Radionov, 1.3.2006).

Dette var også en av konklusjonene i et innlegg fra den latviske historikeren Karlis Kangeris⁶⁸, som Tsjas gjengav. Kangeris, som har sittet i den latviske presidentens historiekommisjon, skilte mellom de latvierne som meldte seg frivillig i krigens første år, og de som ble tvunget inn i Legionen:

'В структуры полиции до конца 1942 года латыши вступали в общем добровольно. В 1943 году людей призывали принудительно, даже угрожая смертной казнью,' (Kangeris, i Vatolin, 16.3.2006).

Kangeris så den tvungne mobiliseringen til Legionen som de tyske okkupantenes verste forbrytelse mot latvierne. For historikeren var Legionen likevel uløselig knyttet til Waffen SS: «'Факт принадлежность латышских дивизии к структурам СС остается неизменным,» (ibid.). Legionen var inkludert i Nürnberg-dommen, mente Kangeris, selv om flertallet av soldatene nok burde være fritatt for skyld i henhold til unntaket i dommen. Han åpnet for at det også blant de utskrevne var enkelte som gjorde seg skyldige i krigsforbrytelser, men Legionen som sådan var ikke knyttet til spesifikke overgrep. Likevel var det ikke grunnlag for å heroisere Legionen som frihetskjemper:

'У утверждения, что легион сражался за свободу Латвии, нет никакого обоснования в исторических документах [...] Но есть другая истина – мифологическая. В нем жили и продолжает жить многие латышские легионеры. Эту истину каждый несет в своем сердце [...] Как мог день, важный для одной ветеранской организации, стать государственным днем памяти?' (ibid.).

Parallelt med Kangeris' forklaring, trykte Tsjas en artikkel med den lovende tittelen «Правда о латышском легионе СС,» (Fedoseev, 16.3.2006). Ifølge avisen var artikkelen basert på verkene til latviske historikere⁶⁹, for disse «часто пишут одно, а в латышских СМИ появляется совсем другое,» (ibid.). I artikkelen tilbakeviste Tsjas det avisen så som de viktigste mytene om Den latviske legionen⁷⁰. Blant annet pekte avisen på paradokset med de utskrevne frihetskjemperne:

Утверждение о борьбе легионеров за свободу рушится, сталкиваясь с тезисом о том, что

---

⁶⁸ Kangeris holdt innlegget på en konferanse med navnet *С кем и за что воевала Латвия во второй мировой войне?*

⁶⁹ Hvilke ble ikke nevnt.

⁷⁰ Ifølge avisen var dette at legionærene kun kjempet for et fritt Latvia, ut av patriotisme og fordi de var forferdet over kommunistenes forbrytelser; at Nürnbergdomstolen ikke dømte Legionen, eller om den gjorde det, så var det ut av frykt for Stalin; og at Legionen ble rettfærdiggjort av amerikanerne på 1950-tallet (Fedoseev, 16.3.2006).

Гитлер противоправно и принудительно создал легион СС. Получается, Гитлер заставил латышей сражаться за свободу Латвии, а сами они не хотели (ibid.)?

Selv om avisen var svært kritisk, så ble det anerkjent at mange av legionærene virkelig ikke var annet enn utskrevne ungdommer. Legionen var derfor kun en nasjonal tragedie, en skam, og ikke noe å feire. Tsjas gikk likevel lengre enn Emsis og Kangeris hadde gjort, og kritiserte glorifiseringen av Legionen som et forsøk på å omskrive historien.

I en artikkel på selve dagen, hevdet Tsjas at man stod ved et veiskille i 2006, men det var ikke klart hvilken vei det bar, hverken på kort eller lang sikt:

День «Х». Сегодня – 16 марта [...] По которому о нашей стране будет судить весь мир. Каким он будет? [...] Может, мы станем свидетелями агонии мифа о воинах вермахта, борившихся за свободу Латвии под гитлеровскими знаменами. А может, и дальше тихонько, исповоль – через школы, учебники истории, фильмы – будут насаждаться переписываться история Второй Мировой (Redaksjonen (Tsj), 16.3.2006).

Som tidligere nevnt, hadde latviske myndigheter i 2006 gjerdet inn Frihetsstatuen for å renovere den, like i forkant av 16. mars. Ifølge Tsjas var forbindelsen til Legionærdagen for åpenbar til at man kunne ta myndighetene på alvor når de hevdet at hendelsene ikke var forbundet (Radionov, 7.3.2006). Situasjonen hadde også også en annen uheldig parallell: «Устраивала же советская власть велопробег вокруг памятника Свободе в день депортации – 14 июня!» (Osinskaja, 2.3.2006). På selve dagen nektet et enormt politioppbud de marsjerende å komme bort til statuen, og det ble enkelte sammenstøt mellom de marsjerende, politiet og antifascister. Med overskriften «Порядок по-латвийский: Легионеров остановили. Нацизм не осудили,» (Zagorovskaja, 17.3.2006) pekte Tsjas på at de latviske myndighetene opptrådte hyklersk: De stoppet marsjen, men parlamentet forkastet en erklæring, som i praksis ville ha fordømt legionærene som nazister⁷¹. Avisen kalte likevel dagen for historisk, og ramset opp en mengde ting som hadde hendt for første gang. I sammendrag så hadde staten, under vestlig innflytelse, vendt seg mot legionærene og vist en sterk vilje til å hindre marsjen, symbolisert gjennom at politiet arresterte legionærene og ikke antifascistene. Dette kunne ikke tolkes som annet enn et godt tegn:

Станет ли вчерашний день поворотным для оценки истории Второй мировой в русле европейских ценностей? Наверно, не завтра. Но шаг к этому сделан (ibid.).

2007: Tsjas fortsatte også dette året å framstille situasjonen som sammensatt, og unngikk stort sett å skjære legionærene, og alle politikerne, over samme kam som de radikale organisasjonene. Tsjas' dekning åpnet med en kronikk av Janis Urbanovitsj fra Soglasija, hvor han oppfordret leserne til sammen med ham å «объявим день тишины,» (Urbanovitsj,

⁷¹ Se Vesti (2006-2007) om erklæringen.

1.3.2007). Budskapet var noenlunde likelydende med det han hadde gitt uttrykk for i Telegraf i 2006: Den 16. mars var en svart dag i den latviske kalenderen, som er blitt brukt av de nasjonalradikale for å forverre skillet i befolkningen (ibid.). Denne fortolkningen ble underbygget i en kronikk av den for «читателям «Часа» хорошо знакомое имя» Aleksandr Komarovskij. Komarovskij hadde slåss på sovjetisk side under krigen, både som partisan og offiser. Det er derfor interessant at heller ikke Komarovskij rettet kritikken mot selve soldatene. I virkeligheten, hevdet Komarovskij, var det snakk om selve «трагедия латышского народа. Формирование легиона – тягчайшее преступление германского нацизма,» (Komarovskij, 15.3.2007). Han hadde ingen problemer med å anerkjenne at legionærene håpet at Hitler ville gi dem et fritt Latvia etter krigen. Men hva soldatene mente og trodde hadde ingen betydning, for et selvstendig Latvia inngikk aldri i Hitlers planer, og hadde det ikke vært for tapene på Østfronten, ville aldri Legionen ha blitt dannet. Ifølge Komarovskij var en hyllest av Legionen som kvalitativt forskjellig fra det øvrige SS, også umulig, fordi «дело в том, что с самого начала в него были включены полицейские батальоны – каратели,» (ibid.).

Нельзя запретить отмечать свой памятный день и помянуть павших однополчан, но эти мероприятия должны бы проходить без демонстративных шествий к памятнику Свободе – святыне нации. Цветы погибшим возлагать полагается на кладбище (ibid.).

Ifølge Komarovskij var de virkelig skyldige i første rekke de som hadde spredd myten om at Legionen sloss for Latvias selvstendighet. Han hadde også lite til overs for den unge generasjonen av nasjonalister, som var «вырошая и воспитанная на пропаганде, воснейшей легионеров на пьедестал героев,» (ibid.). Disse lokale nasjonalistiske grupperingene ble entydig fordømt hos Tsjas, enten de var hvitsnippnasjonalister eller rene (ny)nazister. De sistnevnte var som regel lojale mot den latviske staten, men snakket gjerne «пиджин-рашен» seg i mellom, og var ikke et utelukkende etnisk latvisk fenomen:

Рост численность этих последних идет одинаковым темпами, как за счет латышей, так и за счет русскоязычных молодых людей. Речь – о маргиналах нового поколения, учащихся в интегрированных школах (Marakhovskij, 7.3.2007).

De (nasjonal-) radikale har ifølge Urbanovitsj og Tsjas levd av og for konflikten rundt Legionærdagen, og ville miste sin betydning om man ikke viet dem oppmerksomheten de ønsket. Det var litt uklart om antifascistene skulle forstås blant disse radikale, da det ikke ble rettet direkte angrep mot dem i Tsjas dette året. Avisen slo likevel fast at ordensmakten hadde en vanskelig oppgave i å hindre sammenstøt, uten å bryte med demokratiske friheter. For antifascistene, som ikke hadde de samme begrensningene, erklærte på en pressekonferanse at de ultraradikales marsj ville bli stoppet, «при любых обстоятельствах»:

[Они] считают, что демократическое право на шествия и собрания не распространяется на сторонников нацизма, который представляет абсолютное зло, (Vatolin, 7.3.2007).

I kontrast til dette synet, gjaldt Urbanovitsj' anmodning om å avstå fra demonstrasjoner alle parter: «Самый лучший ответ национал-радикалам – это 9 Мая показать всем, как Латвия отмечает великий день освобождения от нацизма,» (Urbanovitsj 1.3.2007). Den samme holdningen kom for dagen da Tsjas trykket et åpent brev⁷² fra ledelsen for en latvisk organisasjon, som samler veteraner som kjempet mot Hitler. Disse ønsket å bli anerkjent for sin rolle under krigen, men krevde ikke at myndighetene skulle gripe ytterligere inn mot legionærene (LAKTSA, 13.3.2007). Dette synet fant bred gjenklang i Tsjas' dekning. Ifølge avisen bedrev de radikale bevegelsene og politikerne farlige spill med fortiden, men til syvende og sist var de ikke betydningsfulle, for de fant ingen gjenklang i den øvrige befolkningen:

Дело осталось за малым - чтобы молодая коричневая поросль в лице организаций, название которых не хочется даже называть, поняла - фашизм окончательно вышел из моды и что свободу нашей общей родины отстаивали другие (Redaksjonen (Tsj), 17.3.2007).

Det tydeligste beviset på dette var selve markeringen, hvor alle tilstelningene dette året var blitt tillatt, noe som ifølge Tsjas, var «en liberalisme man aldri før hadde sett». Med artikkelen «Власть показала свою власть,» roste avisen ordensmakten for hvordan markeringen ble håndtert:

Министр внутренних дел Ивар Годманич [...] и его подчиненные в погонах и без – стали главными героями вчерашнего дня. Он обещал не допустить столкновений. И не допустил (ibid.).

Samtidig pekte Tsjas på at makthaverne likevel ikke lenger hverken deltok i, eller støttet, den offentlige markeringen av Legionærdagen. Avisen anerkjente også at dette ikke var en selvfølge:

До вчерашнего дня власть прошла большой путь – от объявления дня legionера памятным днем в 1998 и участия министров и депутатов в шествии к Милде (ibid.).

Dette var likevel ikke den eneste holdningen som kom til uttrykk i Tsjas. Avisen trykte også en pressemelding fra en Zaptjisel-tilknyttet organisasjon, Okrol, hvor den 16. mars i Riga ble sammenlignet med karnevalet i Rio-de-Janeiro. I motsetning til Telegrafs leder fra samme år, hvor denne parallellen også ble trukket, så syntes Okrol ikke at det var det spor festlig:

'Но если для Бразилии их ежегодный карнавал – предмет гордости, то для Латвии – непрекращающийся позор,' (Okrol, i Redaksjonen (Tsj), 13.3.2007).

Organisasjonen la ansvaret på det latviske parlamentet, og kom med krav om at myndighetene

---

⁷² Brevet var adressert til Latvias president, statsminister, og leder for parlamentet, som alle ble takket for sine uttalelser.

ikke bare skulle stoppe «ежегодный балаган нацистов,» men at de også skulle forby alle organisasjoner som populariserte og heroiserte handlingene til den «преступного легиона Waffen SS,» (ibid.).

2008: Tsjas satte heller ikke i 2008 likhetstegn mellom de radikale nasjonalistene, som levde av og for den 16. mars, og den latviske politiske eliten, som først og fremst var opptatt av regjeringsmakten, og ikke ønsket skandaler. Det hadde derfor vekket oppsikt da Rigas borgermester Janis Birks meddelte at han ville delta i markeringen den 16. mars. Selv om Birks tilhørte det nasjonalkonservative partiet Fedreland og frihet, var det svært uventet:

В последние годы латвийские политические деятели и должностные лица старательно игнорировали мероприятия 16 марта (Radionov, 12.3.2008).

Skandalen var allerede et faktum, men at det skulle få noen videre betydning for forholdet til Russland eller andre land, var tvilsomt, ifølge både fagfolk og politikere (ibid.). Og da Birks til syvende og sist ikke dukket opp, tolket Tsjas det som en seier for den sunne fornuft (Redaksjonen (Tsj), 17.3.2008). Da markeringen foregikk uten videre oppstandelse, viet Tsjas den heller ikke mer enn én kort artikkel, hvor avisen meldte at den hadde foregått «без драк, но со свистом,» (Redaksjonen (Tsj), 17.3.2008).

Men selv om de nasjonalradikale hadde liten oppslutning, og myndighetenes håndtering av Legionærdagen var akseptabel, så var det, ifølge Tsjas, likevel grunn til uro. Tidlig i mars 2008 syntes den russiske/antifascistiske siden å ha vunnet en stor seier, da den selverklærte nynazisten Andris Jordans ble dømt til fengselsstraff, for å ha uttalt at jøder og sigøynere ikke er mennesker, og at en etnisk rensing hadde vært en ideell løsning på det problemet. Dommen ble først presentert som et «Стоп-сигнал для нациков» (Sergejeva, 7.3.2008), en overskrift Tsjas tok fra representanter for Soglasija. Likevel ble domfellelsen problematisert i en senere artikkel i avisen, hvor det ble stilt spørsmål om det virkelig var en seier å få Jordans fengslet. Den nynazistiske strømmingen som Jordans hadde stått for var riktignok farlig, men var - som Tsjas tidligere hadde gitt uttrykk for - et marginalt og kriminelt element som ingen moderne stater støtter:

Но есть и другая форма – если не нацизма, то крайнего национализма. Ее поклонники не играют со свастикой и не цитируют Геббельса. Они просто переняли идею о безусловном превосходстве одного народа – в данном случае латышского (Giljman, 12.3.2008).

Det faretruende spørsmålet var derfor om dommen mot Jordans kom til å bli en symbolhandling som latviske politikere kunne vise til dersom de ble kritisert for å føre en reelt nasjonalistisk politikk (ibid.). I en omtale av en forestående bok, om de latviske

politibataljonene og utryddelsen av jødene i Rezekne-distriktet, kom det fram at dette var en reell mulighet:

Слышим сегодня и такое мнение: зачем, дескать, опять поднимать эту тему 16 марта? Слава богу, официальный «эсэсовский праздник» у нас отменили, власти, как могут, стараются «смазать» негатив и убрать неонацистов с глаз подальше. Да, после громкого международного скандала наша элита была вынуждена пойти на попятную, но принципиально это ничего не изменило: те же партии у власти, те же политики, что голосовали в свое время за «день памяти легиона», остались на своих постах (Matjusenok, 17.3.2008).

2009: De latvisk-russiske avisenes dekning har vist et skille mellom de to russiske partiene, Zaptsjel og Soglasija. Dette fikk sitt tydeligste uttrykk i en artikkel i Tsjas, hvor avisen, på bakgrunn av uttalelser fra antifascistene, dro slutningen at «16 марта: противостояние не исключено,» (Vatolin, 13.3.2009). Med tanke på markeringen så delte de to partiene seg på om man skulle protestere mot den eller simpelthen ignorere den. Zaptsjels posisjon var klar: «'[Позиция] ЗаПЧЕЛ [...] заключается в жестком противостоянии любым проявлениям неонацизма и русофобии,» (Rafalskij, i Vatolin 13.3.2009). Soglasija oppfordret derimot igjen til å avstå fra alle demonstrasjoner. Selv om partiet, ifølge Nil Usjakovs, hadde forståelse for aktivistene, så var den aktive motstanden likevel unyttig, fordi:

'местные радикалы живут только за счет внимания со стороны общества и СМИ. Их хлеб - противостояние, которое показывают потом на экранах телевизоров. Если бы 16 марта никто не обращал внимания на небольшую группу людей, отмечающих день легионера, то через пару лет эти радикалы стали бы выглядеть как городские юродивые' (Nil Usjakovs, i Vatolin 13.3.2009).

Denne holdningen bygger, som vi har sett, på oppfatningen at den 16. mars ikke er en *virkelig* minnemarkering, men en politisk konstruksjon. Usjakovs utsagn var tvetydig når det kom til hvem som inngikk i de «lokale radikale» som levde av mediernes oppmerksomhet var dette kun de som gikk på legionærenes side, eller kunne det også inkludere antifascistene? Tsjas hadde i en tidligere artikkel i hvert fall bemerket at begge parter reagerte da byrådet forbød alle tilstelninger 16. mars:

Похоже, что решение столичных властей нарушило планы многих политических организаций, для которых 16 марта – одна из возможностей заявить о себе в полный голос... (Radionov, 10.3.2009).

Tsjas' dekning tyder også på at representantene for det aktivistiske Zaptsjel følte seg truffet. En representant for partiet kalte Soglasijas innstilling både moralsk uholdbar, og svært farlig:

Призыв к игнорированию преступной фашистской идеологии свидетельствует о равнодушии и попустительстве по отношению к происходящему в стране' (Rafalskij, i Vatolin 13.3.2009).

På selve dagen viste det seg at ingen hadde tatt byrådet avgjørelse på alvor. Det eneste som, ifølge Tsjas, minnet om at markeringen ikke var blitt tillatt, var at prosesjonen et par ganger

ble stanset av politiet, som krevde at deltakerne senket bannerne:

Правда обошлось без стычек и открытого противостояния, чего очень боялся столичный мэр Янис Биркс, еще вчера утром заявивший, что могут быть жертвы... Жертв, слава всевышнему, не оказалось (Vatolin og Pivovarov, 17.3.2009).

Overfor de latviske nasjonalistene var Tsjas åpent hånende. Samtidig ble det understreket at latvierne ikke har sluttet mannsterke opp om de høyretradikale – her ved Raivis Dzintars og partiet Visu Latvija – selv om politiet og journalistene har tatt dem på alvor:

Около полудня к Домскому собору начали сходитьсь Райвис Дзинтарс и его команда. Традиционно попели народные песни про то, что они вырастут «сильными и смелыми»... Про «умных» в песне не было ни слова. Журналистов и полиции собралось в две раза больше, чем самих националистов (ibid.).

Antifascistene var på sin side lett gjenkjennelige, men de hadde i enda mindre grad enn de latviske nasjonalistene klart å mobilisere til bred støtte i befolkningen. Tvert i mot: De var få og lite aktive:

Возвращение «полосатых»: Ответ антифашистов проявился в лице нескольких десятках протестующих [...] на многих георгиевские ленточки, на некоторых полосатые арестантские шапочки (ibid.).

Mesteparten nøyde seg med å protestere høyløyt, mens tre aktivister/politikere med kjente navn for et latvisk-russisk publikum – Koren, Gontsjarov og Dergunov – ble arrestert etter å ha gått i veien for prosesjonen: «Вот, собственно, и весь протест. (ibid.).

Langt mer alvorlig enn denne markeringen var likevel Ny Tids forslag om at også tilstelninger på 9. mai burde kunne forbys på samme grunnlag som den 16. mars. Tsjas' reaksjon på dette kom klart fram: «Но у кого может повернуться язык сравнивать две эти даты в истории!» (Radionov, 11.3.2009). Bakgrunnen for forslaget var, ifølge avisen, nokså enkel, og viste at dagens håndtering av den 16. mars var en seier for den russiske delen av befolkningen:

Правые боятся Дня Победы [...] Многие правые политики негативно восприняли запрет на проведение шествия легионеров «Ваффен СС» в Риге 16 марта. Они не скрывали своего разочарования, ведь для многих местных политиков 16 марта было «ответом 9 мая», а теперь получается, что «эти русские снова победили...» (ibid.)

Selv om avisen kunne melde at selv om mange av høyresidens politikere ønsket å 'slå tilbake', så var reelle skritt likevel usannsynlige. Opptøyene i Estland hadde, ifølge en kilde i regjeringen, vist at de russiskspråkliges forhold til 9. mai var for sterk. Heller ikke hverken representanter for antifascistene, Soglasija eller en latvisk historiker trodde at forslaget var noe annet enn en provokasjon og valgkampskyts, ifølge Tsjas. Ifølge dem var det et latvisk partis forsøk på å vise at det ikke var mindre nasjonal-konservativt enn et annet tilsvarende

parti. Slik utdypet en talsmann for Soglasija at uttalelsen kun var en bøllete provokasjon (хулиганство), og forsøk på å skape skandale:

Тысячи, даже десятки тысяч людей со всей Латвии приходят 9 мая к памятникам войнам-освободителям. Очень много советских солдат пали в боях за освобождение Латвии. Никто в мире, за исключением отдельных латвийских горе-политиков, не пытается пересмотреть итоги Второй мировой войны... [...] Вряд ли этой партии удастся добиться запрета мероприятий у памятника – в противном случае это приведет к международному скандалу в масштабах ЕС (ibid.).

Igjen ser vi hvordan Ny Tids forslag ble avvist som en provokasjon på det grunnlag at den 9. mai var en *virkelig* markering, som i Latvia alene blir feiret av titusener av mennesker. Og i motsetning til den politisk konstruerte 16. mars, så har den også støtte i verdensbefolkningen.

Kapittel 6: Konklusjoner

We, thus, see that the logic of equivalence is a logic of the simplification of political space, while the logic of difference is a logic of its expansion and increasing complexity (Laclau og Mouffe 2001: 130).

I denne oppgaven har jeg sett på hvordan minnet om Den andre verdenskrig er blitt ivarettatt blant den russiskspråklige minoriteten i Baltikum, sett opp i mot hvordan det har blitt ivarettatt i Russland. Dette har jeg gjort ved å analysere den russiskspråklige pressedeckningen i de to landene av to begivenheter, hvor en russisk-patriotisk versjon av historien er blitt utfordret av en baltisk-patriotisk versjon. Begge disse versjonene har hovedsakelig vært organisert rundt de samme historiske forankringspunktene⁷³, men konklusjonene er direkte motstridende⁷⁴.

Siden det er få tegn til at den russiske minoriteten vil forlate Latvia *en masse*, så er det av interesse hvordan de har forholdt seg til de store stridsspørsmålene, og her, mer spesifikt, historien. For, som jeg antydte i de første kapitlene, bør det ikke tas for gitt at det vi kaller den russiske, eller russiskspråklige befolkningen i Latvia i alt og ett står for de samme synspunktene som Russland. Selv om denne minoriteten er blitt behandlet svært grundig, i et mangfold av studier, så vil jeg hevde at minoritetens forhold til krigshistorien som regel er blitt tatt for gitt: I den grad den latvisk-russiske befolkningen har vært opptatt av historien, så har de støttet Russlands syn.⁷⁵

Utgangspunktet for denne oppgaven har vært et annet, nemlig at tilhørighet til forskjellige land kan gi forskjellig perspektiv på, og fortolkninger av viktige begivenheter. I konflikter mellom Russland og de baltiske statene, er den russiskspråklige befolkningen blitt stilt overfor motstridende krav som har påført dem en slags identitetskrise. Ved å sammenligne den russiskspråklige pressedeckningen i Latvia med den i Russland, har jeg sett hvordan den latvisk-russiske debatten har forholdt seg til disse motstridende kravene. Som forklart i kapittel 3, gir denne tilnæringsmåten naturligvis ikke noe klart svar på hva de enkelte ”russerne” (det være seg i Russland eller Latvia) mener og føler om den felles baltisk-russiske

---

⁷³ De baltiske statenes inntredelse i Sovjetunionen, De baltiske legionene, Den røde armé, Nürnberg-dommen.

⁷⁴ I en latvisk-patriotisk versjon ble, for eksempel, Latvia okkupert av Sovjetunionen, Legionen ble dannet med tvang, Legionærene ble frikjent i Nürnberg-domstolen, som anerkjente at de kjempet for et fritt Latvia, og Den røde armé (og de sovjetiske immigrantene) var okkuperter. I en russisk-patriotisk versjon trådte Latvia derimot frivillig inn i Sovjetunionen, Legionen bestod av frivillige nazister og ble ugjenkallelig fordømt som en del av Waffen SS, mens Den røde armé befridde Latvia fra fascismen.

⁷⁵ Interpretations of local history usually follows ethnic lines with Russians on one side and the Baltic peoples on the other [...] The Latvia-Russians usually defend the Russian interpretation of history, (Malmlöf 2006: 35, 79).

historien. Dette har da heller ikke vært målsettingen: Målet har vært å se hvordan minnet om Den andre verdenskrig er blitt ivaretatt i den offentlige debatten blant minoriteten og i dens historiske hjemland, og hvordan de nåtidige begivenhetene er blitt relatert til, og forklart ved hjelp av dette minnet.

Selv om jeg har sett få tegn til en idyllisering av Sovjetunionen (og av Molotov-Ribbentrop-pakten), har jeg ikke funnet noen eksplisitt kritikk eller problematisering av den sovjetiske framstillingen av Den røde armé eller de røde partisanene, med unntak av hos Novaja (se nedenfor): Hos de øvrige avisene framstod de sovjetiske veteranene kun som ”krigerfrigjørerne” som befridde Europa fra fascismen. Så vidt jeg kan se, understreket dekingen at minnet om krigen – symbolisert ved Seiersdagen – virkelig har framstått som et forenende element for russerne på tvers av landegrensene. Det skal vi komme tilbake til mot slutten av kapittelet.

Med unntak av Novaja, så har alle avisene jeg har studert, vært negative til både fjerningen av krigsminnemerket i Tallinn, og prosesjonen til minne om legionærene i Riga. Ingen av disse viste forståelse for at de estiske myndighetene gikk til det skritt å flytte Bronsestatuen og gravene, i det minste på den måten det ble gjort. Og ingen av avisene har akseptert forestillingen om at de latviske legionærene kjempet for Latvias frihet og derfor fortjente å bli hyllet for dette. I det hele tatt har jeg ikke funnet noen eksempler på at en baltisk-patriotisk versjon av Den andre verdenskrig er blitt framsatt uten å bli avfeid, enten gjennom motsvar, eller ved å bli gjengitt i ironiske vendinger, annet enn hos Novaja. Selv om de latvisk-russiske avisene har gitt uttrykk for å ha forståelse for at krigen har vært problematisk for balterne, så var det kun Novaja som aksepterte at Baltikum ble okkupert av Sovjetunionen.

Dette betyr likevel ikke at de andre avisene nødvendigvis framsatte de samme påstandene: Det viktigste skillet lå, så vidt jeg kan se, i hvordan de ulike mediene har forholdt seg til motparten i konfliktene, altså den baltiske siden, med tanke på både krigsepoken og samtiden. Og (delvis) som en følge av dette, på hvordan de har forholdt seg til de såkalte forkjemperne for et radikalt russisk/antifascistisk syn. Dette skillet, som jeg vil hevde at skiller Rossijskaja, Komsomolskaja og Vesti, fra Telegraf og Tsjas, har primært fulgt to ”bruddlinjer”: Hos de første har jeg funnet en *konsoliderende*, eller forenklende framstilling, dominert av *kjeder av likhet*, hvor situasjonen forstås som en kamp mellom to leire, hvor ”de som ikke er med oss, er mot oss”. Her følger et syn på motparten som hovedsakelig illegitime *fiender* (les: nazister), som man må motarbeide gjennom aksjoner, boikotter og lignende. Hos de siste har jeg derimot funnet en mer *differensierende*, eller utdypende framstilling, dominert av *kjeder*

av forskjell, hvor et mangfold av grupperinger trer fram: Skjønt fiendene (nazistene) ikke forsvant helt, har betydningen deres blitt nedtonet, eller latterliggjort, mens den latviske majoriteten og høyresiden har blitt framstilt som legitime, dog nasjonalistiske, *motstandere* som bør bekjempes gjennom å vinne politisk innflytelse (Laclau og Mouffe 2001: 127-130; Torfing 1999: 96-98, 121-126).

Slik det går fram av avisenes dekning, har dette skillet også en klar parallell i forholdet mellom de to største latvisk-russiske partiene, Zapsjel og Soglasija: Protestpartiet Zapsjel har vært en forkjemper for den forenkende og aktivistiske fortolkningen som er blitt hørt fra russiske politikere, hvor det er et sterkt skille mellom *de gode* og *de onde*; mens Soglasija, som har forsøkt å favne på tvers av det etniske skillet, har utdypet bildet av partene i konflikten: Den latviske legionen var en tragedie, men de var ikke nødvendigvis krigsforbrytere alle som en, det er politikerne som har spredd myten som har forgiftet de unge sinn, men disse er ikke nødvendigvis nazister for det, osv.

Novaja står derimot i en særstilling. For det første dekket den ikke Legionærdagen i det hele tatt. Og selv om den muligens stod for den klarest differensierende linjen i dekningen av Bronsenatten, så kom den til så vidt andre konklusjoner enn de andre avisene, politikerne og partiene, at den hører hjemme i en egen kategori.

Samtidig har det vært et skarpt skille mellom avisene i Russland og Latvia, når det kom til hvor omfattende dekningen av situasjonen i de baltiske statene var. Alle de tre latvisk-russiske avisene hadde konsekvent en omfattende dekning av begge begivenhetene, mens de tre russiske avisenes dekning varierte i mye større grad. Dette gav derimot ikke et klart brudd mellom den konsoliderende/differensierende dimensjonen: I enkelte sammenhenger gav Vesti uttrykk⁷⁶ for å se hendelsene fra et annet, og noe mer differensierende ståsted enn Rossijskaja og Komsomolskaja, men Vestis dekning avvek likevel ikke grunnleggende fra den konsoliderende linjen, hvor de baltiske aktørene framstod som én fiende med illegitime krav. Den skilte seg dermed ut fra de to andre latvisk-russiske avisene, som gav et mer utdypende bilde av de baltiske partene. På bakgrunn av dette vil jeg hevde at avisene kan deles inn i tre grupper, etter hvilken linje de har ført, mens de russiske og latvisk-russiske politikerne som har fått uttale seg, kun har støttet posisjonene til to av disse gruppene:

---

⁷⁶ Vesti gav uttrykk for bekymring for om hele Baltikum ville måtte svare for Estlands handlinger, holdt en innsamlingsaksjon til støtte for de arresterte i Estland⁷⁶, og var tidvis mer sympatisk innstilt til legionærene.

- En forenklende, russisk-patriotisk linje: Rossijskaja, Komsomolskaja, Vesti – Zapsjel, og russiske politikere
- En differensierende, russisk-patriotisk linje: Telegraf, Tsjas, (Vesti) – Soglasija
- En differensierende, Russland-kritisk linje: Novaja

Gruppe 1: Rossijskaja, Komsomolskaja, Vesti

Rossijskaja og Komsomolskaja har stått for det klareste uttrykket for en konsoliderende, eller forenklende utgave av historien, hvor latvierne og esterne er blitt stilt kollektivt ansvarlige for overgrepene under Den andre verdenskrig. I denne fortolkningen har det vært lite rom for å utdype og nyansere bildet av balterne som sloss på tysk side under krigen: Tvert i mot har avisene opphevet, eller ignorert skillene som historikere har satt, mellom de som meldte seg frivillig til tjeneste i krigens første år⁷⁷, og de som ble utskrevet med tvang da Østfronten vaklet. Ifølge disse avisenes dekning framstod alle balterne som nazister, fordi hendelsene i Den andre verdenskrig er blitt komprimert til den grad at alle er skyldige i alt. Spesielt gjaldt dette legionærene, som kun eksisterte kollektivt som 'Hitlers forsvarere.' Dette innebar også at enhver som ytte dem motstand, var en helt, veteranene fra Den røde armé var kun de heroiske 'frigjørerne.' Denne forenklede linjen har også vært dominerende i avisenes dekning av de post-sovjetiske begivenhetene: På Legionærdagen har latvierne hyllet nazister, mens esterne forsøkte å vaske vekk historien om de sovjetiske frigjørerne på Bronsenatten.

Skjønt Vesti til tider har nyansert bildet av de latviske legionærene og dagens latviske myndigheter, så har den overveiende gitt uttrykk for å dele Rossijskajas og Komsomolskajas enkle og kompromissløse linje. Dette kom også tydelig fram i dekningen av Bronsenatten, som alle de tre avisene gav klare svar på hvordan burde forstås: Myndighetene i Estland oppførte seg så skammelig og spottende at det oppstod opptøyer, da (det russiske) folket reiste seg i protest. Og myndighetene viste sitt sanne, autoritære ansikt da de slo hardt ned på statuens forsvarere. Spesielt Komsomolskaja, men også Rossijskaja og delvis Vesti hadde dermed klare oppfatninger om hvordan opptøyene burde forstås: Det var en stor oppstand mot det estiske regimet, og selv om ødeleggelsene var beklagelige, så var de rettferdiggjort som et svar på estiske myndigheters bespottelige handlinger. Ved å knytte vandalene sammen med demonstrantene under fellesnevneren '[statuens] forsvarere' kom Bronsenatten dermed til å stå som et heroisk symbol på forent russisk motstand mot estiske myndigheters overgrep.

---

⁷⁷ Det er naturligvis heller ikke slik at alle som meldte seg frivillig til tysk tjeneste, uavhengig av tidspunkt, selv utførte overgrep eller krigsforbrytelser, men Nürnberg-dommen er klar på skillet tvang/frivillighet.

Mens Rossijskaja gjengav flere oppfordringer til boikott av Estland, gikk Komsomolskaja til det skritt selv å føre en boikottkampanje. Skjønt Vesti ønsket internasjonal fordømmelse av Estland, oppfordret avisen ikke til boikott, slik heller ikke de andre latvisk-russiske avisene gjorde (se nedenfor).

I likhet med EU Russia Centre (2008) har jeg funnet at disse avisene, med støtte i russiske politikere, ikke bare raste mot Estland og dets amerikanske *patron*, men utvidet siktet til også å inkludere de vesteuropeiske landene. I denne kritikken ble Bronsenatten, gjennom Europas manglende støtte til det russiske synet, knyttet til en forestilling om en større internasjonal urettferdighet, doble standarder og Russland-fiendtlighet.

De tre avisenes dekning gav klare svar på hvordan Latvias deltakelse i Den andre verdenskrig, og dagens markering bør forstås: Siden legionærene kjempet under svastikaen, til Hitlers forsvar, så er Legionærdagen kun en hyllest til latviske nazister fra deres yngre støttespillere, men med stilltiende støtte fra den politiske eliten. I denne fortolkningen var motstand ikke bare ønskelig, men også nødvendig, fordi ytringsfriheten ikke gjelder glorifisering av nazismen. Rossijskajas og Komsomolskajas dekning av Legionærdagen kan likevel tyde på at de har snudd kappen etter den russiske, utenrikspolitiske vinden. Selv om ingen av de tre avisen avvek kraftig fra den forenkende linjen, så har Vesti dekket dagen grundig i alle år, mens Rossijskajas og Komsomolskajas dekning har vært mer variabel: Komsomolskaja dekket knapt hverken Latvia generelt eller markeringen spesielt i 2006-2008, men ble så ytterst kritisk i 2009. Rossijskajas var på sin side svært kritisk til markeringen i 2006, men viet den ingen oppmerksomhet i 2007. Tvert i mot ble det understreket at forholdet til Latvia var på bedringens vei, mens problemet lå i Estland. Og i 2008 la avisen så vekt på at myndighetene hadde distansert seg fra markeringen. Denne positive trenden ble derimot brutt i 2009, da Rossijskaja fordømte det de kalte en storstilt forfølgelse av antifascister fra latviske (og estiske) myndigheters side, og det ble hevdet at arrestasjonen av antifascistene og markeringen av Legionærdagen bare var symptomer på at Latvia og Estland forsøkte å omskrive historien.

Rossijskaja og Komsomolskaja gav et nesten like forenklet bilde av de baltiske antifascistene og venstreradikale, som de gav av de høyre-radikale, bare med motsatt fortegn. De spilte en heroisk rolle, spesielt i forbindelse med Bronsenatten, men selv om avisene tydelig delte deres standpunkt, slapp de selv sjelden til⁷⁸. Vesti gav derimot både Zaptsjels representanter og

---

⁷⁸ Et viktig unntak var brevet fra lederne for en håndfull ulike baltiske, antifascistiske organisasjoner, som Komsomolskaja trykte i 2009.

antifascistene omfattende plass til å forfekte sitt standpunkt, og hvor deres argumenter gikk igjen i størst grad i avisens egne artikler og kommentarer. Vesti har også ved flere anledninger trykket intervjuer med representanter for antifascistenes ideologiske motstandere, de latviske høyreradikale partiene og bevegelsene. Disse intervjuene kan ikke ha bidratt til å øke sympatien for de marsjerende hos Vestis lesere.

Rossijskaja, og Komsomolskaja har skrevet lite om den baltisk-russiske befolkningen. Foruten antifascistene, er de blitt framstilt som en passiv, delvis undertrykt, og uenig del av den latviske befolkningen. I to artikler om ikke-borgerne i Latvia i 2006, nyanserte Komsomolskaja synet: Der kom det fram at de latviske russerne følte seg annerledes enn russerne i Russland. Dette gjaldt heller ikke bare de som hadde tatt latvisk statsborgerskap, også ikke-borgerne delte en oppfatning, som grenset til frykt for det historiske hjemlandet. Artiklene var uvanlig nyanserte, og ikke uten brodd mot den latvisk-russiske befolkningen: Disse var, ifølge Komsomolskaja, hverken latviere eller russere, men levde fortsatt mentalt i Sovjetunionen, og de brød seg ikke det minste om hverken marsjerende SS-soldater i Riga eller drap på tadsjiker i Moskva. Det eneste som egentlig forente dem, som russere og sovjetborgere, var minnet om Seieren, og markeringene den 9. mai i Tallinn og Riga stilte de fleste byer i Russland i skyggen. Også Vesti framstilte de baltiske russerne som passive: Det var kun antifascistene som forsvarte minnet om de sovjetiske soldatene som befridde Europa fra fascismen. Samtidig var nok Vesti avisen som klarest trakk linjene mellom den baltiske integrasjonspolitikken og historiekonflikten:

Если требовать от русскоязычных в Эстонии и Латвии признать своих отцов, дедов и прадедов оккупантами, а не борцами с фашизмом, если требовать от них признать легионеров СС героями и борцами за свободу, то такая «политика интеграции» действительно обречена на крах, (Elkin, 30.4.2007).

Gruppe 2: Telegraf, Tsjas (Vesti)

Telegraf og Tsjas' dekning av både dagens hendelser, og av krigshistorien, var preget av en differensierende, eller utdypende framstilling. Hos disse avisene er spesielt den latviske siden, men også de russiske/antifascistiske aktørene, blitt nyansert i mye større grad enn hos avisene i gruppe 1.

Også hos Telegraf og Tsjas var veteranene fra Den røde armé utelukkende 'befrierte fra fascismen.' Sovjettiden ble i det hele tatt lite diskutert hos disse avisene, og hva gjaldt spørsmålet om Latvia ble okkupert eller ikke, så framstod det som et ikke-tema. De delte også oppfatningen at det var de estiske myndighetenes skyld at det gikk som det gikk i Tallinn, og at utfallet attpåtil var ønskelig fra myndighetenes side. Tsjas var mest kritisk, og mest tilbøyelig til å bruke termer som gravrøveri, men begge avisene la størst vekt på det politiske

aspektet, på hvor korttenkt myndighetene hadde handlet. Det å flytte et minnesmerke eller noen graver var i seg selv heller ikke uhørt. Selv om det ikke var noen tvil om at estiske myndigheter hadde opptrådt tåpelig, kynisk og galt, så ble integriteten til de russiske politikerne som kritiserte Estland så kraftig, også trukket i tvil.

Begge avisene anerkjente demonstrantene som protesterte mot fjerningen av monumentet som '[statuens] forsvarere'. Men de satte også skiller mellom disse forsvarerne og folkemengden som gikk amok i Tallinn: De sistnevnte var rene vandaler, noe som ble bekreftet av at ødeleggelsene virkelig tok til da utestedene stengte, og av at opptil en tredjedel av de arresterte var etniske estere (som man ikke kunne forvente skulle forsvare Bronsestatuen). Dermed kom opptøyene ikke til å bli sett som noen stor motstand mot estiske myndigheter, men som en skam for Estland, og det ville heller ikke komme noe godt ut av dem.

Ingen av disse avisene tok et klart standpunkt til om Estland "fortjente" en eventuell boikott eller staffereaksjoner fra Russland, men det var ingen tvil om at en eller annen form for reaksjon ville komme. Og, som Latvia tidligere hadde erfart: Den russiske propagandamaskinen var blant de mektigste i verden, og det var vanskelig å slippe unna om man først var blitt et mål. Begge avisene (og Vesti⁷⁹) var klare på at eventuelle reaksjoner mot Estland også kunne komme til å skade Latvia. For selv om landene er forskjellige – og til tross for at sjansen for at noe lignende kunne hende i Latvia var minimal – så er de ikke nødvendigvis blitt oppfattet som det i Russland. Likevel: Selv om russerne hadde et forenklet syn på Baltikum, så var det bilaterale forholdet mellom Latvia og Russland, ifølge Tsjas, blitt såpass mye bedre at Bronsenatten kunne være en anledning for Latvia til å skille seg ut.

Telegraf og Tsjas avstod også fra å likestille Estland med Europa. I deres dekning av Bronsenatten og Legionærdagen framstod Europa, og ikke minst europeiske verdier – ytringsfrihet, forsamlingsfrihet, demokrati (medbestemmelsesrett) – oftere som idealer de baltiske myndighetene har forrådt, enn som noe galt i seg selv. Begge avisene la også stor vekt på at i Europa ble krigsmminnesmerker sett på som ukrenkelige, noe som ikke kunne sies å være tilfelle i Russland.

I dekningen av Legionærdagen har Telegraf og Tsjas som oftest skilt mellom de mer eller mindre frivillige grupperingene som ble dannet i krigens første år, og Legionen, som primært ble dannet gjennom tvangsutskrivning: Dannelsen av Legionen er snarere blitt sett på som en tysk forbrytelse og en tragedie for det latviske folket, enn som noe latvierne er skyldige i. En

---

⁷⁹ Vesti oppfordret ikke til boikott, men til å hjelpe de arresterte demonstrantene.

faktor som har bidratt til dette har vært at Telegraf og Tsjas oftere gav moderate latviske politikere og historikere anledning til å uttale seg om begivenhetene, både fortidige og nåtidige. Det er nok liten tvil om at deres framstillinger har vært mer spiselige for et russisk publikum enn Vestis intervjuer med antifascistenes høyreradikale fiender. Men skjønt Legionen primært kjempet ved fronten, og selv om flertallet av legionærene nok ikke var skyldige i krigsforbrytelser, så er det, ifølge deres dekning, ikke aksept i Latvia for å forherlige Legionen: Selv om Legionen og dødsskvadronene i utgangspunktet var forskjellige fenomener, så ble de tidligere grupperingene over tid absorbert inn i Legionen. Og selv om soldatene nok kan ha følt seg som frihetsforkjempere, så var det i og for seg likegyldig, da tyskerne ikke hadde planer om et fritt Latvia. Dermed brøt Telegraf og Tsjas med den forenklete versjonen, hvor alle latviere hadde skylden for alt, men uten å tilkjenne Legionen noen heltestatus.

Dette har også vært grunnlaget for avisenes, og partiet Soglasijas, holdning til dagens markering av Legionærdagen, som har vært at den er en latterlig, konstruert markering. Dette har ikke betydd at den historiske konflikten er uten betydning, men at markeringer for å hylle Legionen, ifølge avisen og dens eksperter (både latvisk-russiske og latviske), simpelthen faller på sin egen urimelighet. For dersom legionærene ble utskrevet med tvang, så burde det i tilfelle være en sorgens dag⁸⁰. Selve markeringen er også blitt bedømt etter hvor ”ordnede forhold” den har foregått under, og da den har gått rimelig fredelig for seg de siste årene, har avisene i etterkant tatt det til inntekt for konfliktens manglende kraft. Begge har lagt stor vekt på at det nå kun er representanter for de åpent nasjonalistiske partiene som har deltatt i den offentlige markeringen av Legionærdagen, mens de fleste politikere har distansert seg fra den. I det hele tatt synes dekningen å bære preg av en overlegen holdning overfor den latviske nasjonalismen: Skjønt avisene har hatt sympati med legionærene har denne ikke strukket seg til de høyreradikale, som er blitt kontant avvist og latterliggjort.

I denne fortolkningen er ikke aktiv motstand på gatene nødvendigvis ønskelig, og kan til og med skade saken, altså forverre det etniske skillet i befolkningen. Begge avisene (og partiet Soglasija) har da også hatt et ambivalent forhold til de radikale, antifascistiske bevegelsene (og partiet Zapsjel), og har ikke akseptert antifascistenes (eller Russlands) verdensbilde, uten friksjoner. Tvert om vil jeg hevde at disse avisene er preget av stor avstand til de

---

⁸⁰ Spesielt Tsjas har trukket fram de latviske soldatene, flygerne og seilerne som kjempet på de alliertes side, som en motvekt til legionærene.

radikale/antifascistene. Tsjas hevdet allerede i 2006, med støtte i materiale fra Soglasija, at de venstre- og høyre-radikale indirekte samarbeidet, for å skaffe seg oppmerksomhet. Telegraf på sin side, viste at antifascistene hadde liten oppslutning og ikke framstod som representative for den latvisk-russiske befolkningen. Dette kom tydelig fram i reportasjene fra markeringen, og fra den antifascistiske konferansen som ble holdt for første gang i Riga i 2009.

Gruppe 3: Novaja

Novaja stod i en klasse for seg: Avisen dekket knapt Legionærdagen, mens den i omtalen av Bronsenatten utmerket seg med en Russland-kritisk vinkling som ikke fant noe motstykke i det øvrige materialet. Som den eneste av de russiske avisene, gav Novaja en balansert og differensierende framstilling av krigshistorien, som anerkjente at noen baltiske soldater meldte seg frivillig mens noen ble utskrevet med tvang, og at Sovjetunionen okkuperte Baltikum. I dagens situasjon kunne man dermed ikke laste esterne for at de ønsker å forstå og gjøre seg opp en mening om historien. Det å flytte et sovjetisk krigsminnemerke, fra sentrum av hovedstaden til en verdig krigskirkegård, var ingen ”ond” handling i seg selv, og russiske politikere framstod åpenbart hyklerske: For i Russland kjørte man over minnemerker og gravlunder med bulldosere for å bygge flyplasser og luksusboliger.

Hos Novaja lå skylden for konflikten dermed ene og alene hos Russland, som sannsynligvis hadde forpurret mulighetene for en fredelig løsning på spørsmålet. Riktignok anerkjente Novaja at mange estiske russere så de estiske myndighetene som ansvarlige, og at myndighetenes framgangsmåte kunne diskuteres, men avisen viste også at det var et bredt spekter av ulike stemmer i Estland. Ifølge Novaja var dette også det europeiske/internasjonale synet: Estland var et suverent land, med rett til å fatte sine egne avgjørelser på sitt eget territorium, men europeerne bifalt ikke nødvendigvis framgangsmåten.

***

For å svare på spørsmålet om den latvisk-russiske befolkningen deler Russlands oppfatning av den baltisk-russiske felles fortid, kreves det nødvendigvis en forestilling om hvordan denne forstås i Russland. Min analyse har vist at det heller ikke i Russland har rådet en total enighet om hvordan den baltisk-russiske historien eller dagens hendelser bør forstås. Blant mine tre aviser har jeg tvert i mot funnet to fundamentalt motstridende versjoner: Rossijskaja og Komsomolskaja har, med støtte i russiske politikere, gitt uttrykk for en klart russisk-patriotisk

linje, hvor utgangspunktet er at Baltikum ble befridd av Sovjetunionen, og at de baltiske statene dermed har forbrutt seg mot den 'historiske sannhet'. Spesielt i deknningen av Legionærdagen er dette blitt underbygget av en forenklende vinkling, hvor ansvaret for nazistenes forbrytelser ble lagt på alle latviere. I disse avisenes dekning ble Bronsenatten også et symbol på en større europeisk Russland-fiendtlighet. Novaja dekket som nevnt ikke Legionærdagen, men i deknningen av Bronsenatten stod Novaja for en svært Russland-kritisk holdning, som samtidig viste at det var et mangfold av aktører, stemmer og holdninger til historien, både i Estland, Baltikum for øvrig og Europa. Novaja anerkjente også at det var legitimt å mene at Sovjetunionen okkuperte Baltikum, og russiske politikeres anklager mot Estland var dermed uttrykk for en hyklersk og imperialistisk/revansjistisk holdning.

Også i de tre latvisk-russiske avisene har jeg funnet to forskjellige versjoner av historien. Men selv om disse også skiller seg fra hverandre ved at Vesti har fulgt en forenklende linje, mens Telegraf og Tsjas har skilt mellom de ulike aktørene i større grad, så har ikke dette skillet gått fullt ut parallelt med det jeg har funnet i Russland. Ingen av avisene (eller de latvisk-russiske politikerne) har delt Novajas innbitte Russlands-kritikk, eller tatt klart avstand fra en russisk-patriotisk forståelse av Baltikums innlemmelse i Sovjetunionen. Tvert i mot framstilte alle de latvisk-russiske avisene veteranene fra Den røde armé som 'frigjørere fra fascismen'. Ingen av avisene har derfor kunnet akseptere verken måten estiske myndigheter flyttet Bronsestatuen på, eller en heroisering av Legionen. Skillet har ligget annetsteds, primært i hvordan 'motparten' har blitt oppfattet: Vestis dekning har hovedsakelig vært en mer utbrodert utgave av den forenklede oppfatningen av latvisk (og baltisk) deltakelse på tysk side under krigen, i hvilken alle var ansvarlige for nazistenes forbrytelser. Dette er også blitt lagt til grunn for dagens hendelser: Mens Legionærdagen bør motarbeides fordi den er en hyllest til latviske nazister, så stod Bronsenatten som et forbudt forsøk på å omskrive krigshistorien. Både Telegraf og Tsjas tok på sin side avstand fra en heroisering av soldatene som kjempet under tysk flagg, men de aksepterte heller ikke den svært enkle framstillingen av legionærene som nazister. Dermed ble heller ikke dagens hendelser sett som en kamp mot en illegitim fiende som måtte motarbeides med alle midler, men snarere som en politisk kamp mot legitime motstandere.

En illustrasjon av avisenes dekning kan derfor se ut som dette:

	Fyldig dekning (av situasjonen i Estland/Latvia)	Lite dekning (av situasjonen i Estland/Latvia)
Konsoliderende	Vesti – Zaptsjel	Rossijskaja, Komsomolskaja – russiske politikere
Differensierende	Tsjas, Telegraf (delvis Vesti) - Soglasija	Novaja

Jeg har ikke funnet belegg for å hevde at den latvisk-russiske pressen, og dens kilder har tilegnet seg en baltisk-patriotisk forståelse av historien. Tvert i mot, så har de latvisk-russiske avisene viet stor plass til den historiske striden, uavhengig av om de russiske avisene gjorde det. Men der de russiske avisene enten var svært kritiske, eller ikke dekket hendelsene, har spesielt Telegraf og Tsjas inntatt en særegen posisjon: Med en fast forankring i forestillingen om 9. mai som Seiersdagen, og med et svært kritisk blikk på den latviske framstillingen av krigen og okkupasjonene, har de klart å se mennesker i legionærene, og satt et skille mellom den latviske befolkningen og de marginale gruppene, dagens latterlige nasjonalister. Selv om avisene har hatt en omfattende dekning av konfliktene, tyder den også på at Legionærdagen i seg selv ikke har virket som et samlende symbol for den latvisk-russiske befolkningen. Inntrykket er at de latvisk-russiske politikerne og pressen – og åpenbart majoriteten av befolkningen – kan leve med Legionærdagen og en moderat latvisk nasjonalisme, så lenge man ikke går til det skritt å utfordre 9. mai med handlinger og ikke bare ord. Dekningen av Bronsenatten og reaksjonene på enkelte latviske forslag om å forby tilstelninger på Seiersdagen, understreket derimot med all mulig tydelighet at en russisk-patriotisk oppfatning av Den andre verdenskrig eksisterer som et varig motminne til en latvisk-patriotisk oppfatning, skjønt ingen av disse nødvendigvis er svært radikale.

Dette bringer oss over til mitt andre funn: Med unntak av Rossijskaja gav alle avisene til forskjellige tider uttrykk for at den russiskspråklige befolkningen i Baltikum var annerledes enn russerne i Russland, men her gikk det et skille mellom de russiske og de latvisk-russiske avisene. Ifølge både Komsomolskaja og Novaja var den russiskspråklige befolkningen preget av en følelse som nærmet seg frykt for Russland, og som svekket Russlands tiltrekningskraft. Denne frykten fant også et slags motstykke i de latvisk-russiske avisenes dekning av Bronsenatten, men der var den snarere knyttet til at russerne i Russland ofte ikke skilte mellom hverken etniske latviere eller estere, eller mellom disse og de russiske balterne. Dermed kunne alle bli rammet av en russisk reaksjon mot Estland. I hvert fall Telegraf og

Tsjas gav også uttrykk for at det var forskjeller mellom russerne i Latvia og Estland, skjønt disse var mindre enn mellom de baltiske russerne og Russlands-russerne.

Alt i alt støtter dette funnene til den svenske forskeren Thomas Malmlöf, som i en analyse av ”radikale latvisk-russiske bevegelser” konkluderte med at disse, og sakene de kjempet for, hadde sin opprinnelse i lokale forhold, uavhengig av Moskva:

Thus, the Latvia-Russian Community of today makes up a more or less self-sufficient system that has its own features and develops according to its own internal logic [...] The overall conclusion of this analysis must therefore be that the Latvia-Russians set their own agenda, and that it sometimes coincides with the Russian policies (Malmlöf 2006: 128-129).

Dette har også betydning for oppfatningen av minoritetens legitimitet i opinionen både i og utenfor Latvia/Baltikum. For til den grad minoriteten og dens representanter framstår som selvstendig fra Russland, til den grad framstår deres posisjoner som innenfor rammen av legitim politisk aktivitet i en demokratisk stat:

Consequently, it would be a mistake to dismiss all Latvia-Russian protest actions as manifestations of Russian destabilization politics in the Baltic states. The radical Latvia-Russians’ protest actions are first and foremost a reaction to Latvian interior politics, and to the extent that they might constitute serious security threats to the Latvian statehood, they must be addressed as such (Malmlöf 2006: 129).

Det virker vanskelig å forestille seg at ”kampen om historien” vil falle helt bort i Latvia selv om språk- og statsborgerskapsprosmålene skulle bli løst. De latvisk-russiske avisene gir så absolutt inntrykk av å ha kjempet den samme kampen som Russland i Den store fedrelandskrigen, men i motsetning til de russiske avisene så finnes det i minste forståelse for at de baltiske folkene var stilt overfor en umulig situasjon, og at ikke alle som bar tysk uniform nødvendigvis var nazister. Dersom man ser pressedeckningen i sammenheng med hvordan dagen faktisk har forløpt de siste årene, så framstår Legionærdagen også som et klart uttrykk for et av Brubakers poeng: Intense konflikter mellom politiske eliter og i media, mobiliserer ikke nødvendigvis folket (Brubaker 2004: 12). Med det i mente skal vi gi det siste ordet til Novajas Aleksandr Tarasov: «Память бывает генетической. А беспамятство — политическим,» (Tarasov, 15.3.2007).

Forkortelser og navneregister

Rossijskaja (gazeta)

Komsomolskaja (pravda)

Novaja (gazeta)

Vesti (segodnja)

Tsjas

Telegraf

Vanagi – Daugavas Vanagi – latvisk veteranorganisasjon.

LOM – Det latviske okkupasjonsmuséet.

LAKTSA – Latvijskaja Assotsiatsija Bortsov Antigitlerovskoj Koalitsii - latvisk-russisk veteranorganisasjon

Zaptsjel – Za Prava Tsjeloveka v Edinoj Latvii – latvisk-russisk parti

Soglasija – Tsentr Soglasija – latvisk-russisk parti

LAK – Den latviske antifascistiske komité.

EAK – Den estiske antifascistiske komité.

Dozor – Notsnoj Dozor – Estisk antifascistisk bevegelse.

Dmitrij Linter – Lederskikkelse i Dozor

Tatjana Zjdanok – latvisk-russisk politiker (Zaptsjel)

Jakov Pliner – latvisk-russisk politiker (Zaptsjel)

Nil Usjakovs – latvisk-russisk politiker (Soglasija)

Janis Urbanovitsj – latvisk-russisk politiker (Soglasija)

Vaira Vike-Freiberga – Latvias president

Artis Pabriks – Latvias utenriksminister

Indulis Emsis – latvisk politiker, tidligere statsminister

Raivis Dzintars – høyre-radikal latvisk politiker

Igor Sjtsjiskin – høyre-radikal latvisk(-russisk) aktivist

Jurij Luzjko – borgermester i Moskva.

Boris Gromov – guvernør for Podmoskovje, ledet veteranorganisasjonen Brødre uten grenser.

Konstantin Kosatsjev – russisk politiker, ledet Den russiske dumaens utenrikskomité

Vladimir Slutsker – russisk politiker.

Boris Sjpigel – russisk politiker, president for Verdenskongressen av russisktalende jøder.

Litteraturliste

Sekundærlitteratur

Aasland, A., "Russians and the Economy," i Muiznieks, N., ed. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, ss. 53-63, Latvijas Universitate: Riga 2006.

Anderson, B., *Imagined Communities*, rev. ed., Verso: London 2006 [1991].

Antane, A., og B. Tsilevitsj, "Nation-Building and Ethnic Integration in Latvia," i *Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies*, Pål Kolstø, ed., Westview Press: Boulder 1999.

Brubaker, R., *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*, Cambridge University Press: Cambridge 1996.

Brubaker, R., *Ethnicity Without Groups*, Harvard University Press: Cambridge 2004.

Caune, A., ed., "The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940-1991", i *Symposium of the Commission of the Historians of Latvia Vol. 14*, Institute of the History of Latvia 2005.

Combs, D., *Inside the Soviet Alternate Universe*, Pennsylvania State University Press: Pennsylvania 2008

Connerton, P., *How Societies Remember*, Cambridge University Press: Cambridge 1989.

Council of Europe, The, "PACE president regrets decision to remove Bronze Soldier memorial in Tallinn," Pressemelding, 24.7.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://assembly.coe.int/ASP/Press/StopPressView.asp?ID=1900>>

Davis, T., "Tallinn and Moscow should show respect for the memory of fallen soldiers – and for each other," Pressemelding fra Generalsekretæren i Europarådet, 4.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<http://www.coe.int/t/secretarygeneral/sg/oped/04052007-bronzesoldier_en.asp>

Det estiske utenriksdepartement, "Estonija Segodnja: Pamjatnik pogibsim vo vtoroj mirovoj vojne v Tallinne," Pressemelding 4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.estemb.ru/static/files/082/pronksmees.pdf>>

Det latviske utenriksdepartement, "Latvia Condemns Acts of Vandalism in Tallinn," Pressemelding 27.4.2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.am.gov.lv/en/news/press-releases/2007/april/27-1-april/>>

Doronenkova, K., "Latvia's Image in Russia: The Legacy of the 1990s," i Muiznieks, N. ed. *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*, ss. 27-34, Academic Press of the University of Latvia: Riga 2008.

Ehala, M., "The Bronze Soldier: Identity Threat and Maintenance in Estonia", i *Journal of Baltic Studies* 40 (1) 2009, ss. 139 – 158.

EU-Russia Centre, "Voices From Russia", *The EU-Russia Review*, Issue Four 2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.eu-russiacentre.org/assets/files/Review4-Final.pdf>>

Ezergailis, A., *The Holocaust in Latvia 1941 – 1944: The Missing Center*, The Historical Institute of Latvia: Riga 1996.

Ezergailis, A., *Nazi/Soviet Disinformation about the Holocaust in Nazi-Occupied Latvia: Daugavas Vanagi: Who Are They? – Revisited*, Latvijas 50 gadu okupācijas muzeja fonds (OMF): Riga 2005.

Felberg, T. R., *Brothers in Arms? Discourse analysis of Serbian and Montenegrin Identities and Relations as Constructed in Politika and Pobjeda front page articles during the NATO Bombing of Yugoslavia in 1999*, PhD (Series of dissertations submitted to the) Faculty of Humanities, University of Oslo, No 362: Oslo 2008.

Feldmanis, I., "Waffen-SS Units of Latvians and Other Non-Germanic Peoples in World War II: Methods of Formation, Ideology and Goals," i *The Hidden and Forbidden History of Latvia*

Under Soviet and Nazi Occupations: Selected Research of the Commission of the Historians of Latvia, vol. 14, ss. 122-131, Institute of the History of Latvia: Riga 2005.

Gilbert, M., *The Routledge Atlas of the Holocaust: Third Edition*, Routledge: Oxon 2002

Gitelman, Z., "Soviet Reactions to the Holocaust, 1945-1991," i *The Holocaust in the Soviet Union*, Lucjan Dobroszycki og Jeffrey S. Gurock, ed., M. E. Sharpe: New York 1993

Goble, P., ed., *History of Latvia: the 20th Century*, Jumava: Riga 2006

Gudkov, L., "The Fetters of Victory: How the War Provides Russia With its Identity", Eurozine 2005, [online], tilgjengelig fra: <www.eurozine.com/article/2005-05-03-gudkov-en.html> [1.5.2011]

Hall, S., *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, Stuart Hall ed., The Open University, Sage Publications: London 1997.

Hansen, H. E., "Ethnic Voting and Representation: Minority Russians in post-Soviet States," Phd. diss., University of Iowa: Iowa City 2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://ir.uiowa.edu/etd/375/>> [1.5.2011]

Hoel, S., *Møte ved milepelen*, De norske Bokklubbene: Oslo 2009 [Gyldendal Norsk Forlag A/S 1947].

Ikstens, J., "Eastern Slavic Political Parties in Latvia," i Muiznieks, N., ed. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, ss. 119-130, Latvijas Universitate: Riga 2006.

Jusic, T., "Media Discourse and the Politics of Ethnic Conflict: The Case of Yugoslavia," i Kolstø, ed., *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts: Representations of Self and Other*, Ashgate: Surrey 2009.

Jørgensen, M.W. og L. Phillips, *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag:

Fredriksberg 1999.

Kolstø, P., ed., *Nation-Building and Ethnic Integration in Post-Soviet Societies*, Westview Press: Boulder 1999a

Kolstø, P., "Territorialising Diasporas. The Case of Russians in the Former Soviet Republics", i *Millenium. Journal of International Studies* 28 (3) ss. 607-631, 1999b.

Kolstø, P., *Political Construction Sites: Nation-Building in Russia and the Post-Soviet States*, Westview Press: Boulder 2000.

Kolstø, P., "Introduction: Discourse and Violent Conflict: Representations of 'Self-Other' in the Yugoslav Successor States," i Kolstø, ed., *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts: Representations of Self and Other*, Ashgate: Surrey 2009.

Kruma, K., *Country Report: Latvia*, EUDO Citizenship Observatory, Robert Schuman Centre for Advanced Studies: Firenze 2010, [online], tilgjengelig fra: <<http://eudo-citizenship.eu/docs/CountryReports/Latvia.pdf>> [1.5.2011]

Laclau E., og C. Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics, Second Edition*, Verso: London 2001 [1985]

Laitin, D., *Identity in formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*, Cornell University Press: New York 1998.

[Latvias] Lover (1998) , [online], tilgjengelig fra:
<http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=72608&version_date=22.07.1998>
[1.5.2011]

[Latvias] Lover (2000), [online], tilgjengelig fra: <<http://www.likumi.lv/doc.php?id=2389>>
[1.5.2011]

Latvias Saeima, "Saeimas deklarācija par latviešu leģionāriem Otrajā pasaules karā," 29.10.1998, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.politika.lv/temas/9084/>> [1.5.2011]

Latvijas Okkupācijas Muzejs, *1940-1991: Latvia under the Rule of the Soviet Union and National Socialist Germany*, ed. Valters Nollendorfs: Riga 2002.

Malmlöf, T., *The Russian Population in Latvia – Puppets of Moscow?* FOI – Swedish Defence Research Agency: Stockholm 2006.

Medvedev, D., "Ukaz prezidenta Rossijskoj Federatsii: O Komissii pri Prezidente Rossijskoj Federatsii po protivodejstviju popytkam falsifikatsii istorii v usjtsjerb interesam Rossii," Ukaz No. 549: Moskva 15.5.2009, [online], tilgjengelig fra:
<<http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=052421>> [1.5.2011]

Mijnssen, I., "The Victory Myth and Russias Identity," i *Russian Analytical Digest* 72 2010 ss 6-9.

Mikhaleva, G., "Overcoming the Totalitarian Past: Foreign Experience and Russian Problems," i *Russian Analytical Digest* 2010 ss. 16-19.

Miller, A., "The Politics of the Past in Russia", i *Russian Analytical Digest* 72 2010 ss. 2-5.

Muiznieks, N., "Russian Foreign Policy Towards "Compatriots" in Latvia," i Muiznieks, N., ed. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, ss. 119-130, Latvijas Universitate: Riga 2006.

NATO, "NATO Statement on Estonia," Pressemelding (2007) 044, 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.nato.int/docu/pr/2007/p07-044e.html>> [1.5.2011]

Neumann, I., *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*, Fagbokforlaget: Bergen 2001.

New York Times, "Secret Justice Department Report Details How the U.S. Helped Former Nazis," [online], tilgjengelig fra: <<http://documents.nytimes.com/confidential-report-provides-new-evidence-of-notorious-nazi-cases?ref=us#p=1>> [1.5.2011]

Nuremberg Trial Proceedings, Vol. 22. Monday 30. september 1946, [online], tilgjengelig fra: <<http://avalon.law.yale.edu/imt/09-30-46.asp>> [1.5.2011]

OSCE, *Latvia: Parliamentary Elections, 2 October 2010*, OSCE/ODIHR Limited Election Observation Mission Final Report: Warsaw 2010, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.osce.org/odihr/74757>> [1.5.2011]

Pavlenko, A., "Russian in post-Soviet Countries," i *Russian Linguistics* (2008) 32, ss. 59-80.

Repstad, P., *Mellom nærhet og distanse: kvalitative metoder i samfunnsfag*, Universitetsforlaget: Oslo 2007.

Rislakki, J., *The Case for Latvia: Disinformation Campaigns Against a Small Nation*, Rodopi: Amsterdam 2008.

Roberts, G., "Stalin: the Pact with Nazi Germany, and the Origins of Postwar Soviet Diplomatic Historiography," i *Journal of Cold War Studies* 4 (4) 2002, ss. 93-103.

Savoskul, S.S., *Russkije novogo zarubezjja: vybor sudby*, Nauka: Moskva 2001.

Slezkine, J., "The USSR as a Communal Apartment, or How a Socialist State Promoted Ethnic Particularism", i *Slavic Review* 53 (2) 1994 ss. 414-452.

Smith, G., "Transnational Politics and the Politics of the Russian Diaspora," i *Ethnic and Racial Studies* Volume 22, Number 3, May 1999

Smith, M., "The Politicisation of History in the Russian Federation," Russian Series 08/16, Defence Academy of the United Kingdom, May 2008, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?size51=10&ots591=0c54e3b3-1e9c-be1e-2c24-a6a8c7060233&lng=en&id=94474>> [1.5.2011]

Soviet Information Bureau, *Falsificators of History (an historical note)*, the Information Bulletin of the Embassy of the Union of Soviet Socialist Republics: Washington 1948, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.archive.org/details/FalsificatorsOfHistoryAnHistoricalNoteTextOfCommunique>>

Issued> [1.5.2011]

Språkrådet, "Transkripsjon av russisk," 1995, [online], tilgjengelig fra: <<http://xn--sprkrdet-c0ac.no/upload/9261/russ.pdf>> [1.5.2011]

Stranga, A., "The Holocaust in Occupied Latvia," i *The Hidden and Forbidden History of Latvia Under Soviet and Nazi Occupations: Selected Research of the Commission of the Historians of Latvia*, vol. 14, ss. 161-174, Institute of the History of Latvia: Riga 2005.

Strods, H., "Resistance in Latvia 1944-1991," i *The Hidden and Forbidden History of Latvia Under Soviet and Nazi Occupations: Selected Research of the Commission of the Historians of Latvia*, vol. 14, ss. 286-298, Institute of the History of Latvia: Riga 2005.

Sulmane, I., "The Russian Language Media in Latvia," i Muiznieks, N., ed. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, ss. 64-73, Latvijas Universitate: Riga 2006.

Tishkov, V., "The Russian World – Changing Meanings and Strategies", *Carnegie Paper* No. 95, Carnegie Endowment for International Peace: Washington 2008

Tolz, V., *Inventing the Nation: Russia*, gen. ed. Keith Robbins, Oxford University Press: New York 2001

Tønnessen, H., "Da naboen ble fienden: Russiske avisers dekning av krigen i Georgia 2008," Masteroppgave ved Institutt for litteratur, områderstudier og språk, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo: Oslo 2010.

Uldricks, T.J., "War, Politics and Memory: Russian Historians Reevaluate the Origins of World War II", i *History & Memory* 21 (2) 2009 ss. 60-82.

US Senate, "Condemning Violence in Estonia," US Congressional Record – Senate, 3.5.2007, ss S5610-S561, [online], tilgjengelig fra: <http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getpage.cgi?position=all&page=S5610&dbname=2007_record> [1.5.2011]

Vike-Freiberga, V., "Declaration by H. E. Dr. Vaira Vike-Freiberga, President of the Republic of Latvia regarding 9 May 2005," Det latviske utenriksdepartementet: Riga 12.1.2005, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.mfa.gov.lv/en/news/speeches/2005/12-1/?print=on>> [1.5.2011]

Weiner, A., *Making Sense of War: The Second World War and the Fate of the Bolshevik Revolution*, Princeton University Press: Princeton 2001.

Zepa, B., og I. Supule, "Ethnopolitical Tensions in Latvia: Factors Facilitating and Impeding Ethnic Accord," i Muiznieks, N., ed. *Latvian-Russian Relations: Domestic and International Dimensions*, ss. 64-73, Latvijas Universitate: Riga 2006.

Zerubavel, Y., *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition*, The University of Chicago Press: Chicago 1995.

Zjdanoka, T., m.fl., *The Last Prisoners of the Cold War: The Stateless People of Latvia in Their Own Words*, Averti-R: Riga 2006

Empirisk materiale

Bronsenatten

Rossijskaja gazeta

Adasjkevitsj, N., "Zjivyje i mertvyje," FV 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/28/estonia.html>> [15.2.2011]

Jegorov, M., "Posledneje Predatelstvo," TSV 11.1.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/01/11/voin.html>> [15.2.2011]

Jegorov, M., og J. Jersjov, "Pereotkrytyj pamjatnik," FV 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/05/03/pamyatnik.html>> [15.2.2011]

Jersjov, J., "Fantasii gospodina premjera," FV 26.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/26/tallin.html>> [15.2.2011]

Jersjov, J. "Soldat vernulsia na vojnu," FV 4.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/05/04/a155290.html>> [15.2.2011]

Kosatsjev, K., "Estonia: triumf voli i bezvoli triumfatorov," FV 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/28/triymf.html>> [15.2.2011]

Maslov, S., "Pod krysjej spetsnaza," TSV 24.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/24/estonia.html>> [15.2.2011]

Mikhajlov, K., "Poslednyj boj 'Bronzovogo soldata'," Nedelja 27.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/27/soldat.html>> [15.2.2011]

Protsenko, L., "Protiv kosjtsjunstva," FV 4.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/05/04/mer-gubernator.html>> [15.2.2011]

Sidibe, P., "Estonia bez pamjati," TSV 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/28/estonia-sovfed.html>> [15.2.2011]

Sidibe, P., "'Nasji' fakti, na ikh argumenty," FV 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/05/03/nashi.html>> [15.2.2011]

Sjkelj, T., "Ekonomikoj po grobokopateljam," TSV 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/28/grobokopateli.html>> [15.2.2011]

Slutsker, V., "Opasnyj instinkt," FV 1.3.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/03/01/sluzker.html>> [15.2.2011]

Zakatnova, A., "Oppositsija ozjivilas," FV 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2007/04/28/pervomay.html>> [15.2.2011]

Komsomolskaja pravda

Antonov, K., "Litsemery: Jugoslaviju razbombil, a Tallin zasjtsjitel...", 28.4.2007, [online],

tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23895.5/66716/>> [15.2.2011]

Baranets, V., "Za kogo vojevali estontsy vo vtoroj mirovoj?" 5.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.kp.ru/daily/23896.4/66859/>> [15.2.2011]

Baranov, A., "Novyj Stalingrad: Vzgljad s 6-go etazja," 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.kp.ru/daily/23895.5/66716/>> [15.2.2011]

Gramov, A., "Sergej Ivanov: My ne dadim Estonii obogosjtsjatsia za sjtsjot nasjikh gruzopotokov,"

27.4.2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23894.4/66632/>> [15.2.2011]

Luzjkov, J.M., "Zajavlenije Mera Moskvy J.M. Luzjkova i Pravitelstvo Moskvy v svjazi s

demontazjem memoriala Vojnu-osvoboditeljo v Talline," 30.4.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.kp.ru/daily/23895.5/66719/>> [15.2.2011]

- Mikhajlov, A., "Bronzovyj Soldat – povod dlja revoljutsii v Estonii?" 26.2.2007, [online],
tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23860.5/63862/>> [15.2.2011]
- Redaksjonen, "Otkazjis ot estonskikh tovarov!" 27.4.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23894.4/66660/>> [15.2.2011]
- Sapozjnikova, G., "Tallinskij Bronzovyj Soldat: Poslednij rubezj oborony russkikh v Estonii,"
23.1.2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23842/62404/>>
[15.2.2011]
- Sapozjnikova, G., "Sergej Lukjanenko ob Estonii i "Notsjnom dozore""", 26.4.2007, [online],
tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23894/66634/>> [15.2.2011]
- Sapozjnikova, G., "Bronzovogo Soldata v tsentre Tallina net," 27.4.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23894.4/66632/>> [15.2.2011]
- Sapozjnikova, G., "V zasjtsjtnikov Bronzovogo Soldata streljajot v upor," 28.4.2007a, [online],
tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23895.5/66716/>> [15.2.2011]
- Sapozjnikova, G., "Bronzovyj Soldat razrezan na kuski," 28.4.2007b, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23895/66670/>> [15.2.2011]
- "Thalassi", "V Talline natsjinaetsia vojna estontsev i russkikh," 28.4.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23895/66686/>> [15.2.2011]
- Tsjizjnikov og Stesjin, "Kupil baltijskije sjsproty – pomog veteranam SS," 31.5.2005, [online],
tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23521/40438/>> [15.2.2011]

Novaja gazeta

- Donskov, N., "Ty pomnisj Aljosju?" 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.novayagazeta.ru/data/2007/32/16.html>> [15.2.2011]

Kuvsjinnikov, A., "Oni diskreditirujut nasju stranu," 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://novayagazeta.ru/data/2007/32/19.html>> [15.2.2011]

Likhanova,. "Rodina-mat sdaet," 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.novayagazeta.ru/data/2007/32/00.html>> [15.2.2011]

Minejev, A., "Metallitsjeskie notki," 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.novayagazeta.ru/data/2007/32/17.html>> [15.2.2011]

Podrabinek, A., "Pamjatnik ostavjat s perenosom," 22.1.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://novayagazeta.ru/data/2007/04/16.html>> [15.2.2011]

Sjegedin, A., "Pobeditelej ne budet," 10.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

Sokolova, M., "Sanpolitnadzor," 3.5.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://novayagazeta.ru/data/2007/32/18.html>> [15.2.2011]

Tarasov, A., "Estonskij krest," 15.3.2007, [online], tilgjengelig fra:

<<http://novayagazeta.ru/data/2007/18/09.html>> [15.2.2011]

Vesti Segodnja

Eljdarov, E., "Za Estoniju otvetit vsja Baltija?" 27.4.2007

Eljdarov, E., "Moskva gotovit demarsj," 28.4.2007

Elkin, A., "Esli vrag ne sdajutsa...," 30.4.2007

Kabanov, N., "Soldat vernulsa, no antifasjisty Estonii ostajutsa v tjurme," 2.5.2007

Mejden, I., "Boj za soldata," 28.4.2007

Redaksjonen, "Estonija non grata?" 28.4.2007

Redaktsjonen, "Protivostojanie," 30.4.2007a

Redaktsjonen, "Kak pomotsj zasjtsjtnikam pamjatnika," 30.4.2007b

Sljusareva, J., "Estonskaja pljaska na kostjakh," 27.4.2007

Telegraf

Antonenko, O., "Vojujut s pavsjimimi, popadajut v zjivvykh," 27.4.2007

Antonenko, O., "Daleko li do Tallina?" 2.5.2007

Fast, T., "Uroki Tallina," 2.5.2007

Fedotov, A., "Pavsjie obretut pokoj," 2.5.2007

Sjvedov, A., "Russkij standart: pavsjije ot delno, biznes ot delno," 19.4.2007

Sjvedov, A., "Luzjkov tsjem smog pomog Ansipu," 3.5.2007

Redaktsjonen, "Kak vy otsenivajete estonskuju aktsiju?" 27.4.2007

Redaktsjonen, "Latvija podderzjala Estoniju," 2.5.2007a

Redaktsjonen, "Estonskije khroniki," 2.5.2007b

Tsjas

Altner, V., "Protivostojanije prodolzjaetsia! ES prosit uspokoitsia," 2.5.2007

Guraljnik, J., "Utsjilsia v russkoj sjkole? Vrag Estonii!" 28.4.2007

Isjtsjuk, I., "Tatjana Zjdanok: pro organizatorov besporjadkov i "provokatorov s kirpitsjami,"

2.5.2007

Malakhovskij, S., "Russkaja pressa Latvii – ugroza Estonii," 26.4.2007

Matjusjenok, V., "V teni Bronzovogo soldata," 2.5.2007

Matjusenok, V., "Eksgumatsija, vrazjdy, ili Za tsjto russkije nas ne ljubjat," 7.5.2007

Radionov, V., "Estonija: notsjnoj pozor," 28.4.2007

Radionov, V., "Zarazen li "tallinskij sindrom"?" 4.5.2007

Riskin, A., "Vojna s pamjatnikom natsjalas," 27.4.2007

Redaksjonen, "Prezident Estonii: 'Vse prestupniki!'" 28.4.2007

Redaksjonen, "Russkije Evropy vozmusjtsjeny demontazjom pamjatnika," 2.5.2007

Legionærdagen

Rossijskaja gazeta

Jermolaeva, N., "Ministr vozmusjtsjen," TSV 16.3.2009, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2009/03/16/latviya.html>> [15.2.2011]

Jurjeva, D., "Statja dlja istorikov: Latvijskie natsionalisty ne smogli navjazat svoje videnije prosjlogo," FV 14.3.2008, [online], tilgjengelig fra:

<<http://www.rg.ru/2008/03/14/latviya.html>> [15.2.2011]

Makarytsjev, M., "Rizjskij marsj: Byvsjykh legionerov SS propustili skvozzj stroj," FV 17.3.2008, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.rg.ru/2008/03/17/latvia-ss.html>> [15.2.2011]

Meteljnikov, N., "V Latvii vspominali legion Waffen SS," FV 17.3.2006, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.rg.ru/2006/03/17/latvia.html>> [15.2.2011]

Mikhajlov, K., "Poslednyj boj 'Bronzovogo soldata'," Nedelja 27.4.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.rg.ru/2007/04/27/soldat.html>> [15.2.2011]

Sjestakov, E., "Monumenty razdora: i vse zje davajte iskat v Pribaltike partnerov, ne vragov," FV
1.2.2007 [online], tilgjengelig fra: <<http://www.rg.ru/2007/02/01/pribaltika.html>> [15.2.2011]

Sjpigel, B., "Tsjego dobivajutsia poborniki natsistov v Latvii," 30.3.2009, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.rg.ru/2009/03/30/latvia-nacisty.html>> [15.2.2011]

Slutsker, V., "Opasnyj instinkt," FV 1.3.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.rg.ru/2007/03/01/sluzker.html>> [15.2.2011]

Sorokina, N., "Riga zapretila sjestvije legionerov," FV 15.3.2006, [online], tilgjengelig
fra:<<http://www.rg.ru/2006/03/15/riga.html>> [15.2.2011]

Sorokina, N., "Dogovor bez pretenzii," TSV 2.3.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.rg.ru/gazeta/rg-centr/2007/03/27.html>> [15.2.2011]

Komsomolskaja pravda

Kaftan, L., "Vladimir Putin: Ja vam prjamo v lob sjajbu prisjlju," 2.3.2006, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23667/50479/>> [15.2.2011]

Klenskij, D., m.fl., "Antifasjisty vne zakona?" 16.3.2009, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/24260.5/457456/>> [15.2.2011]

Kuprina, J., "Rizjskaja Duma zapretila marsj pamjati legionerov SS," 9.3.2009, [online], tilgjengelig
fra: <<http://www.kp.ru/daily/24260/457009/>> [15.2.2011]

Leontjev, M., "Mikhail LEONTJEV, politolog, vedusjtsjij teleprogrammy 'Odnako': Estonskikh
natsionalistov nado odernut," 6.3.2007, [online], tilgjengelig fra:
<<http://www.kp.ru/daily/23865/64177/>> [15.2.2011]

Redaksjonen, "Bolsjinstvo zjitelej Latvii protiv provedenija v strane Dnja legionerov SS," 12.3.2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24260/457223/>> [15.2.2011]

Redaksjonen, "Stal izvesten tsjernyj spisok MID Latvii," 16.3.2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24260.5/457540/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "'Dlja Saakasjvili ja – rossijanin, dlja Putina – gruzin'," 7.3.2006, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23669/50623/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "Polmilliona NEGRov po-prezjnemu prodolzjaet zjit v SSSR," 10.5.2006, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23703/52849/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "Polmilliona NEGRov po-prezjnemu zjivut v SSSR," 12.5.2006, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/23704.4/52920/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "Latvijskie pograntsjiki konfiskovali priz 'Izvestij'," 15.3.2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24260/457065/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "Denzasjtsjity esesovtsev," 17.3.2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24261/458231/>> [15.2.2011]

Sapozjnikova, G., "Kto tam sjagaet pravoj? Levoj! Levoj! Levoj!" 22.3.2009, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24264.5/461423/>> [15.2.2011]

Zibrov, V., "Latysji perepisali sovetskuju istoriju," 12.4.2008, [online], tilgjengelig fra: <<http://www.kp.ru/daily/24080/314727/>> [15.2.2011]

Novaja gazeta

Ivleva, V., "Latvia pribavljaet zvuk," 22.3.2007, [online], tilgjengelig fra: <<http://novayagazeta.ru/data/2007/20/16.html>> [15.2.2011]

Vesti Segodnja

Eljdarov, E., "'Oni szjigali nasji derevni!" 17.3.2006

Eljdarov, E., "16 marta: plan 'Perekhvat' v dejstvii," 5.3.2007

Eljdarov E., "'Legionery dlja menja – svjatye!'" 8.3.2007

Eljdarov, E., "'Antifasjisty v Latvii proigryvajut,'" 10.3.2008

Elkin, A., "Vozvrasjtsjenie palatsja," 15.3.2006

Elkin, A. "Gitler kaput? Deputaty v somnenii," 16.3.2007

Elkin, A., "'3 goda tjurmy za okkupatsiju,'" 11.3.2008

Elkin, A. "Mesto vstrejsji mozjno izmenit! " 17.3.2008

Kabanov, N., "Utrennik nenavisti", 17.3.2006

Mejden, I., "SS na vsju Evropu," 17.3. 2006

Mejden, I., "Igor Sjisjkin: 'Mogu vzjat' v ruki avtomat!'" 17.3.2007

Mejden I., "Marsj pobezdennykh," 17.3.2008

Mejden I., "Stop-signal Evrope: Latvija – bez nazisma!" 16.3.2009

Mejden, I., "Den pozora," 17.3.2009

Pliner J., og V. Bukhvalov, "Den styda, pozora i skorbi," 17.3.2008

Redaksjonen, "Koritsjnevyj den," 17.3.2007a

Redaksjonen, "A VVF ne soglasna!'", 17.3.2007b

Redaksjonen, "Kto zakazyvaet 'kalendarnye besporjadki,'" 12.3.2009

Sjunin, A., "Marsj SS – vne zakona," 14.3.2006.

Sljusareva, E., "Vstretsjajem den legionera!" 17.3.2006

Sljusareva, E., "Tsjernyj den kalendarja," 14.3.2008

Sljusareva E., "Politsejskij benefis," 17.3.2008

Telegraf

Antonenko, O., "Neofasjisty gotovjat v Rige provokatsiju?" 2.3.2007

Antonenko, O., "16 marta radikalov ottjanutsja," 7.3.2007

Antonenko, O., "Radikalov prinesut k zjertvy," 12.3.2007.

Antonenko, O., "16 marta v Rige budet zjarko," 13.3.2007

Antonenko, O., "Premjer: radikali sgovorilis," 15.3.2007

Antonenko, O., "Nemetskie neonatsisty prijedut v Rigu 16 marta," 5.3.2008,

Antonenko, O., "Sjou s legionerami," 17.3.2008

Bartulj, S., "Den legionerov otmenjajetsja: Pervyje litsa gosudarstva prizvali otkazatsia ot meroprijatij 16 marta," 14.3.2006.

Dubkov, V., "9 maja nelzja sravnivat s dnem namjati legionerov," 11.3.2009

Dubkov, V., "Antifasjisty priznal Latviju rezjimom apartejda," 16.3.2009

Fast., T., "Kak vylezti iz musornika?" 16.3.2009

Fast, T., "Latvija ne fasjistskij pitomnik, a svobodnaja demokratitsjeskaja strana," 18.3.2009

Fedotov. "16. marta 1944 goda: sjel obytsjnyj den vojny," 16.3.2007.

Kirillov, P., "Riga-de-Zjanejro," 16.3.2007.

Marakhovskij, "16 marta: na provokatsii nikto ne poddalsia," 17.3.2009

Pavlov, E., "Munitsipalnaja politsija: '16 marta vozmožno vse," 4.3.2009

Pavlov, E., "16 marta antifasjisty obesjtsjajut ustroit ekskursiju," 10.3.2009

Redakcionen, "Tsentri soglasija osuzhdajet reshenie mera Rigi prinjat utsjastije v meroprijatijakh pamjati legionerov SS," 14.3.2008.

Reznik-Martov, K., "Aksenoks zjdet besporjadkov 16 marta," 8.3.2006

Reznik-Martov, K., "Den rozni prosjel," 17.3.2006

Reznik-Martov, K., "Tikhij marsj legionerov: Meroprijatija 16 marta vyzyvajut v obsjtsjestve vse mensje interesa," 19.3.2007.

Urbanovitsj, J., "Zjertvy i negodjai," 1.3.2006

Tsjas

Fedoseev, "Pravda o latysjskom legione SS," 16.3.2006

Giljman, A., "Jordans v tjurme. Eto pobeda?" 12.3.2008

Komarovskij, A., "Za tsjto borilis legionery?" 15.3.2007

LAKTSA, "Otkrytoe pismo," 13.3.2007

Marakhovskij, V., "Neonatsi protiv antigitlerovskoj koalitsii," 7.3.2007

Matjusjenok, V., "Kto rasstrelival mirnykh zjitelej?" 17.3.2008

Osinskaja, I., "Remont nu otsjen svoevremennyj," 2.3.2006

Radionov, V., "Indulis Emsis: '16 marta – eto spektakl radikalov!'" 1.3.2006

Radionov, V., "'Eto ne polititsjeskij remont!'" 7.3.2006

Radionov, V., "Mer Rigi potsjit pamjat legionerov," 12.3.2008

Radionov, V., "Natsizm ne prosjel..." 10.3.2009

Radionov V., "9 maja pod zapretom," 11.3.2009

Redakjsjonen, "Den 'X': Segodnja – 16 marta," 16.3.2006

Redakjsjonen, "Okrol: prekratite balagan!" 13.3.2007

Redakjsjonen, "Vlast pokazala svoju vlast," 17.3.2007

Redakjsjonen, "16 marta: bez drak, no so svistom," 17.3.2008

Sergejeva, N., "Prigovor – stop-signal dlja natsikov," 7.3.2008

Urbanovitsj, J., "Objavim den tisjiny," 1.3.2007

Vatolin, I., "'Kasju 16 marta zavarili v Sejme," 16.3.2006.

Vatolin, I., "16 marta: stolknovenie neizbezjno?" 7.3.2007

Vatolin, I., "16 marta: protivostojanie ne iskljutsjeno," 13.3.2009

Vatolin, I., og J. Pivovarov, "Duma – ne ukaz? 'Zapretnoe' sjestvije v Rige," 17.3.2009

Zagorovskaja, K., "Porjadok po-latvijski: Legionerov ostanovili. Natsizm ne osudili," 17.3.2006

Zjuravleva, D., "Soglasie' protiv radikalov," 10.3.2006